

WESTERN ROMAN

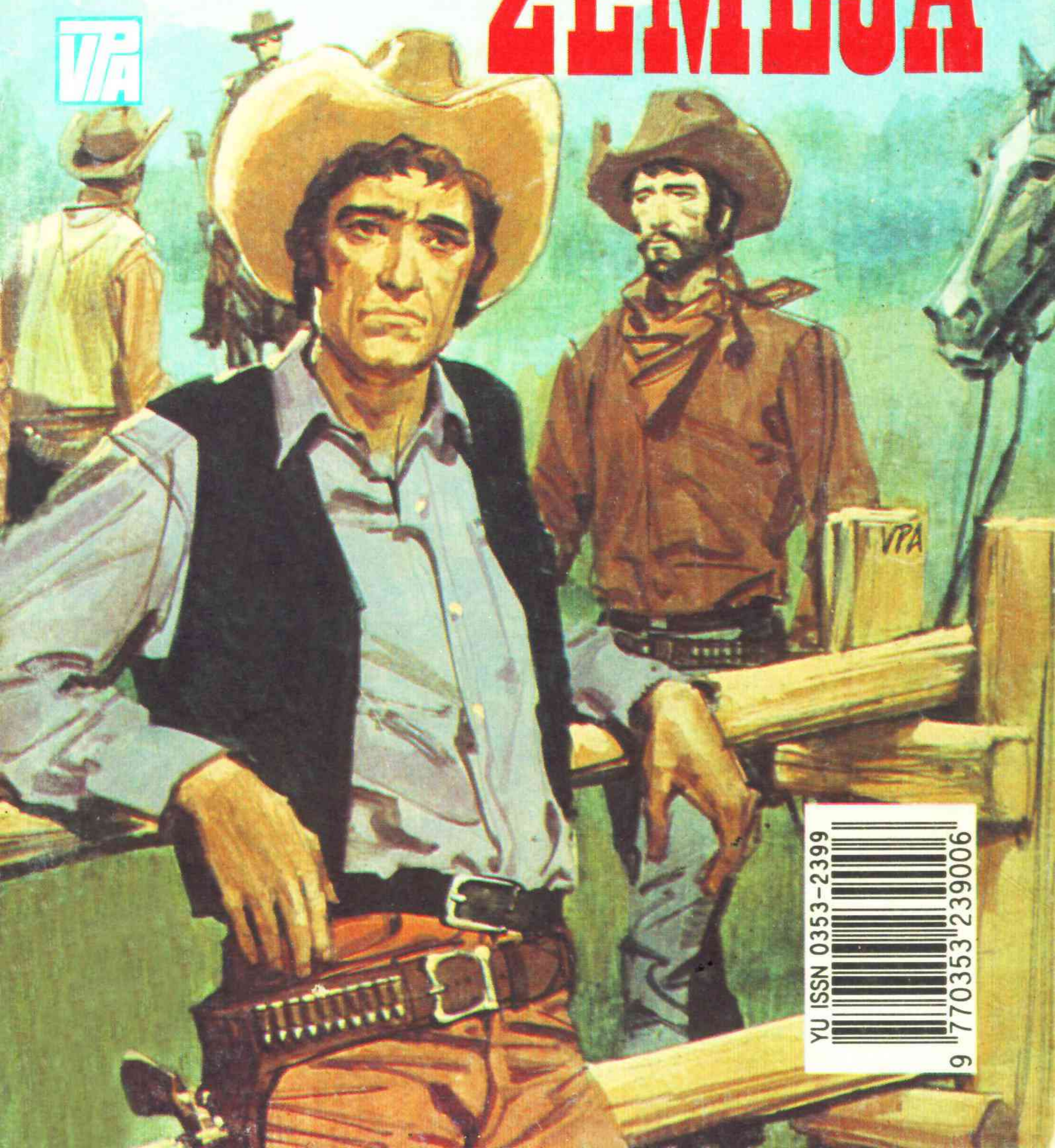
LASO

cijena 8.000 d broj 826

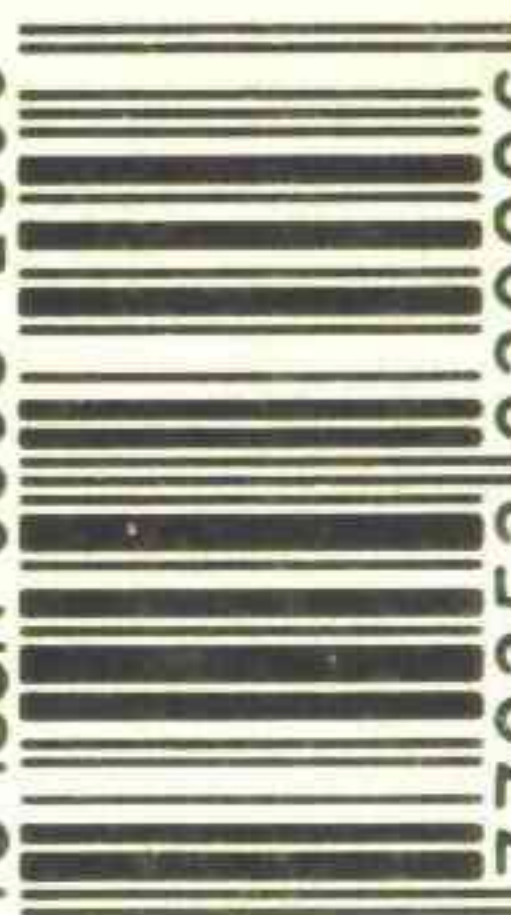
Wayhe D. Overholser

OBEĆANA ZEMLJA

VPA

YU ISSN 0353-2399

9 770353 239006

Wayne D. Overholser

OBEĆANA ZEMLJA

**VJESNIKOVA
PRESS
AGENCIJA**

Glavni i odgovorni urednik: Milivoj Pašiček

Izdavač: NIŠPRO VJESNIK (v. d. predsjednika RO NIŠPRO Vjesnik
Vladimir Slijepčević)

– OOUR Informativno-revijalna izdanja (direktor Božidar Radman)

Predsjedavajući Savjeta: dr. Ivan Krtalić

Adresa redakcije, izdavača i tiskare: 41000 Zagreb, Avenija bratstva i
jedinstva 4

Telefoni: 041/526-099, 515-555 i 519-555

Telex: 21 121 YU VSK

Kolegij redakcije: Berislav Grabušnik (graf. ur.), Marija Jurela (ured-
nica), Pavle Lugarić (zamjenik gl. i odg. urednika), Milivoj Pašiček, Bi-
serka Pupavac (pomoćnik gl. i odg. urednika)

Tisak: OOUR Štamparska proizvodnja

Urednik: Ana Hrastović

Grafički urednik: Ivica Bartolić

Wayne D. Overholser: Obećana zemlja

Naslov originala: Freies Land

Copyright: VPA

Recenzija: Miroslav Kiš

Prijevod: Stanko Juriša

Laso broj 826 izlazi 11. 8. 1989.
u nakladi od 60.000 primjeraka

I

Poslije iscrpljujućega jahanja stigao je Mark Manning na cilj. Bio je 14. kolovoza 1881. Prije tjedan dana otišao je iz Puebla, vodeći iza svoga ždrijepca tovarnoga konja. Jahao je do Canon Citya, zatim je obišao George i ponovo je izbio na rijeku. Preko Marshalova prijevoja i duž Tumithia stigao je do Gunnisona.

I taj je grad ostavio za leđima. Jahao je riječnom obalom, prešao je na drugu stranu i nastavio put.

Položaj sunca govorio je kako bi bilo vrijeme da se potraži pogodan kutak za logorovanje. Ali sva su dobra mjesta već bila zauzeta. Možda je ipak predugo čekao.

Tim je krajem prolazio prije četiri godine, kada je napustio posao u agenciji Los Pinos na rijeci Uncompahgre, otprilike sedamdeset milja zapadno. Tada je dolina Gunnisona bila gotovo pusta. Sada jedva da je vjerovao svojim očima. Logor do logora, natkrivena kola, šatori, ljudi s jahačim i teretnim konjima. Mnogi su logorovali na otvorenom, bilo gdje uz riječnu obalu.

Svi ti ljudi bili su privučeni viješću da će rezervat Juta (Uta) biti slobodan za naseljavanje. Pročitati

su je mogli u svakim novinama. Međutim, Mark nije očekivao da će zateći toliko mnoštvo, da će toliko ljudi napustiti krov pod kojim su živjeli, posao i prijatelje, kako bi negdje drugdje mogli početi iznova.

Logori su se protezali dokle je došao pogled. U njima je bilo zacijelo petsto do šesto glava a neprestano su stizali novi. Nametalo se pitanje, hoće li u rezervatu biti dovoljno iskoristive zemlje?

Mnogi će zasigurno malaksati i odustati. Ali došli su. Dovala ih je nada, san o boljem životu na drugoj strani, od koje ih je odvajala Blue Mesa i Cerro, u dolini gdje Uncompahgre skreće prema sjeverozapadu. Bit će da su ti ljudi sami sebi govorili kako tu jednostavno mora biti bolje negoli što jest.

Obećana zemlja privlačila je još jednom, kao u doba kad su Židovi krenuli u Kanaan, ili još prije, kad je spiljski čovjek pošao da negdje iza horizonta nađe bolji i prostraniji zaklon.

Zaokupljen tim mislima, Mark je jahao polako, promatrajući djecu kako trčkaraju naokolo, zabavljena igrom i općom grajom. Dok su jedni

u rijeci lovili ribe, žene su se bavile pranjem odjeće. Bilo je i kupaća. Oko prostrtoga pokrivača okupili su se kartaši.

Svaki od tih ljudi donio je sa sobom svoj san, mislio je Mark. Ali što je san ružičastiji, to će veće biti razočarenje kad se stigne na sušnu zemlju sjeverno od Uncompahgre. Neki će se odmah vraćati. Shvatit će da je san bio previše lijep i krhak.

Zasad su snovi, mislio je Mark, još živi i svatko je zaokupljen svojim nadama. Nitko se ne zaokuplja time da su Jute tu zemlju dobili od svojih otaca i da ju sada gube. Mark je mislio na to, ali i on je došao da uzme ono što uzimaju i drugi.

* * *

Mark Manning rođen je 21. ožujka 1852. u Missouriu, nedaleko od St. Louisa u pet sati vjetrovitoga i kišnoga dana. Majka je čula liječnika kad je rekao da je dobila dječaka. Suznih očiju ali nasmiješena, rekla je ocu:

– Voli ga, George! Voli ga za nas oboje!

Pet minuta kasnije bila je mrtva.

Kad je Mark porastao, otac mu je rekao:

– Majku smo pokopali čim je prestala kiša. Bio sam zadovoljan što je puhao vjetar. Mislio sam da će majčinu dušu odnijeti do njezina mjesta na nebu. Ono je moralo postojati tamo gore jer ga je majka zaslužila.

Poslije kratke stanke dodao je:

– Vjerujem da je znala kako će me napustiti. Šteta je što to nisam znao i ja.

Mark još nije shvaćao doseg očevih riječi, no osjećao je ozbiljnost trenutka. Često se toga prisjećao, no očevu ljubav prema majci shvatio je tek kad je odrastao. Tada mu je postalo jasno kako duboko otac

žali za majkom. Tada je znao, zašto se nikad više nije ženio, zašto se nikad nije zagledao ni u jednu ženu. Kad je bio dovoljno star da sve razumije, Mark se iznenadivao kako se otac zdušno trudi da ne osjeti gubitak majke.

George Manning imao je malu trgovinu. Žestoko je mrzio ropstvo, što u tom dijelu Missouria nije bilo dobrodošlo stanovište. Osim toga, u maloj sredini u kojoj su živjeli bilo je mnogo radoznalih žena. Mnoge od njih bile su uvjerene da George Manning sa svojim sinom ne postupa dobro. Kad je Mark bio malen, otac je držao kućanicu, ali kako nije bio imućan, otpustio ju je čim se dječarac mogao sam donekle brinuti o sebi.

Teška svakodnevnica upućivala je Marka da se oslanja na sebe samoga, što je želio također i otac.

Neuslišane udovice govorkale su da George Manning zanemaruje sina. Zbog toga i zbog protivljenja ropstvu, George je ljeti 1859. prodao trgovinu i otišao u Colorado kao tragač za zlatom.

Toga ljeta bilo je Marku sedam godina. Bio je dovoljno mlad da uživa u pustolovini i dovoljno star da pomaže ocu. Dok su drugi proklinjali vrućinu, nevrijeme i Indijance, iako oni nisu nikad bili ozbiljna opasnost ili prijetnja, mladi Mark bijaše zadovoljan.

Na putu su sretali prve povratnike, kola koja su prije nekoliko mjeseci hitala u suprotnom pravcu. Idući prema željenom cilju vozari su ozarenih lica gledali u daljinu, sada su sumornim pogledima promatrali kako se ravnodušno njišu konjska leđa.

Mnogo prije dolaska u Denver, George Manning znao je da se mjehurić od sapunice raspršio. Saznao je za izjalovljene nade kako će uz obale Cherry Creeka skupljati zlat-

no zrnje. Ali mali Mark nije razmišljao o stvarnosti. Za njega je pustolovina sačuvala pun sjaj.

Kad su stigli do kamenitoga korita i kad je dječak ugledao bijele vrhunce planina visoko među oblacima nije se mogao nauživati te slike. Osjetio je dotad nepoznato uzbudjenje. Ne, on to nikad neće napustiti! Tu je njegovo mjesto. Jednoga će se dana penjati tim vrhuncima i možda će čak živjeti gore među oblacima.

Zima je u Denveru bila teška. Cijene su bile visoke. Tucet jaja stajao je dva dolara, jedna jabuka pedeset centi, ukoliko se uopće mogla naći. No još je gore bilo s poslom.

George Manning bio je uskoro gotovo praznih džepova, makar se razumio u trgovinu. Jako je bio visok i vrlo snažan muškarac, plašilo ga je posvuda prisutno nasilje. Kad bi se smračilo, nije se usudio izaći na ulicu. Ostajao je sa sinom u kući i pričao mu priče ili mu je čitao nešto iz onih nekoliko knjiga što ih je ponio sa sobom. U Missouriu ih je imao mnogo, no gotovo sve je prodao.

George Manning nije posjećivao crkve, ali Mark se dobro sjećao kako se nije bojao smrti. Za njega bog nije bio kip kojemu bi palio tamjan i koji bi od ljudi tražio žrtve, već onaj koji daje da u proljeće sve počne rasti, kako bi se ujesen brali plodovi.

– Malo je ljudi sposobnih da vole – govorio je Markov otac. – Mnogi vjeruju da to čine, ali to je samo vanjština.

Napunivši lulu, George Manning je nastavio:

– Mark, vjerujem da razumijem više negoli većina ljudi. Znaš, poslije majčine smrti često sam razmišljao o tome, zašto mi nije rekla ono što je u međuvremenu saznala. Nije

me htjela žalostiti. A vidi što se događa oko nas. Zašto ljudi nanose jedni drugima tolika zla?

U proljeće je George Manning imao još jedva toliko novaca da nakupuje zalihe i natovari kola. Zatim je krenuo prema Clear Creeku, gdje se ispiralo zlato. Mark je sjedio pored njega na vozaškoj klupi.

Otac je sagradio kolibu s dvije prostorije. U prednjoj je trebalo da bude trgovina, stražnja je služila za stanovanje. Pod je posut piljevinom, po kojoj su prostrte prazne vreće. Za dućan je napravljen stol i nekoliko polica. Posao je mogao početi.

Tragači su voljeli Georgea Manninga. Žena je bilo malo. Trgovina je cvala. Uskoro je valjalo ići u Denver po novu robu.

Te zime ostao je George Manning sa sinom na Clear Creeku. U proljeće je ponovo prodao dućan i odselio se u Blackhawk, gdje je nastavio trgovački posao.

Taj put bilo je uspjeha. Ali blagostanje nije smirilo Georgea Manninga. Kad su do Blackhawka doprle vijesti o borbama, počeo si je predbacivati što je cijeloga života mrzio ropstvo a ipak nije protiv njega ništa poduzeo. Htio se pridružiti dobrovoljcima iz Colorada, no nije imao kome ostaviti sina. Mark je to shvatio tek mnogo godina kasnije.

Ljeti 1863. otac i sin ponovo su krenuli na put, tada u mali logor Achilles, koji su tragači za zlatom podigli iza Central Citya tako reći preko noći.

George Manning nije volio velike logore. Bili su ružni, prljavi i odbojni. Prejako su vonjali po gomili, govorio je sinu. Ljudi su bacali otpatke na cestu. Mesari su ostavljali crijeva da trunu pokraj pragova. Vozarima nije padalo na um da po-

čiste mjesta gdje su bili konji i mazge.

Achilles nije bio mnogo bolji, ali ljudi je ipak bilo manje, što je George Manning smatrao velikom prednošću. Tu gore neprestano je pirkao vjetar. Ljeta se gotovo nije osjećalo.

Mark je ubrzo ustanovio da u svako vrijeme negdje može naći snijega, pogotovu u jarcima na sjevernoj strani brda.

Marku se činilo da mu se ispuni-
la davnašnja želja: živio je u snijegu i među oblacima. Nerijetko bi logor utonuo u njih, tako da se nije mogao vidjeti niti najbliži vrhunac. Velike ljetne oluje izazivale su u dječaka svojevrsno strahopoštovanje. Munje su sijevale, zemlja je drhtala. Ali taj doživljaj Mark ne bi bio mijenjao ni za što na svijetu.

Kraj bezbrižnog života, koji je Mark upoznao u dvanaest godina, došao je nenadano.

Bilo je ljeto 1864. godine. Mark je u stražnjoj prostoriji otvarao sanduke. Sprijeda u dućanu neki su muškarci razgovarali s ocem.

Nešto nije bilo u redu. Mark nije znao kako, ali osjetio je opasnost. Možda ga je na nju upućivao ton kojim su muškarci govorili.

Kad je zavirio u dućan, Mark je zamalo kriknuo.

Dvojica muškaraca uperila su revolvere u Georgea Manninga i čekala da strpa novac u lanenu vrećicu.

Mark je znao da otac ispod stola drži napunjen revolver, ali do njega ne bi uspio doći. U kutu iza Marka bila je prislonjena napunjena puška, koju je minule godine često koristio za vježbu ili u lovu.

Mark joj je tiho prišao i brzo se vratio k vratima. Još nije bio sasvim siguran, što bi mogao uraditi, ali nešto će poduzeti. Htio je gurnu-

ti cijev u dućan i viknuti: »Ruke uvis!«, no preduhitrio ga je revolverski pucanj.

Marku je zastao dah.

— To će mu zauvijek zatvoriti prokletu gubicu — rekao je muški glas.

Kad je Mark zavirio u dućan, otac je gornjim dijelom tijela ležao poprijeko stola. Razbojnici su odlazili.

Mark je podigao pušku i jednoga je pogodio između lopatica. Drugi je potrčao prema konju, ne pokušavajući čak da podigne vrećicu koju je pogodeni ispustio iz ruke.

Mark je priskočio k ocu i htio ga je okrenuti. Nije uspio.

Napolju se pucalo.

U dućan su navrli ljudi. Jedan je od njih rekao:

— Sredili smo pasjega sina, Mark! Delaney mu je prostrijelio lubanju.

Mark nije slušao što čovjek govori. Njegov pogled bio je prikovan za oca, kojega su susjedi pažljivo položili na pod. Čovjek koji mu je pipao puls niječno je zaklimao glavom.

Mark nije plakao. Suze su nadošle tek kad je bio u krevetu, sam u prostoriji iza dućana.

Vjetar je zavijao oko kuća. Sutra će otac biti pokopan. Dvanaest godina poslije majke.

Prije negoli je zaplakao, Mark se sjetio pitanja koje je otac često ponavljao: zašto ljudi jedni drugima nanose zlo?

II

Tražeci mjesto za logorovanje, Mark Manning sreo je starca koji kao da je došao ravno iz vremena Staroga zavjeta. Bio je jednako visok kao i on ili još viši, otprilike sto devedeset, plećat i snažnih kovačkih ruku. Na leđima je nosio težak zavežljaj. U desnoj ruci držao je

štap, debeo kao Markova podlaktica.

Prema Markovoj procjeni, starac je imao oko šezdeset godina. Odjeća mu je bila iznošena ali čista.

Markovu je pažnju posebice privlačilo starčevo lice. Taj čovjek, mislio je Mark, mogao bi biti suvremeni Mojsije, koji udari štapom po stijeni i odmah poteče voda.

Bijela brada bila je dugačka najmanje trideset centimetara. Neobrasli dijelovi obraza bili su opaljeni suncem i istavljeni vjetrom. Nos bijaše oštar i šiljast poput gole sablje. Kad je starac podigao glavu da pogleda Marka, činilo se da očima može prodrijeti u tijelo.

Mojsije, mislio je Mark. Ili Elija. Možda Ivan Krstitelj.

– Dobar dan – pozdravi Mark. Starac podigne lijevu ruku i uzvрати:

– Neka te Gospod prati!

Mark je pojahao dalje. Bojao se da će ga starac htjeti obratiti, no kad ga je nazvao prijateljem, stao je.

– Zovem se John Draper – rekao je starac. – Pretpostavljam da tražiš zemlju.

– Moglo bi se tako reći – javio se Mark – iako bi Indijanci govorili o otimačini.

– Razumijem ih – reče starac. – Ali zaboravili su kako su tu zemlju jednom uzeli slabijima. Doći će vrijeme kad će je jači uzeti nama. Tako to ide s ljudima.

Marku nije bilo do toga razgovora pa je samo kimnuo. Poznavao je neke legende indijanskog plemena Juta, znao je ponešto o njihovim vjerovanjima, prema kojima je Manitou dao ta brda njima zato što su bili hrabri ratnici. Manje hrabrim plemenima bilo je dopušteno da žive u preriji, manje poželjnoj i manje vrijednoj.

No odvažnost i hrabrost nisu bile dovoljne da se zavičaj obrani od političke i vojne moći Sjedinjenih Država.

Mark bi bio odjahao dalje, ali starac ga je zadržao pitanjem:

– Tražiš mjesto gdje bi bilo trave za tvoje konje i drva za loženje vatre?

– Svakako – odgovori Mark. – Ali po svemu sudeći morat ću jahati do Lake Forka.

– Ni govora – reče John Draper. – Ono što tražiš možeš naći stotinjak metara uzvodno. Tamo je iza kola Willa Englea dobro mjesto, gdje je jedna obitelj logorovala oko dva tjedna. Jutros su ti ljudi otišli. Žalosna priča o čovjeku koji se nije uspijevao odvojiti od kockarskoga stola. Izgubio je sve i morao se vratiti onamo odakle je došao.

– Hvala – reče Mark.

Draper je rekao:

– Svake nedjelje prije i poslije-podne održava se služba božja, pedesetak metara uzvodno, ispod jablana pokraj kojega si maločas prošao. Obala je tamo blago skošena. Kad moja propovijed spasi koju dušu, održavaju se također krštenja. Sine, želim ti dobrodošlicu.

Mark je brzo pognao konja i nije se osvrtao na starca koji je ostao naslonjen na štap.

Nevjerojatno, mislio je Mark, koliko je ljudi u sedamnaest godina poslije očeve smrti pokušavalo spasiti svoju dušu. O Draperu nije znao ništa. Starac je možda poštenjačina, ali bog u kojega je vjerovao otac nije bio Jehova iz Staroga zavjeta. Osim toga, većina ljudi koji su ga htjeli preobratiti da bi mu spasili dušu vraški su se ponajprije brinuli za svoju vlastitu.

Mark je jahao pored kola, pokraj kojih su u do koljena visokoj travi bila za stupice vezana dva ridana.

Vitka, lijepa djevojka prekinula je na trenutak kuhanje, pogledala je došljaka i osmjehnula se. Mark odzdravi dodirnuvši rub šešira i zagleda se u čvrstu, prsatu ženu u hlačama, muškoj košulji i šeširu, koja je stajala ispred panja i snažnim udarcima cijepala debelu granu. I ona je ostavila posao i okrenula se. Činilo se da je Markov dolazak osjetila.

Djevojka se ponovo sagnula nad vatru. Čudno, mislio je Mark, ljubazna djevojka i mrzovoljna žena!

U blizini kola nije bilo muškarca. Mark je razmišljao o tome, da li ta žena uopće podnosi muški rod? Nije li ovamo došla sama s tom djevojkom? Po izgledu i ponašanju sudeći, u to se moglo vjerovati. Vjerojatno te dvije izlaze nakraj sa svime bez muške pomoći.

Mark je lako našao mjesto koje mu je opisao propovjednik. Dvoja su kola stajala jedna pored drugih. Između njih i rijeke bio je podignut šator. Konji su bili vezani uz rub puta. Iza tih kola bilo je dovoljno prostora za postavljanje još jednog logora.

I u toj je skupini bila jedna djevojka, stara otprilike kao i ona druga, ali viša i snažnija. Marku je dobacila samo letimičan pogled, zatim se opet posvetila pripremanju jela. Niti prijateljski niti neprijateljski, mislio je Mark. Ta je ravnodušna.

Tu su bila dva muškarca. Jedan je bio okrenut leđima. Bio je zabavljen čeprkanjem po vatri. Drugi, postariji čovjek prorijetke brade, izvlačio je iz rijeke komad drveta koji je zapleo na kamenu.

Mark se zaustavio na slobodnom mjestu iza kola i sjahao. Po tragovima je sudio da je tu logorovalo više ljudi. Za jednoga čovjeka i dva konja logor je bio prostran. Sljedeći se nalazio pedesetak metara nizvod-

no, dijelom sakriven gustim obalnim grmljem.

Dok je raspremao i napajao konje, Mark je neopazice promatrao susjedstvo. Dok je kod drugih što ih je vidio duž rijeke oprema bila trošna, ovdje je sve bilo gotovo novo. Kola i šator kupljeni su, zacijelo, prije nekoliko tjedana, vjerojatno za svrhu kojoj sada služe. Novajlije, mislio je Mark. Zelena čeljad iz Denvera, Puebla ili nekoga drugoga grada.

Kad je zabio kolce i privezao konje, Mark se vratio k svojoj opremi.

Čovjek koji je čučao pored vatre rekao je nešto djevojci i prišao je bliže. Bilo mu je otprilike četrdeset godina. Imao je guste, crne obrve i šiljatu bradicu. Bio je tako nizak da je morao nagnuti glavu natrag ako je htio pogledati Marku u lice. Zbog jako prorijeđene kose čelo je djelovalo kao da je vrlo visoko.

Nadmen pristup Marku se nije svidio.

– Ja sam Will Engle – rekao je polupatuljak, pruživši ruku.

– Mark Manning.

Poslije rukovanja, Engle je pitao:

– Upravo ste stigli, ha?

– Aha – odgovori Mark.

– Hm – počeska se Engle iza uha – mislim da će mi biti potrebna ova trava. Imam dvojica, prilično teška kola. Kad krenemo, moji konji moraju biti u dobroj snazi. Čuo sam da iza nas na području koje zovu Blue Mesa čeka velik uspon, kao i na prilazu Cedar Creeku.

– Ovaj je travnjak vaše vlasništvo? – upita Mark.

– Dovraga, znate da nije.

– A ipak ste pomišljali na to da me odavde otjerate?

Engle korakne natraške i počeo se češkati po tjemenu. Pritom je odmjeravao Markovu visinu i mišice.

Zacijelo je opazio da došljak o desnom boku nosi revolver.

Uz usiljen smiješak Engle je rekao:

– Zaboga, o čemu govorite? Na to uistinu nisam mislio. Nego, slušajte, kad postavite logor, dodite prijeko k nama na okrepu. Moja je kćer najbolja kuharica na ovoj rijeci.

Vraški brza promjena, mislio je Mark. Ali to je tako kod soja kakvom pripada Engle. Najprije se pokuša, zatim brzo na koljena, ako varka nije uspjela.

No zašto se ne bi zbližilo s tim čovjekom, razmišljao je Mark. Djevojka ga je privlačila. Njezina tobožnja ravnodušnost bijaše izazovna. Možda je bio samo radoznao. U svakom slučaju, djevojka je djelovala čestito, u čemu je bila sušta očeva suprotnost.

– Vrlo rado, hvala! – reče Mark.

– Kada?

– Pa, recimo za pola sata, ha? – odgovori Engle, kimne još jednom prijateljski i ode.

Mark napuni lulu, i pripali ju. Zatim je na obali nakupio naramak suvaraka. Ne bude li ložio vatru večeras, ujutro će mu biti potrebna da bi pripremio doručak. Obavivši taj posao, legao je i promatrao nebo, koje se na zapadu već rumenilo.

Kao i mnogi put prije, Markove su misli lutale minulim godinama, do vremena očeve smrti. Tako i sada.

* * *

George Manning bio je među prvim od dvanaestoro ljudi pokopanih na groblju u Achillesu. Groblje se nalazilo na golom brdu, koje je vječno šibao vjetar. Za bistroga vremena odatle su se mogli vidjeti snijegom pokriveni vrhovi planina na zapadu ili milje obronaka i ravnih dolina na istoku.

Markov je otac volio to mjesto. Često je za hladnih praskozorja odatle promatrao svitanje. Ako ujutro nije imao vremena, odlazio je promatrati zalazak sunca, dok se Mark morao brinuti za trgovinu.

O svojim razmišljanjima George Manning nije nikad govorio, no Mark je slutio da otac u tim prigodama razgovara s bogom ili s majkom.

Poslije pogreba okupili su se ljudi u dućanu i pokušavali na svoj opor način tješiti dječaka. Mark je sjedio, uljudno je slušao i priželjkivao da ga ostave na miru. Na kraju je ostao samo šerif pokrajine Gilpin. On je došao po dužnosti iz Central Citya.

– Ne mogu te nikako ostaviti samoga – govorio je šerif zabrinuto.
– Rado bih ti ponudio svoj dom, ali imam šestoro djece i naprosto nema mjesta.

– Snaći ću se – reče Mark. – Sin sam Georgea Manninga. Otac me od malih nogu odgajao tako da se sam brinem za sebe.

Šerif je odmahivao glavom.

– Ne, ne, niti govora – rekao je – ne mogu te ovdje gore ostaviti samoga, bio ti odgojen kako mu drago. – Počeškavši se prstom po vratu, upitao je: – Koliko je novaca bilo u dućanu?

– Nešto više od dvjesto dolara.

– Nije li otac nešto držao u banci?

– Nije. Bankama nije vjerovao a bogat nije bio. Što bi zaradio, davalo se za novu robu. Uspijevali smo vezati kraj s krajem.

– Dovraga, ali posao je dobro išao! – reče šerif.

Mark slegne ramenima.

– Otac je upravo dao dopremiti robu. Sve je ovdje u dućanu. Vrijednost iznosi oko sedam stotina dolara.

– Hm, da – gundao je šerif. – Odnijet ću novac u Central City i položiti ga u banku. Ovo ću prodati. Možda se nađe kupac koji će uzeti sve odjednom. Taj ću novac također uložiti na tvoje ime. Dakako, bit će pritom nekih izdataka. Pogreb i tako dalje.

Mark je kimnuo glavom. Činilo mu se da poslije svega neće bogznašto ostati. Novac koji je otac zakopao ispod kreveta nije htio spomenuti. Nije znao točno, o kolikoj se svoti radi, ali pretpostavljao je da premašuje tisuću dolara. Bez obzira na to, tko će kupiti dućan, novac je pod krevetom zacijelo sigurniji negoli u šerifovim rukama.

– Siguran sam da ću za tebe naći neki posao – nastavio je šerif. – Neki topao dom, u kojem ćeš pomagati, a možda bi bilo sreće da pohađaš školu.

– Nikad je nisam pohadao – reče Mark. – To jest, tu i tamo po nekoliko dana. Otac me podučavao kod kuće. Naučio me više negoli što bi uspio bilo koji učitelj. Zato ne bih htio ići u školu.

Šerif je uzdahnuo.

– Dobro, Mark – rekao je. – Noćas ostaješ ovdje. Spremi stvari. Doći ću sutra, čim ti nadem smještaj.

– Rekao sam vam da sam sin Georgea Manninga – uzvрати Mark. – Nisam bespomoćan. Ne bude li mi se svidalo pod krovom koji mi nadete, otići ću.

Šerif je izašao pognute glave. Takvog dječaka nikad još nije sreo.

Marku se posrećilo da je došao u kuću staroga Franca Sigela, koji je u Central Cityu imao krojačnicu. Debela gospoda Sigel bila je izvrсна kuharica. Mark je pomagao u radionici. Posao mu se nije osobito svidao, no radio je i strpljivo čekao da naraste, pa da krene sovjom putem.

Što se očevih novaca tiče, imao je pravo. Malo ga je ostalo. Šerif je prodao dućan i sa žaljenjem je rekao Marku da se u banku poslije plaćanja dugova moglo položiti jedva pedeset dolara.

– Sada ne mogu ništa poduzeti – rekao je Mark – ali kad odrastem, sredit ću račune.

– Ne optužuješ me valjda da sam te prevario? – uzviknuo je šerif.

Pale su psovke. Šerif je dječaka nazvao nezahvalnikom. Da nije naišao Franc Sigel, bilo bi i batina.

– Najbolje bi bilo da odete – rekao je Franc Sigel.

Šerif je nešto mrmljao, no izašao je iz radionice.

Kad je imao slobodan dan, Mark je odlazio u Achilles. Stajao bi pokraj groba i promatrao brda na jednoj i ravnice na drugoj strani. Nadao se da će otac jednom nekako naći mogućnosti da razgovaraju, ali to se nikad nije desilo.

Za godinu dana rudnici su bili iscrpljeni i Achilles je umirao. Većina je kuća opustjela. Ali čovjek koji je kupio dućan ostao je još tri godine jer je između Central Citya i kopova iza Achillesa tekao živ promet.

Kad je Marku bilo petnaest godina ustanovio je da je i trgovac otišao. Tada je uzeo lopatu i počeo kopati na mjestu gdje je stajao krevet. Novac je bio tamo, gdje ga je George Manning sakrio. Nikad u životu Mark nije vidio toliko zlata. Odnio ga je u Central City i pokazao ga Francu Sigelu, jedinom čovjeku kojemu je vjerovao. Pitao ga je, što da uzradi s novcem.

Sigel podboči glavu vršcima prstiju.

– Hm, ne znam – rekao je. – banke ne volim. One mogu otići pod stečaj. Kad štogod uštedim, kupim kuću koju mogu iznajmljivati.

– Kuće mogu izgorjeti – reče Mark.

– Točno – reče Sigel. – Ali znaš li što bolje?

– Ne znam – morao je priznati Mark.

– Prema tome, kupuj kuće – predloži Sigel.

Uz Sigelovu pomoć, Mark je to i učinio. Imao je tisuću i dvadeset dolara, k tome pedeset u banci. Sigel mu je davao skromnu plaću, za koju je kupovao odjeću.

Godinu dana kasnije, Mark šesnaestogodišnjak bio je visok kao prosječan muškarac i dovoljno snažan za muške poslove. Zato je rekao Sigelu da bi htio otići. Zamolio ga je da se brine o kućama te da za malu naknadu uplaćuje stanarinu na bankovni račun. Sigelu je bilo krivo što Mark odlazi, no pristao je da ga zastupa.

Sljedećih godina Mark Manning bio je neprestano u nemirnom lutanju. Otišao je u Idaho Springs, zatim na Clear Creek i gore u Georgetown, gdje je našao posao u rudniku, da bi se potom ponovo spustio nizvodno do Goldena. Tamo je radio u najamnoj staji. Iako je volio konje, mrzio je taj posao. Zato ga je napustio i otišao u Denver. Ni tu mu se nije dopalo. Naposljetku se pridružio prijevoznicima koji su radili između Denvera i South Parka.

Medutim, niti na tom se poslu Mark nije smirio. Kupio je konja i odjašao je prema jugu, u Purgatory, gdje se zaposlio na ranču kao kauboj. Kako mu se taj posao svidao jače negoli drugi, zadržao ga je. S vremena na vrijeme javio bi mu se France Sigel. Račun je u banci pomalo rastao. Ali Sigel je svaki put ponavljao molbu da Mark konačno dode u Central City i da se sam brine o svom imetku.

Kad su Marku bile dvadeset i dvije godine, Franc Sigel je umro. Nije bilo druge, morao se vratiti u Central City. To je ujedno značilo oživljavanje uspomena. I toga kako ga je šerif prevario. Mark nije zaboravio niti to da je obećao kako će jednom srediti račune.

Sada je bio visok metar devedeset i jedan centimetar, težak osamdeset i pet kilograma. Nije imao mišice kovača i šake drvosječe, no bio je snažan, vitak i gibak jahač. Dobro se služio revolverom.

Druga se uspomena odnosila na očevu smrt. Minule godine nisu izbrisale sliku koja mu se bila usjekla u pamćenje. Mrzio je svako nasilje, mrzio je ljude koji su se njime služili. U prošlih jedanaest godina tu mržnju nije ništa razblažilo.

U tom dugom vremenu Mark je mnogo razmišljao o ocu. Sada ga je vidio u sasvim drukčijem svjetlu. Ne bi se moglo reći da ga je manje cijenio, jer otac mu je poklonio skrb i ljubav, mnogo više negoli većina drugih očeva. Ali sada je mogao razlučiti i očeve slabosti, koje kao dječak nije vidio.

George Manning bio je blag, mek čovjek. Tko zna zbog čega, ali plašio se života. To je moglo biti također razlogom što je izbjegavao žene. George Manning bijaše sklon razmišljanju o ljudskim teškoćama, međutim unatoč čvrstim stavovima nikad nije maknuo prstom da bi neki problem riješio. Mrzio je ropstvo, ali nije se broio protiv njega. Uvijek je ostajao pri pitanju, zašto ljudi jedni drugima nanose zlo?

Kad je Mark stigao u Central City, odlučio je da se ne zadovolji samo postavljanjem pitanja.

No u Central Cityu saznao je da ga je smrt opet jednom prevarila. Šerif koji mu je dugovao obračun bio je mrtav.

Novi šerif bio je mlad, čestit čovjek i upravo je tražio pomoćnika. Mark je prihvatio posao. Nadao se da će mu on omogućiti da učini nešto od onoga o čemu je mozgao otac.

III

Iz lutalačkih misli i sanjarenja trgnuo je Marka Manninga kreštav glas Willa Englea.

– Dodite, Manning, inače ćemo sve sami smazati! – dovikivao je Engle.

Mark je ustao, ispraznio lulu i pošao je prema Engleovu logoru. Miris jela bio je tako ugodan da mu se slina skupljala u ustima.

– Moja kćer Laura – predstavio je Engle kćer. – Maning, Mark, zar ne?

– Da, Mark Manning.

Gost se nasmiješio djevojci i prihvatio ruku koju mu je bez krzmanja, upravo muški pružila.

– Lijepo je što ste me pozvali na jelo – reče Mark.

– Raduje nas što ste došli.

Djevojka je povukla ruku, pogledala Marka letimice u lice i okrenula se.

– Ovdje napolju – rekla je – nisam osobito dobra kuharica. Teško se dolazi do svježega mesa i do povrća.

– A ovo je Charley McGivern – reče Engle, predstavljajući starijega čovjeka koji je s obale donosio drva.

– On radi za mene. Vozar je na jednim kolima. Kad budemo u rezervatu, pomoći će mi da otvorim trgovinu.

Mark se rukovao s McGivernom, procjenjujući pritom da je u šezdesetima ili pri kraju šezdesetih. Bio je mršav kao kostur. Žućkasta koža bila je napeta preko ličnih kostiju kao da ju je netko zategnuo kliještima. Prsti na dugim rukama podsje-

ćali su na pandže. Stisak je bio mlohav.

– Drago mi je što sam vas upoznao – promrsi McGivern i povuče ruku.

– Zdravo! – reče Mark.

Kakva pomoćna sila, mislio je Mark, ali bilo je očito da je Engle htio upravo takvoga čovjeka. Mladih i snažnijih zacijelo se plašio. Oni imaju svoje ideje i svoju volju.

Laura je postavila limene tanjure, šalice i pribor za jelo.

– Poslužite se – rekla je Marku.

McGivern je jedva čekao da se počne, zbog čega ga je djevojka korila pogledom.

Laura je bila visoka, otprilike stotinu sedamdeset, možda malko više. Bila je dugonoga i čvrsta. Niti traga krhkoći kakvu je Mark uvijek vezivao uz žene. No unatoč tomu Laura je djelovala ženstveno. Mogla je zagrijati svakoga muškarca, mislio je Mark, ali kao da toga nije svjesna. Kad bi i bila, vjerojatno bi to zane-marivala.

Usnice su joj bile lijepe i pune. Oči najplavije što ih je Mark ikada vidio. Kosa je prije zasigurno bila crvena ali je u odrastanju prešla u kestenjavu boju. Na sebi je Laura imala zelenu košulju i smeđu jahačku suknju. Prsluk od kože divljači odavao je da ga je dugo nosila.

– Hajde, napunite tanjur – nukala je Laura gosta.

– Oprostite – reče Mark zbunjeno djevojčinom neposrednošću – dugo sam na putu i davno nisam sreo žensko biće. Pogotovu ne tako ljubazno kao što ste vi.

– Niti ja nisam odavno čula laskanje – reče Laura. – Sve u svemu, moj je trud naplaćen! Dobar tek!

Mark je bio siguran da je njegovo nespretno laskanje djevojci godilo.

Nalio je kavu u lončić, uzeo jelo i čučnuo pored vatre.

McGivern sjeo je postrance ispred drveta. Mljackao je i srkao.

Engle je zauzeo mjesto pokraj Marka.

— Jeste li bili kada u ovom kraju?

— pitao je.

— Jesam — odgovori Mark. — Prije pet godina radio sam za agenciju. Kad sam išao u rezervat, prošao sam ovuda.

Engle je odjednom živahnuo.

— Prema tome, rezervat vam je poznat, ha? — pitao je.

Mark se smješкао.

— Tako, tako — rekao je. — Nisam bio u svakom kutku. Prošao sam uz Uncompahgre do ušća u Gunnison i obrnuto.

— Recite mi, Manning, koje bi mjesto bilo najpogodnije za podizanje grada? — pitao je Engle, pokazujući kola. — Povezao sam robu za trgovinu. Viski, duhan, oružje, municiju, konzerve, grah, rižu... Znete već što ljudi kupuju kad iscrpe zalihe. Međutim mislim da se zaradivati može samo u gradu, pod pretpostavkom da je izabrano pravo mjesto.

Mark kimne potvrdno. Znao je da je Engle u pravu. Ali smatrao ga je tvrdoglavcem koji najprije sluša a potom radi ono što je sam namjeravao, makar se radilo o čistoj suprotnosti. Nikad još Mark nije upoznao čovjeka koji bi se tako precjenjivao kao Will Engle, iako nije bio ni za što.

— Za dobre gradov samo su dva dobra mjesta — reče Mark. — Prvo bi bilo na spoju Cedar Creeka i Uncompahgre, koje dotiče i cesta. Rijeke i potoci oduvijek su utjecali na transportne puteve. Tako će i ostati. Prije ili kasnije stići će također željeznica. Kolosijek će se polagati

vjerojatno uz Cedar Creek. Ta se veza ne smije propustiti.

— Razumijem, razumijem — mrmljao je Engle. — A drugo mjesto?

— Ušće Uncompahgre i Gunnisona. Ali prednost bih dao već spomenutoj točki. Ovaj drugi položaj nalazi se daleko nizvodno i sporije će se razvijati. Treće bi mjesto bilo ušće Gunnisona i Granda, ali predaleko je. Do prvoga naseljavanja mogle bi proći godine i godine.

Engle je promatrao Marka ozbiljna lica.

— Mislio sam zapravo — rekao je — na jedno mjesto dalje uzvodno, u blizini tvrđave. S vojnicima se može dobro trgovati.

Mark kimne. Šutio je. Njegova se pretpostavka obistinila. Engle je davno skovao odluku i sada je bio razočaran što Mark nije došao do jednakoga zaključka.

Budući da je Mark šutio, Engle ga je pitao:

— Onda, što mislite o mojoj ideji?

— To sam već rekao — odgovori Mark. — Jeste li već bili u rezervatu?

— Nisam, ali proučio sam kartu. Najviše me zanima tvrđava. Ona je moja šansa. Takva se prilika pruža jednom u životu. Neću ju propustiti. Bit će posla dok bude vojnika. Znete li da vojnici ne štede? Ako stvorite priliku da se kartaju, da piju i kupuju duhan, omastili ste bradu.

— Ima li u rezervatu kakvih novosti? — pitao je Mark.

— Nema — promrsi Engle. — Što nismo poduzeli da nešto saznamo! Zaustavljali smo vojnike koji su ovuda prolazili. Kapetan Cline ima u rezervatu ranč i dolazi u Gunnison. I kod njega smo se propitkivali, ali i on tvrdi da ne zna ništa. Poslali smo jednoga čovjeka u tvrđavu, ali

taj prokleti Mackenzie šuti kao zaliven.

– Možda nema što reći.

– Baš ga briga – odmahne Engle. – Prošloga travnja čitao sam u novinama da nadležni, Otto Mears poglavito, misle kako bi opasno bilo prisiljavati Indijance da odu prije negoli vojska bude imala dovoljno ljudi. Sada ih ima, ali ne događa se ništa.

Engle je ustao i bijesno je nogom prigrnuo suvarke.

– Katkada nisam daleko od pomisli – žestio se – da smo jednostavno zaboravljeni. Šest, sedam stotina ljudi čeka da preuzme indijansku zemlju. Ovdje gubimo vrijeme. Skupljamo drva, jedemo zalihe. Ljeto prolazi. Zašto se sve to događa? Reći ću vam, Manning: zato da se tetoši horda pogana.

Od čovjeka kakav je Engle, Mark je očekivao takvu govoranciju. Mogao ju je čuti gotovo od svakoga ovdje na rijeci. Iako je Mark znao da Coloradom mjesecima odjekuje uzvik: »Jute moraju otići!« još ga je ljutio.

– Stvar bi se morala promatrati također s indijanskoga stanovništva – rekao je Engleu. – Da ne bi ostali bez zemlje otaca, Indijanci pokušavaju sve što znaju, umiju i mogu, samo da se protjerivanje odgodi. To im se ne smije zamjeriti.

– Dovraga s tim! – obrecne se Engle i odloži tanjur. – Briga me za crvenokošce! Ako mene pitate, oni su glupa, krvava rulja. Ništa više. Kako su Thornburgha ubili iz zasjede. Mučki! Da sam na Mackenzievu mjestu, radije bih ih otjerao danas negoli sutra. Ili bih dovukao topove i pomeo ih granatama. Ovamo smo došli prije mjesec dana. Bojao sam se da kasnim. A, eto, čučim tu gdje sam se našao prvoga dana.

Engle je ljutito mahao glavom.

– Ne, ne, Manning! – nastavio je. – Dopustite da vam nešto kažem. Za vrijeme rata bio sam u vojsci. Na Wilson's Creeku bio sam ranjen i otpušten sam. Otada sam ovdje u Coloradu. Gotovo dvadeset godina. Kažem vam, Manning: dajte komandu pravom čovjeku i vojnici će stvar odmah riješiti. Ali taj Mackenzie besposlič i čeka.

– Pravom čovjeku? – reče Mark.

– Možda takvom kao što je Chivington?

– Točno! Bio sam u Denveru kad je najurio crvenokošce da se za njima prašilo. Spasio nam je živote. Da nije bilo njega, bande iz prerije udružile bi se i Denver bi bio sravnjen sa zemljom. A sada razmišljajte o tome, kako su mu zahvalili što je vršio svoju dužnost.

Mark je ustao i prešao na drugu stranu, gdje je sjedila Laura. Položio je sude pokraj nje na tlo. Bojao se da ga Engle u razgovoru ipak ne natjera na to da ga zvizne pesnicom. Time, dakako, ništa ne bi bilo riješeno. Da ga namrtvo prebije, njegov način mišljenja ne bi se promijenio.

– Da li biste bili za malu šetnju?

– upita Mark djevojku.

Laura ga je pogledala ali nije odgovorila.

– Lijepo predvečerje – reče Mark.

– Pa..., da..., jest – reče Laura.

– Zapravo, zašto ne? Ali uskoro će zahladiti. Moram naći šal.

Djevojka je otišla u šator. Mark se uputio prema cesti. Htio se udaljiti od Englea prije negoli se dogodi nešto, što bi poslije žalio.

IV

Mark je Lauru čekao ciglih nekoliko minuta. Došla je ogrnuta plavim šalom. Šutke je dugim koracima pošla obalom uzvodno. Mark je

išao pored nje i također je šutio. Što ju je dulje promatrao, sve mu se više svidla.

Razmišljao je o tome, ne uživa li djevojka u tome da nakratko bude u društvu drugoga muškarca?

Kad su stigli do logora dviju žena pokraj kojih je Mark poslijepodne prošao, rekao je:

– S ovim ovdje? Laura ga je oštro pogledala.

– Svi smo radoznali! – rekla je.

– Ne, one su same. Starija žena kaže da sve može obaviti jednako dobro kao muškarac i ja joj vjerujem.

– Kako se zove?

– Effie Allen. Mlađa je Ann Collins. – Poslije kratkoga oklijevanja, Laura je nastavila: – Ako se hoćete s njima upoznati... Ah, oprostite, bolje bi bilo da šutim.

– Ah – odmahne Mark. – Kao što je rečeno, jednostavno sam bio radoznao. Starija žena mahala je sjekirom kao pravi muškarac.

– Ona nije takva samo kad cijepa drva – reče Laura. – Ann se uvijek trudi da bude ljubazna, ali Effie kao da je ljubomorna. Mislim da je tako. Ona jasno i otvoreno daje do znanja da ima mnogo posla i da nema vremena za posjete.

– Ljudi je ostavljaju u miru?

– Moraju – odgovori Laura. – Dakako, Ann trpi. Uostalom, sigurno vam je poznato kako se živi u ovakvom mnoštvu. Ovdje se okupilo koješta. Ima dobrih i loših ljudi. I ravnodušnih, kakvi se sreću posvuda. Dvojice loših boje se svi. Mislim na Barneya Burrisa i Davea Rawlinsa. O njima se malo zna, ali nema dvojbe da su zli.

Prešavši nekoliko koraka, Laura je nastavila:

– Rawlins je naočit, zgodan momak i svjestan toga. Mislim da mu se Ann sviđa i htio je razgovarati s njom. No Effie je digla graju i Rawlins je dobio batine. Našao se u veli-

koj nezgodi. Ženu nije htio udariti a Effie se nije šalila. Ann ju nije mogla zaustaviti. Ne znam što bi se bilo dogodilo da nije naišao Burris.

– Htjeli ste me na to upozoriti, je li tako?

– Da – reče Laura. – Ali činilo mi se da bih dirala u tuđi život.

– Možda ste mi uštedjeli mnogo nepritika – reče Mark i poslije kratke stanke doda: – Spomenuli ste Barneya Burrisa. Mislim da bih toga čovjeka morao poznavati. Kako izgleda?

– Visok je. Snažan. Ima najdeblji vrat i najšira leđa što sam ih ikad vidjela. Ružno lice. Nepobjedivi razbijač.

– E, sjećam se – reče Mark. – Jednom sam ga u Central Cityu zatvorio. Tukao se s nekim starijim čovjekom i malo je nedostajalo da ga ubije.

– Vi zastupate zakon?

– Sada ne – reče Mark. – Ali dvije godine bio sam u okrugu Gilpin pomoćnik šerifa. Onoga drugoga što ste ga spomenuli ne mogu se sjetiti. Taj Rawlins pridružio se Burrisu vjerojatno kasnije.

– Ne znam – reče Laura. – Vrlo su različiti. Baš je čudo što su vječno zajedno. Sličan slučaj kao Effie i Ann. – Laura pošuti i reče: – Mračni se. Bilo bi dobro da se vratimo.

– Što je s čovjekom koji se zove John Draper? – upita Mark na povratku. – Sreo sam ga na cesti i osjećao sam se kao da sam vraćen u vrijeme Staroga zavjeta.

Laura se smijala.

– Upravo sam tako opisala ocu prvi susret s Big Johnom. On je propovjednik.

– To se vidi na prvi pogled.

– Ali koješta se ne vidi – reče Laura. – Niti Veliki John o tome govori. On je, između ostaloga, kovač. Prije negoli je došao ovamo na taj je način zaradivao za život. Kad

služi misu, ne uzima milodare. Kaže da je apostol Pavao šivao šatore, prema tome on može potkivati kornje. Ali ovoga ljeta nije radio. Kaže da nam je propovjednik potreban. Njegova je čitava imovina u zavežljaju što ga nosi na leđima. Spava pod jednim stablom na obali. Ljudi ga ponude jelom. Većinu novaca razdavao je siromašnima, a njih ima i ovdje među nama. Neke žene s djecom zapadaju u nevolje zato što muževi prečesto odlaze u Gunnison i tamo sve spiskaju.

— Takvih će ljudi biti uvijek i svagdje.

Dugo su šutjeli.

— Možda ćete me smatrati nametljivom — reče Laura — ali sad je na meni red da budem radoznala. Većinu ovdje uz rijeku sačinjavaju farmeri. Vi niste farmer, je li tako?

— Nisam — nasmijao se Mark. — Nitj ću biti. Ali uzet ću komad zemlje. Uzgajao bih stoku. Našao sam pogodno mjesto i vjerujem da ću do njega prvi stići. i Laura je uzdahnula.

— Katkad žalim što nisam muškarac — rekla je. — I ja bih rado imala ranč sa stokom, ali otac si je utuvio u glavu trgovinu. Moram paziti da pritom ne izgubi sav moj novac.

— Vaš novac? — začudio se Mark. — Sad sam ja nametljiv. Oprostite! Ako je novac vaš, vi imate pravo da s njim raspolazete.

— Nisam to htjela reći — ljutila se Laura na samu sebe. — Ostavimo to. Nešto sam novaca zadržala. Možda bismo mogli postati partneri, ako bi na vašoj zemlji bilo ispaše za više goveda negoli što ih kupite... Ah, drska sam, zar ne? Oprostite! Inače ne razgovaram tako s ljudima s kojima se poznajem tek nekoliko sati. Ali, vidite, za stokom sam čeznula još kao mala djevojči-

ca. Ne znam zašto. Možda zato što je ova zemlja kao stvorena za nju. Ili zato što bih uživala u slobodi.

— Takva su i moja razmišljanja — priznao je Mark. — Radio sam najrazličitije poslove, ali najzadovoljniji sam bio kod stoke. Dakako, kad radiš kod drugoga, moraš izvršavati njegove naloge. Nema slobode. Zato sam došao ovamo. Dok zemlja nije gusto naseljena, a još dugo neće biti, može se stočarenjem dobro zaraditi. Vaša zamisao nije loša. Nisam baš prepun novaca. Ako dobijem ono na što sam bacio oko, bilo bi ispaše za više grla negoli sam mogu kupiti.

Stigli su do logora. Prije rastanka, Mark je upitao Lauru, ne bi li sutra s njim izjašila?

Djevojka je stala i pogledala Marka. Bilo je previše tamno da bi se išta čitalo s lica. Laura je šutjela i Mark je mislio da je pogriješio.

— Ako ste prezaposleni — rekao je — ne bih vas htio smetati.

— Posao može čekati — rekla je djevojka, dovoljno glasno da je čuje otac. — Rado bih malko projašila okolicom.

Tada je otišla u šator, ne obazirući se na oca koji je sjedio pored vatre i pušio lulu.

Engle je ustao, prišao je k Marku, izvadio lulu iz usta i zamišljeno je rekao:

— Hoćete li reći da ne smije sa mnom? — upita Mark tiho.

— Dovraga, o vama ne znam baš ništa — reče Engle. — Došli ste odnekud i ulogorili se pokraj nas. Pozvao sam vas na jelo, ali time niste stekli pravo da...

— Prepustimo to Lauri — umiješao se Mark. — Ako kaže da me ne želi vidjeti, neću joj dosađivati. No to mi mora sama reći. Vi ste se danas već poslužili varkom, ali nije uspjela.

– Dovraga, htio bih samo to da se Lauri ništa ne dogodi – ponovi Engle snuždeno.

– Bude li izjašila sa mnom, bit će sigurnija negoli ovdje pokraj vas – reče odlučno Mark i krene.

Engle je buljio za njim.

Kad je ležao pod pokrivačem i promatrao kroz lišće zvjezdano nebo, Mark bijaše siguran da je prvi put u životu upoznao djevojku s kojom bi se rado oženio.

* * *

Laura je ustala prije izlaska sunca. Naložila je vatru, pripremila doručak i pozvala oca i McGiverna, koji su ležali u kolima.

Spavala je malo. Muškarce nije poznavala. O ljubavi nije znala ništa, u svakom slučaju ne poslije majčine smrti, a tada joj je bilo deset godina.

Kako muškarci nisu dolazili, Laura je prišla kolima i ponovo ih zazvala.

Vidjela je da je Mark također naložio vatru.

Jutra su na toj visini bila svježja. Ali dan će biti vruć, ukoliko ne bude nevremena.

Laura je razmišljala o tome, kako će vrijeme biti u rezervatu. Toplije, mislila je. Zima svakako neće biti tako oštra kao ovdje gore na Gunnisonu. Rezervat leži mnogo niže i klima će biti vjerojatno slična onoj u Canon Cityu, gdje je Laura proživjela zadnje tri godine. Otac se konačno spustio s kola. Zijevao je i trljao snene oči.

– Što je s Charleyem? – pitala je Laura.

– Stiže – reče otac i ode prema rijeci.

Laura baci drva na vatru i protrlja dlanove. Ponovo je pogledala prema Manningovu logoru. Mark je bio okrenut leđima, nagnut nad ta-

vu. Laura se osjećala kao učenica koja se prvi put zaljubila.

Nehotice je razmišljala o tome, sviđa li se Marku? Kad mu se ne bi sviđala, zašto bi ju zvao da i danas ide s njim u šetnju?

Zadnje godine boravka u Canon Cityu Laura se malo kad družila s mladićima. Svi oni koje je poznavala bili su njezini vršnjaci, divlji, glasni i neodgovorni. Većina će vjerojatno svršiti kao njezin otac. Ne, valja ipak neće. Većina će izrasti i sazoriti kao Mark Manning. Laura nije znala, koliko je njemu godina. Možda trideset. Dakle, otprilike deset više negoli njoj.

Sada je Mark Manning bio pravi muškarac.

Sve što je dosad kod njega vidjela, čula ili naslutila, Lauri se sviđalo.

Will Engle nije nikad dozrio. Godine su oblikovale vanjštinu, ali iznutra je ostao labav i neodgovoran mladić.

Charley McGivern konačno se ispenrao s kola. Zijevajući i podrigujući i on je otišao na rijeku da se umije.

Will Engle čučao je pored vatre i punio tanjur prepečenom slaninom i palačinkama. Laura nije osjećala glad ali jela je jer nije znala kako će se dugo zadržati s Markom Manningom. Namjeravala je, doduše, ponijeti nekoliko biskvita i staklenku marmelade što ju je sama pripremila, ali to bi bio preoskudan zalogaj na dugoj šetnji u sedlu.

– Laura! – javio se Mark Manning.

Laura se iznenadila što ju je nazvao imenom, no to ju je radovalo.

– Što je? – javila se.

– Kad bismo mogli krenuti?

– Otprilike za pola sata.

Mark je kimnuo i vratio se k svojoj vatri.

Engle je šapnuo nezadovoljno:

– Neću da ideš s njim! Reci mu da imaš previše posla.

Lura ga je prkosno pogledala. Nikad nisi bio pravi otac, mislila je. Prekoravala se što je pristala na zamisao da se otvori trgovina. Otac će na tom poslu zatajiti, kao što je zatajio svaki put kad bi nešto poduzeo. Ali ovaj put potratit će njezin novac. Njezinih pet stotina dolara.

Engle je znao da je Laura nešto zadržala za sebe, međutim nije mogao dokučiti koliko. Lauri nije padalo na um da mu to kaže, a još manje da mu preda i taj novac.

– Jesi li me čula, Laura? – pitao je Engle.

– Jesam – reče Laura. – Ali mislila sam kako ti je odavno jasno da ne slušam svaku tvoju zapovijed. U tome smo se složili prije negoli što smo otišli iz Canon Citya.

Došao je Charley McGivern. Još je zijevao i češkao se po zatiljku.

– Vraški hladno za kolovoško jutro, ha? – gundao je.

Niti Engle niti Laura nisu se na njega obazirali. Engle je odložio tanjur, pogledao je Lauru i zakukao:

– Nemam nikoga, samo tebe. Ti si moja krv. Ne bih mogao podnijeti da ti se nešto dogodi.

– Nikad mi to nisi rekao, tata, dok sam bila mala i nisam imala novaca.

Engle je porumenio i oborio je pogled.

– Nije trebalo da mi to kažeš – promrsio je. – Znam da te nisam uvijek držao u dobru, ali činio sam sve što su snage dopuštale. Znaš da me nije pratila sreća.

– Sad je pred tobom velika prilika – reče Laura. – Pomogla sam ti. Što sam ti dugovala, platila sam. Zato ćeš me ubuduće ostavljati u miru, je li tako?

McGivern je srkao toplu kavu. Lauru je to smetalo i odložila je ta-

njur. Bude li cijele godine morala slušati McGivernovo mljackanje i srkanje, poludjet će.

– Danas ćeš ti oprati sude – reče Laura ocu.

Engle izduži lice. Bio je duboko uvrijeđen.

Laura je pošla prema šatoru, no zastala je da čuje očeve riječi.

– Nije da ne podnosim toga Marka Manninga – govorio je Will Engle – ali nemamo pojma, tko je on. Laura, ne možeš znati što se može dogoditi ako se s njim jako udaljiš od logora.

Točno, mislila je Laura, ali očeva ju je opaska ipak ljutila. Njoj se činilo da Marka Manninga već dobro poznaje.

– On je muškarac! – rekla je odlučno. – Vjerujem mu. – Poslije kratke stanke, nastavila je: – Čudno je kako si sada odjednom zabrinut za mene. Razlog je u tome što znaš da imam još nešto novaca. Kad sam bila kućna pomoćnica kod Eda Mallorya, nisi se zabrinjavao. Ali tada sam imala samo plaću.

Engle je buljio u vatru.

– Ne bi smjela sa mnom tako razgovarati – govorio je. – Kad si bila u Canon Cityu, bio sam zabrinut. Uvijek sam se bojao za tebe.

McGivern zadovoljno podrigne i ponovo napuni tanjur.

– Na ovoj hladnoći smrzla bi se stražnjica u mjedi odlivenoga majmuna – gundao je. – Kako će biti zimi?

Laura reče ocu: – Za mene si bio zabrinut jednako kao za mamu.

Tada se naglo okrenula i otišla je u šator.

Nije se dugo zadržavala. Izašla je u kožnatom kaputiću, s niskim šeširrom na glavi. U jednoj je ruci držala zavežljaj. Uzela je sedlo i pošla prema svom konju. Kad ga je kupovala, otac je to smatrao rasipništvom, ali

popuštanja nije bilo. Laura nije htjela putovati u kolima.

Bude li u rezervatu morala voditi domaćinstvo, bit će neprestano vezana uz kuću. Kad ima konja, može nekamo otići. U okolici Gunnisona danima je tražila životinju kakvu je željela, da bi se na kraju odlučila za četverogodišnjega riđana, kojemu je nadjenula ime »Fox«. Otada je izjahivala kad je god imala vremena i dosad nije bilo razloga da požali što je kupila toga ždrijepca.

Sedlo je pritezala dulje negoli inače. Logoru je okrenula leđa. Razmišljala je. Ako ju Manning zamoli da se uda za njega, neće ga odbiti. Dakako, bile su to lude misli, ali Laura se nije kolebala. Svaki je brak rizičan. Uda li se, neće više morati živjeti s ocem i McGivernom. Neće se morati plašiti da će iz rezervata ići u Ouray ili Silverton ili u Telluride ili u neko drugo rudarsko naselje, da bi nekako preživjela. Više nije imala dovoljno novaca da otvori vlastitu trgovinu, morala bi dakle raditi za druge. Ako bi se i uspjela zaposliti u nekom domaćinstvu, sigurno je da više neće naći čovjeka kakav je bio Ed Mallory, kojega je bilo uistinu lako služiti.

Laura uzdahne. Luckasta sam, mislila je. Mark sigurno ne želi ništa drugo nego da skraćuje vrijeme čekanja.

Zaokupljena sedlanjem konja i mislima, Laura nije opazila da su došli Dave Rawlins i Barney Burris. Kad se okrenula, stajali su pred njom.

Rawlins joj se smješкао. Bio je zaista naočit. Vitko tijelo bijaše savršeno građeno. U svijetloplavim očima Laura dotad nije ništa mogla pročitati. Više put je pokušavao da se dogovore za sastanak, no Laura nije pristajala. Nije znala zašto, ali bojala se toga čovjeka.

Rawlins dodirne šešir i pozdravi:

– Dobro jutro, gospodice Laura. Čini se da sam došao u pravi trenutak. Da podemo?

Laura pogleda Burrisa, koji je zaustavio konja pored Rawlinsova. Taj snažan čovjek kao da je bio građen od samih košćetina i mišića.

I okrutnosti, mislila je Laura. Ali možda si je to utuвила u glavu zbog priča što ih je čula. Otkako je prije dva tjedna stigao na rijeku, tukao se s nekim gotovo svakog dana. Možda ju je od toga čovjeka odbijala ružnoća. Imao je velik nos, debele usnice i nisko čelo, ispod kojeg su virile prljavosmeđe oči. Podsjećao je na kornjaču.

– Ako ste spremni – govorio je Rawlins – recite, kamo da se krene?

– Jašit ću s gospodinom Manningom – reče Laura i pokaže rukom prema susjednom logoru.

Rawlins namršti čelo i odmjeri Marka.

Mark je upravo pritegnuo kolan i okrenuo se.

Will Engle i Charley McGivern šutke su sjedili pokraj vatre. Obojica su se očito plašila da ne budu umiješani u moguću gužvu.

– Još jedan novajlija, Barney – reče Rawlins. – Naviru kao skakavci.

Burris se nagnuo o sedlu i zurio je u Marka, koji je polako prilazio.

– Dave, ovoga sam momka negdje vidio – reče Burris.

Rawlins pogleda Lauru, okrene glavu i reče Marku:

– Recite mladoj dami da vam jutros nije do jahanja. Izjašit će sa mnom.

– Varate se – reče Mark mirno. – Baš mi je do jahanja. Što se mlade dame tiče, ona je rekla svoje. – Mark kimne Burrisu i nastavi: – Onda, Barney, čujem da još volite

gužve. U Central Cityu nismo vas ničemu naučili.

— A, vidi, to je ipak on! — usklikne Burris. — Vidi, vidi! Dave, ovaj posao moram odmah obaviti. Momak me u Central Cityu opalio revolverskim drškom po glavi i strpao me u buharu. Tjedan dana nisam se mogao osloboditi zujanja. — Prilika je da se naplati taj račun — reče Mark. — Niti ja ne volim odgađanje.

Laura je promatrala kako se Mark ruga. Podilazio ju je strah. Počela je drhtati. Nitko se dosad nije usudio tako razgovarati s tom dvojicom. Burrisa su se svi bojali. Svi, izuzevši Johna Drapera. Ali Mark nije pokazivao strah. Naprotiv, ponašao se izazivački.

Mark je stajao opušten. Desna je ruka bila blizu revolvera. Činilo se da je spreman trgnuti oružje svakoga trenutka.

Laura je morala prikupiti sve snage da ne počne vikati. Htjela je upozoriti Marka da srlja u smrt, zamoliti ga da živi zbog nje.

— Dobro, Manning — reče Rawlins gotovo vedro. — Držim da ste vi na redu za ovu šetnju. Čekat ću. Idemo! — dobacio je Burrisu.

Obojica su podbola konje. Odgalopirali su prema Gunnisonu.

Lauri su klecala koljena. Kad ju je Mark pitao, je li spremna, kimnula je glavom i popela se u sedlo. Govor kao da joj se oduzeo. Tek kad su odmakli podaleko i skrenuli od rijeke, olakšala se plaćem.

Mark se iznenadio.

— Hej, što je? — pitao je.

— Zaista ne znate, što ste učinili?

— govorila je Laura. — Malo je nedostajalo da počinite samoubojstvo.

Mark zatrese glavom.

— Obrnuto! — rekao je. — Rawlinsu je to bilo jasno, zato je podvio

rep i otišao. Inače bi momci sad već neko vrijeme bili mrtvi.

— Ali, ali to su bile ona dvojica o kojima sam vam jučer pričala. Burris se tukao svakog dana. Rekla sam vam da ga nikad nitko nije nadjaćao. Rawlins je gotovo uvijek s njim i vjerojatno nije ništa bolji.

— Bit će da se momci nisu namjerili na pravoga protivnika — reče Mark.

— Vi ste bili sjajni — reče Laura tiho, pognute glave.

Jašili su šutke.

Laura je razmišljala o tome, što žena može očekivati od braka. Možda ne uvijek veliku ljubav. Ali kao što je muškaracu potrebna domaćica, ženi je potreban dom u kojemu bi se osjećala zaštićenom.

Ili je to preveliko očekivanje?

Njezina majka nije imala niti jedno niti drugo.

V

Laura nije znala da je majka na umoru. Bila je desetogodišnjakinja i nikad nije vidjela umiranje. Skutri-la se pokraj bolesnice koja je ležala na slamarici u natkrivenim kolima. Bili su na prilazu kanjona Clear Creeka, iznad grada Goldena. Otac je tražio liječnika. Otišao je prije nekoliko sati i odavno se morao vratiti.

Majka je šutjela. Ležala je na leđima. Tanašne ruke prekrizila je na prsima i zatvorila je oči. Borila se za dah.

Bio je hladan listopadski dan. Vjetar je prodirao u kola. Iako je Laurina majka bila dobro pokrivena, drhturila je od hladnoće.

Laura nije ništa mogla učiniti za nju.

Sunce je nestalo iza brda. Uskoro će biti još hladnije.

I Laura je zebila. Oko mršavih ramena obavila je poderan stari po-

krivač. Sve je drugo položila preko majke.

Bila je gladna. Najradije bi plakala, no znala je da će majci tada biti još teže. Tjednima već jeo se samo grah, ali i njega je ponestalo. Laura i otac zadnji put su okusili nešto jučer navečer. Majka nije uzela ništa danima.

Majka je otvorila oči. Ruke su joj nervozno podrhtavale. Rekla je jedva čujno.

— Laura, dobro moje drago dijete. Brini se za oca.

Tada je ponovo spustila očne kapke. Da nešto govori pokazivalo je micanje usnica. Laura je morala približiti uho da bi otela koju riječ zavijanju vjetra.

— U građanskom ratu otac je bio dobrovoljac na strani Unije — govorila je majka. — Bio je ranjen i otpušten je. Tada me oženio. Jednom je bio hrabar... Jednom...

Umiruća žena je zašutjela. Nekoliko minuta kasnije usta su se otvorila za posljednji dah i tako su ostala. Ruke su spuznule niz prsa.

— Mama! Mama! — vikala je Laura.

Odziva nije bilo. Desetogodišnjoj djevojčici navrle su suze.

U sumrak se konačno vratio otac. Bez liječnika.

— Nijednoga nisam mogao nagoovoriti da pode sa mnom — govorio je Will Engle penjući se na kola. — Svi su htjeli najprije vidjeti novac. Čim bih rekao da ću kasnije platiti, svaki je tvrdio da ima previše posla.

Tek tada je Engle zapazio da Laura plače.

— Što je s tobom? — pitao je.

Laura dugo nije mogla odgovoriti. Kad je bila starija, često se pitala, je li otac uopće potražio liječnika? Na sumnju ju je upućivao njegov besmisleni ponos. Iako nikad nije uspio ni u jednom pothvatu, prem-

da u džepu nije imao više od nekoliko dolara, Engle je glumio gordoga čovjeka. Maskom oholosti sakrivao je nesigurnost i precjenjivanje sebe samoga.

U kasnijim godinama Laura je o tome često razmišljala. Možda otac uopće nije shvaćao, kako je teško majka bolesna. Možda je jednostavno lutao ulicama Goldena, nadajući se da će naći neki posao, dobiti koji dolar i platiti liječnika. Jednostavno nije imao odvažnosti da dode pred njega s molbom da ide s njim, ne primivši novac.

Otac je nažgao petrolejku i upitao:

— Zašto se dereš? Od toga ti neće biti toplije.

Tada mu je Laura rekla:

— Mama... Mislim da je mama umrla.

Nikad neće zaboraviti užasnuto očevo lice. Vjerojatno nije nikad računao s tim da bi njegova žena mogla umrijeti.

Brzo se privukao bliže. Podigao je svjetiljku. Kad je ugledao sivkasto, ukočeno lice, kriknuo je. Kleknuo je. Pažljivo je odložio petrolejku i pognuo glavu.

U tom je položaju dugo šutio. Zatim je položio ruku na Laurino rame i čvrsto ju zagrlio.

— Kunem ti se, kćeri, da se tebi nešto ovakvo nikad neće desiti — govorio je svečanim tonom. — Neću dopustiti da odrastaš u hladnoći i gladi. Pohadat ćeš školu. Postat ćeš dama.

Laura nikad nije sumnjala da je otac mislio ozbiljno. Ali kod Englea je jedno bilo nešto ozbiljno misliti i potom ostvariti.

Dobio je posao kod prijevoznikoga društva u Denveru. Zadržao ga je cijele zime. Unajmio je kućicu i slao je Lauru u školu. Ali bilo je to prvi i posljednji put. Čim se vrijeme

proljepšalo, Engle je ponovo krenuo na put.

Mršava, krhka djevojčica morala je odrasti preko noći. Kao što je majka kazala, Willu Engleu bio je potreban netko, tko će se za njega brinuti. Niti da doživi stotinu godinu, Laura ne bi mogla shvatiti, kako neki čovjek može imati tako dobre namjere i uvijek tako jedno propadati.

Will Engle nikad nije mogao dugo izdržati na istom poslu. Kad je bila sasvim mlada, Laura je mislila da otac ne može svladavati poslove koje bi morao raditi. Lijen nije bio. Najčešće su mu otkazivali zato što je pretpostavljenima pokazivao, kako se uspješno vodi posao. Nitko to dugo nije mogao trpjeti. Katkad se opirao. Tvrdio je da ga vrijedaju. Tko ima mrvu ponosa, ne može se s tim pomiriti. On neće biti ničiji oti-rač! On ne! Will Engle nije takav tip!

Laura nikad nije čula da bi otac dopustio mogućnost da je sam kriv za neki životni neuspjeh. Krivi su uvijek bili drugi. Predsjednik Grant, Kongres, guverner Colorada, tupi šef koji nije slušao njegove pametne prijedloge. Ako se toga uopće sjećao, nikad nije spomenuo obećanje što ga je dao pokraj mrtve majke.

Putovali su prema jugu, do Trinidadu. Prešli su Sangre de Christo Range, zašli u dolinu San Luisa i ponovo okrenuli prema sjeveru. Još su koristili kola u kojima je umrla majka. Katkad su još imali što jesti, katkad su gladovali. Nije bila rijetkost da su jeli nešto, što je očito bilo ukradeno.

Laura je odrasla. Počela je shvaćati da otac pomalo gubi moralne vrline, ukoliko ih je ikad imao. Dok je god bio donekle siguran, Will Engle je za novac radio gotovo sve. Napadi na vlakove, kočije ili banke

nisu, dakako, bili sigurni i nešto takvo nije nikad pokušavao. U drugim pothvatima nikad nije bio uhvaćen.

U dvanaestoj godini Laura je morala početi raditi. Prvi je posao dobila u pansionu u Boulderu. Bila je još tako mala da se morala popeti na stoličicu kad je prala sude.

Gotovo čitave zime otac nije bio u gradu. Obilazio je rudarske logore, radio je tu i tamo po nekoliko dana i odlazio. Katkad bi ga privukla glasina o nalazištu zlata. Svaki je put tvrdio da je sreća nadohvat ruke, ali uvijek je ostajao praznih šaka. U proljeće je ponovo krenuo na put. Išao je u brda, prema Central Cityu. Lauru je poveo sa sobom.

Laura se protekla u visinu. Bila je nevjerojatno mršava ali svladala je sve poslove. Sa trinaest godina djelovala je mnogo starijom. Tako se i ponašala. Kad bi se dočepala nekoga posla, zadržavala ga je, ukoliko nije bilo očeve zabrane.

Kad bi uz besplatan smještaj i opskrbu dobila kakvu novčanu naknadu, otac ju je ostavljao na miru. Sjedio je na kola i lutao naokolo. Nada ga je neprestano gonila. Svaki put kad bi na oproštaju poljubio kćer, tvrdio je kako je pred njim veliki pogodak. Jednom mora doći uspjeh.

Laura je bila zadovoljna kad je odlazio, ali i kad bi se vratio. Nikoga nije imala osim njega.

Djevojčica je postala dobra kuharica, brižna i marljiva domaćica i nevjerojatno spretna krojačica. Šila je haljine. Izradivala je čak i šešire, doduše samo za sebe. Kupovati je morala samo cipele i čarape. Gorko iskustvo naučilo ju je da iskoristi svaki dolar.

Bila je spremna da radi svaki posao koji joj se ponudi, no obično je kuhala u restoranu, posluživala goste ili je vodila kućanstvo neženja-

ma i udovicama. Tiha želja da jednom radi na stočarskom ranču nikad joj se nije ispunila.

Kad je Lauri bilo osamnaest godina, ostao je otac jednom noću u Canon Cityu. Laura je otišla k njemu. Htjeli su ići u Leadville, gdje se Laura nadala zaposlenju, ali slučaj je htio da ga dobije u gradu.

Otac je ostavio kola pokraj rijeke Arkansas i otišao je, kao što je običavao reći, da malko prošvrlja naokolo. Kao obično, nije imao novaca. Rekao je da će se vratiti do mra-ka, Laura neka pripremi večeru. Imala je nekoliko dolara i mogla je ponešto kupiti.

Kad se vraćala iz najbliže trgovine, ugledala je čovjeka sa štakama. Kretao se vrlo polako rubom ulice, ne koristeći drvom obloženu pješачku stazu. Kad je došla bliže, Laura je vidjela da čovjek ima drvenu nogu. Pogledala ga je i prijateljski se nasmiješila.

Bilo mu je otprilike trideset i pet godina. Dobro je izgledao, jedino što mu je lice bilo vrlo blijedo.

Laura se još jednom okrenula. Upravo toga trenutka dojurila su iza ugla kola. Kočijaš je vikao i šibao konja. Možda je bio pijan. To Laura nikad nije saznala. Nije znala također, je li namjerno naletio na bogalja ili se to desilo slučajno. U svakom slučaju, nesreća se nije dogodila samo zato što je čovjek s drvenom nogom pravodobno odskočio. Pritom je izgubio ravnotežu i pao je. Kola su jurila dalje.

Laura je potrčala prema bogalju i pomogla mu da sjedne. U padu je ozlijedio zdravu nogu i vidjelo se da s mukom zadržava jauk.

– Još tri metra i bio bih u svom dvorištu – rekao je poslije izvješnoga vremena. – Stanujem tamo u onoj bijeloj kući. Bio bih vam zahvalan ako biste dozvali pomoć.

– Neću vas ostaviti samoga – reče Laura. – Možda vam mogu ja pomoći.

Čovjek se protivio, no kako nije bio težak, Laura ga je uspjela pridići i gurnuti štake pod pazuhe. Svaki je korak morao biti bolan, ali uz Laurinu pomoć uspio je invalid ući u kuću. Znoj mu je oblio lice. Morao se odmoriti.

Laura mu je pomogla da dode do kožnate ležaljke i da se opruži. Neko je vrijeme ležao zatvorenih očiju i škrgutao je zubima.

Laura je požurila u kuhinju, uzela je vode i ručnik. Oprala je znoj s lica i osušila ga.

– Izut ću vas – rekla je odlučno. – Noga je natekla.

– Nemojte se truditi – odbijao je čovjek. – Morao bi doći liječnik. Doktor Fisher stanuje tri kuće dalje. Biste li htjeli pogledati, je li slobodan? Recite mu da ga treba Ed Mallory.

Laura je požurila i začas je dovela liječnika. Dok je on pregledavao nogu, Laura je naložila peć u kuhinji i donijela svoje stvari s ulice. Na oca je bila potpuno zaboravila.

Prije odlaska liječnik je došao u kuhinju i rekao da Ed Mallory mora čuvati nogu barem tjedan dana. Zatim je spomenuo kako je upravo ostao bez domaćice i pitao, ne bi li Laura mogla ostati uz njega? Daka-ko, za plaću.

Laura je rado pristala. Nije ni sanjala da će ostati tri godine, do Malloryeve smrti.

VI

Oko podneva zaustavili su se Manning i Laura kod maloga izvora. Prizalogajili su, opružili se u travi i promatrali kako nebom putuju pahuljasti oblaci.

Mark se naslonio na laktove i pripalio je lulu.

– Čudno – rekao je zamišljeno – koliko ljudi čeka da prigrabi indijansku zemlju, čim vojska dopusti da se ude u rezervat. Nestrpljivi su, svakoga dana ljući.

– Probili su mi uši negodovanjem. Bit će da je moj otac među najgorima. Tko ga sluša, morao bi zaključiti da ga vojska namjerno drži podalje od rezervata.

Mark se smijao.

– Kladim se da tako misle i ostali – rekao je. – Ali niti vama niti meni također se ne sviđa čekanje.

– Moglo bi se reći da smo svi lakomi za zemljom, no ona nije dovoljan razlog da se napusti dom i da se krene u ispražnjeni rezervat.

– Dom nisam imao – reče Mark.

Stočario sam za drugoga, ali time nisam postigao ništa. Sada sam ovdje. Tražim jeftinu zemlju kao i drugi.

Laura je porumenila.

– U nečemu ste ipak različiti – rekla je. – Vi..., ovaj, moj otac nikad ništa ne izvede do kraja. On se uvijek vraća na početak.

– Nikoga od nas u rezervatu ne čeka raj. Mnogi će otići prije negoli mine godina. Ali kad se podigne željeznička pruga, doći će novi ljudi. Među njima će vjerojatno biti i parajlija sposobnih za ulaganje u posao. Recite, zašto je zapravo vaš otac poduzeo ovaj korak?

– Zato što je vječni gubitnik – odgovorila je Laura.

– Rekli ste mi da ste mu dali novac za otvaranje dućana.

– Jest, posudila sam mu novac jer sam bila jednako luda kao mati. Žalio se da mu se nikad nije pružila prava prilika. Nikad nije imao pravu mogućnost. Pružila sam mu to i sada sve zavisi o njemu. Ja ću već negdje naći posao.

Mark je punio lulu. Šutio je.

– Pričala sam vam kako sam se zaposlila kod Eda Mallorya – nastavila je Laura. – Bio je dobar čovjek. Plemenit i blag. Možda i zbog toga što je bio invalid. Nogu je izgubio u borbi kod prijevoja Glorieta. Tada se dao na studij prava. Postao je uspješan odvjetnik. Posla je imao više negoli što ga je mogao svladati. Iako sam bila slabašna mališanka, brinula sam se za njega što sam bolje mogla. Kod njega sam se dobro hranila i spavala u pravom krevetu. Za godinu dana razvila sam se...

– U lijepu djevojku – reče Mark. Laura ga je pogledala. Porumenila je.

– Hvala – kazala je i ovlažila usnice. – Ed mi je rekao – nastavila je – da se otac nigdje neće smiriti i da ni u čemu neće uspjeti. Tako se jednostavno ugnijezdio kod nas. Kola je ostavio u Edovu dvorištu. Konja je odveo u staju. Dolazio je na obroke. Ed mu je rekao da me može posjećivati, ali nije bio za to da se naseli u kući. Otac se uvrijedio i otputovao je. No dolazio je ponovo. Ostajao bi po tri dana.

Poslije stanke, Laura je nastavila:

– Ed ga je na kraju nazvao muktašem, što je i bio. Poslije dvije godine Ed mi je ponudio nasljedstvo, pod uvjetom da ga negujem do smrti. Ako bih se udala, muž bi mogao živjeti s nama. Tada sam vjerovala da će Ed još dugo živjeti, no on je vjerojatno osjećao da se bliži kraj. Prošloga je proljeća umro. Naslijedila sam kuću u kojoj smo stanovali, jednu poslovnu zgradu i nešto novaca u banci. Otac me odmah počeo nagovarati da sve prodam i da dodem ovamo. Priznajem, rado sam pristala. Nisam više htjela živjeti u Canon Cityu. Zadržala sam za sebe petsto dolara. Otac ne zna, koliko ima. Inače bi odmah nabrojao što se za to može kupiti. Nepovjer-

ljiva sam, ali možda zaista nikad nije imao pravu priliku. Htjela sam mu pomoći. Htjela bih vidjeti, što će sada poduzeti. Ah, ne znam, zašto vam sve to pričam.

U stvari, Laura je znala, zašto to čini. Htjela je biti poštena. Željela je da Mark na prvim koracima sazna sve o njezinu ocu.

– Svatko mora jednom olakšati dušu – reče Mark. – Poslije Malloryeve smrti niste imali pravoga sugovornika, jer li tako?

– Jest. Hvala na strpljenju.

– Rado sam vas slušao – reče Mark. – Svi mi katkad posumnjamo u sebe i činimo nešto protiv svoje volje. Ali uzmimo da niste ocu posudili taj novac, da mu niste pružili priliku, ne biste si to predbacivali?

– Bih – odgovori Laura.

Mark je ustao. Pružio je djevojci ruku i pomogao joj da ustane.

– Moramo krenuti – rekao je. – Vidite li one oblake?

Pokisnut ćemo.

Nekoliko trenutaka držali su se za ruke. Laura je vjerovala da će je Mark poljubiti. Nikad još nije iskusiła poljubac. Sada ga je željela. No Mark je ispustio njezinu ruku, okrenuo se i rekao:

– Zategnut ću kolane i tada bježimo!

Laura je stisnula pesnice i trudila se da ne brizne u plač. Zašto ju nije poljubio? Je li možda oženjen? Ili voli neku drugu djevojku? Da bi to saznala, morala ga je pitati, a to nije htjela niti je mogla učiniti.

Kiša je počela ljevati prije negoli što su stigli do rijeke. Nebo se prolomilo. Jahači su začas bili mokri do kože. No nevrijeme nije dugo trajalo. Za nekoliko minuta ponovo se pojavilo sunce. Zemlja se isparavala.

Kad su stigli do logora, Mark je rekao:

– Ja ću rasedlati konje, Laura. Idite u šator i presvucite se. – Rukujući se, pitao je: – Sutra opet?

– Laura je kimnula i nasmiješila se.

– Ako vam moje društvo ne dojađuje – rekla je.

– Niti govora – reče Mark.

Laura se još jednom osmijehne i požuri preko blatnjavoga puta prema šatoru.

Otac je stajao pokraj kola. Kad je prolazila, rekao je:

– Manningu moraš reći da ga više ne želiš vidjeti!

– To mi ne pada na pamet – uzvratila Laura.

Otac ju je uhvatio za rame.

– Slušaj me pažljivo, Laura – rekao je. – Prije pola sata bili su ovdje Dave Rawlins i Barney Burris. Prijetili su mi. Traže da te odvojim od Manninga.

U očevim očima vidio se strah. Usnice su mu podrhtavale. Bio je preplašen kao zec.

Laura nije namjeravala popustiti pred prijetnjom. Mark Manning pokazao je da se i ta dvojica mogu zauzdati.

– Tata – rekla je – brinem se o sebi od majčine smrti. O sebi i o tebi, iako bi trebalo da bude obratno. Morat ćeš reći Rawlinsu da sam odrasla i da sama odlučujem.

Laura se istrkla i otišla je da se oslobodi odjeće koja se lijepila za kožu.

VII

Ann Collins osjećala se kao zarobljenica, što je uistinu i bila. Niti trenutka nije zaboravljala, što sve duguje Effie Allen, no ponekad ju je mrzila.

Bila je subotnja večer. Kad se smračilo, netko će u nekom logoru uzvodno zapaliti veliku vatru. Oko nje će se okupiti stotinu ili možda

čak i više ljudi, ponajprije mladih. Neki od njih bit će mladi i neoženjeni. Možda se netko pobrine za glazbu. Plesat će se. Ali Effie se na takvu mjestu neće pojaviti, niti će pustiti nju.

Teško je bilo reći, što bi Effie učinila kad bi Ann otišla na ples bez dopuštenja.

Ann je uzdisala. Znala je da za takvu odluku nema snage. Effie se nisu mogle predbacivati loše namjere, ali Ann nije htjela ostatak života provesti tako kao što je živjela minulih pet godina.

Ann je bila povučena, plašljiva djevojka, koja je jednako oskudijevala u novcu i u samopouzdanju. Iako su joj bile dvadeset i dvije godine, još nije bila zrela. Njezin odnos prema Effie bio je podložnički. Effie je zapovijedala, Ann je slušala bez pogovora. Sramila se toga ali ostajala je pri tihoj želji da Effie bude makar malko mekša prema drugim ljudima, koji su redom pokazivali želju da se u tom privremenom boravištu sprijatelje.

Ann se sjetila visokoga muškarca koji je prolazio tuda sredinom prošloga tjedna. Kako ju je pogledao kad je učtivo pozdravio, dodirnuvši obod šešira. Ann mu je uzvratila smiješkom, no Effie ga je odmah zatra.

Taj se čovjek ulogorio iza kola Willa Englea. Dan za danom jašio je s Laurom u šetnju. Pogled u lice bio je dovoljan da se vidi kako je sretna.

Laura je bila među najzgodnijim djevojkama što ih je Ann ikad vidjela i nije se čudila da je privlačila muškarce.

Sebe Ann nije precjenjivala. Bila mala rastom, plavooka i plavokosa. Taj visoki čovjek ne bi joj vjerojatno posvetio osobitu pažnju, bez obzira na ponašanje Effie.

Zatim je tu bio još Dave Rawlins...

On je bio najočitiji muškarac što ga je Ann sreća u životu. Došao je nekoliko puta kad je Effie bila odsutna. Lijepo se ponašao i bio je vrlo pažljiv, makar prema sudovima što ih je Ann stekla čitajući romane. Kad ne bi bilo Effie, Dave bi je sigurno jednom pozvao da izjaši s njim u šetnju. Ili da odu na ples.

Ali Effie se brzo vratila. Izgrdila je Davea na pasja kola i napala ga. Ann se bojala da će ga ubiti, za što je bila dovoljno snažna. Poslije toga Dave sigurno neće nikad više reći Ann jednu jedinu riječ.

Effie je domarširala s rijeke dugim koracima. Na sebi je imala hlače, mušku košulju i zgnječen šešir, koji je nabila nisko na kestenjavu kosu. Široko lice bilo joj je opaljeno suncem.

– Proklete pastrve, danas neće gristi – gundala je. – Je li večera gotova, zlato?

– Jeste – odgovori Ann.

– Dobro. Gladna sam da bih mogla jesti sirovo medvede meso.

Zagledavši se Ann u lice, Effie je pitala:

– Žalosna si, Ann?

– Nisam – reče Ann i nasmiješi se. – Ili jesam, Effie. Večeras će se opet plesati. Mislim da bismo nas dvije jednom mogle otići tamo. Ne možemo doživotno biti odvojene od ljudi.

– Mislim da možemo – reče Effie.

Poslije večere Ann je prala sude. Effie je napajala konje. Iza zapadnih brda zalazilo je sunce.

Kad se Effie vratila, čučnula je pored vatre i grijala ruke.

– Ovdje gore ne bih htjela živjeti zimi – gundala je. – Valjda će ta prokleta vojska jednom otjerati k vragu Indijance.

Ann je šutjela. Obukla je pulover i sjela je sasvim blizu vatre. Unatoč tome bilo joj je hladno.

Effie ju je promatrala. Vidjela je da se s njom nešto događa.

– Ipak – rekla je – mislim da nećemo dugo čekati. Političari i novine sve su glasniji. Ovdje je previše ljudi. Nešto će se morati poduzeti.

Ann podigne pogled, osmijehne se i brzo ponovo spusti glavu.

– Idemo sutra u crkvu, Effie – rekla je. – John Draper bi nas rado vidio.

– Naravno, nakašlje se Effie. – Ali tebe večeras nešto muči, Ann. To se vidi tako jasno kao mišje govno u šećeru.

– Teško podnosim ovakav život – reče Ann. – Ni s kim ne progovorim ljudsku riječ. U gomili ljudi mi smo same.

Effie uzdahne.

– Nisam li se dobro brinula za tebe, Ann? – rekla je. – Od prvoga dana.

– Bože, istina je – priznala je Ann. – Znam da ti dugujem zahvalnost.

– K vragu sa zahvalnošću! – reče Effie. – To ne tražim. Bila sam sretna što si pokraj mene – dodala je, ustala i protrljala dlanove o nogavice.

Ann je očajnički pokušavala skrenuti razgovor. Znala je do čega će doći. Ali ništa joj nije padalo na um.

– Odmah sam ti rekla da se mogu brinuti za tebe – govorila je Effie glasno. – Nisam li održala obećanje?

– Jesi – reče Ann. – Sve... Ali... Dijete mi ne možeš dati.

– Ah, to je opet na redu! – mrzovoljno reče Effie. – Ti hoćeš veliki trbuh. I tada? Klipan će te ostaviti na cjedilu. Što je tvoj otac učinio s majkom, ha? Mlada damo, ne znaš kako si sretna!

– Možda – pokunjeno će Ann. Mrzila je toga trenutka samu sebe jer je ponovo lagala Effie. – Hladno mi je. Leći ću.

Te noći Ann dugo nije mogla zaspati. Ležala je i slušala glazbu. Znala je, zašto Effie mrzi muškarce. Korijeni su bili u djetinjstvu. Imala je očuha koji ju je neprestano tukao i trapio. Kad jedne večeri majka nije bila kod kuće, pokušao ju je odvući u krevet. Sa petnaest godina Effie je tada bila stasita, snažna djevojka. Dohvatila je žarač i branila se. Poslije toga otišla je od kuće i nikad više nije vidjela majku. Nije to niti željela.

– Tko zna, možda još živi s tim klipanom – govorila je. – Slaba je i glupa.

Za Effie svi su muškarci bili takvi kao njezin poočim. Nije bilo nade da će ikada promijeniti mišljenje. Ann je odavno bila načistu s tim, no znala je da Effie nema pravo. Neki ljudi nisu loši. Dave Rawlins, na primjer.

Ann je čak pomišljala da se iskrade iz kola i da ga potraži. Bila je sigurna da mu se sviđa. Bila je zaljubljena u njega. Ali dok je Effie tu, on se neće približiti. Kad bi mu mogla priopćiti svoje osjećaje.

Ludo, sasvim ludo, mislila je Ann. Uopće nije znala, gdje da potraži Davea Rawlinsa. Osim toga, ako se ipak prevarila? Jednom je bila u takvu položaju. To vruće poslijepodne u hotelskoj sobi u Pueblu neće nikad zaboraviti.

To poslijepodne kad je prvi put vidjela Effie.

* * *

U hotelskoj sobi bilo je više od četrdeset stupnjeva. Ann Collins je sjedila pokraj otvorenog prozora. Drhturila je i razmišljala, ima li dovoljno odvažnosti da se ubije. Osta-

la su joj samo dva kovčega s odjećom i trideset centi.

Izvadila je te kovanice, promatrala ih i vratila u novčanik. Ponavljala je to nekoliko puta, no novac se time nije množio.

Ann je bila sedamnaestogodišnjakinja. Vitka djevojka upalih obrašćica. Djelovala je mladom negoli je bila. Možda zato nije imala sreće kad je tražila posao. Danima je lutala Pueblom. Nikad nije radila ni za koga osim što je pomagala majci, ali znala je šiti i kuhati. Mogla bi voditi domaćinstvo, što je godinama radila kad je majka bila nastavnica u jednom gradiću u Kansasu.

Kad bi u četiri poslijepodne izašla iz škole, Ann je hitala kući da priredi večeru. Prala je i glačala. Rano je ustajala da bi spravljala doručak. U školi je bila pažljiva i domaće zadaće nisu joj oduzimale mnogo vremena.

Oca se Ann nije sjećala. Majka ga sama nikad nije spomenula. Jednom ju je pitala za njega. Majka je rekla da je dobio posao u Trinidadu u Coloradu, da je otišao tamo i da se za njega nikad više nije čulo. Vjerojatno su ga ubili Indijanci. Zvao se Edwin Collins. Bio je tesar.

To je bilo sve što je majka o njemu ikad rekla. Možda nije ništa više niti znala. Ann je o tome mnogo razmišljala. Nije imala bliskih prijatelja. Razgovarati je mogla samo s majkom. Rodake majka također nije spominjala. O sebi je rekla samo da potječe iz jednog grada u južnom Ohiju i da se zvala Smith.

Kad je Ann narasla, pomišljala je da je majka možda lagala. Bilo kako bilo, od porodice se odvojila jednako kao i od muža.

Kad je prošloga lipnja majka umrla od tifusa, sve se stubokom promijenilo. Živjeli su u unajmlje-

noj kući. Namještaj je bio gotovo bezvrijedan. Poslije pogreba Ann je ustanovila da majka ima u banci mnogo manje novca negoli je pretpostavljala.

Ann još nije bila spremna za samostalan život. U gradu nije uspijevala naći posao. Možda bi se mogla zaposliti negdje u kakvom naselju kao učiteljica, no toga se libila.

Ljudi su bili dobri prema njoj. Raspitivali su se o njoj, davali joj dobre savjete. Ali Ann nije bila odgojena tako da odlučuje. Osjećala se izgubljenom.

Otac je dotad bio samo ime, no Ann je počela sve nade polagati u njega. Mora ga naći. Napunila je dva kovčega i s malo je novaca otputovala u Trinidad.

Nitko u Trinidadu nikad nije čuo za Edwina Collinsa. Kako i bi, kad u vrijeme njegova dolaska nije bilo mjesta koje bi se tako zvalo.

Ann je otišla u Pueblo jer je taj grad bio veći. Nadala se da će se lakše zaposliti. Trudila se. Sve je pokušala. I sve je bilo uzalud. Nitko se nije zamišljao nad tim, kako će ta djevojka preživjeti.

Po stoti put spremila je Ann tri novčića. Ustala je i ushodala se po sobi. Čitavoga dana nije ništa jela. Hotelski račun nije mogla platiti. Vjerojatno će završiti u zatvoru. Ne, to neće dopustiti. Radije će se ubiti.

Ann se osjećala slomljenom. Bacila se poprijeko na krevet i zaridala je. Plaću nije bilo kraja. Ann je zaboravila na sve oko sebe. Nije čula kad su se otvorila i ponovo zatvorila vrata. Nije znala da je netko ušao. Opazila je to tek kad ju je dodirnula nečija ruka i kad je čula pitanje:

– Što je, dijete?

– Idite! – grcala je Ann. – Ostavite me u miru!

– No, no, dušo, od toga ne bi bilo koristi – govorio je isti glas. – Netko vam je nešto učinio?

Ann se okrenula na bok. Obrisala je suze. Na rubu kreveta sjedila je visoka, snažna žena širokoga, suncem opaljenoga lica. Imala je smeđi kostim i zelenu košulju. Kosu je glatko začešljala i vezala ju straga u uzao. Nakit nije nosila.

– Ne, nitko me nije dirao – reče Ann.

– Muškarci su prokleti – rekla je žena. – Bog je pogriješio kad ih je stvorio.

– Umrta mi je majka – reče Ann.

– Ah, dijete, plač ju ne može oživjeti.

– Ne znam što da radim – reče Ann. – Nemam novaca a ne mogu naći zaposlenje. Izgubljena sam.

– Razumijem – reče žena. – Sada ćete najprije umiti lice. Odmah ćete se bolje osjećati. Tada ćete se vratiti k meni i ispričati mi što vam leži na srcu.

Ann je poslušala savjet. Žena je govorila:

– Ja sam Effie Allen. Dolje na rijeci imam ranč. Ali na njemu nema muške glave. Ne držim niti bika ili pastuha. Jedini je mužjak pijetao, no i on će uskoro u lonac.

Ann se vratila.

– Kako se zovete? – pitala je Effie.

– Ann Collins.

– Dobro, Ann. Sjednite i počnite od početka. Kako ste zapali u nevolju?

Ann je počela pričati. Kad je rekla da je otac otišao od kuće i da se nikad nije vratio, Effie se odmah umiješala.

– Takvi su muškarci! – rekla je. – Njemu užici, ženi rintanje! Pretpostavljam da ga ovdje niste našli.

– Nisam – reče Ann i završi priču.

– Hm, slušala sam i razmišljala, dušo – reče Effie.

– Znaš, nisam stvorena za kućne poslove. Prema tome, ako hoćete, možete doći k meni. Da li biste mogli živjeti u osami, bez susjeda? Bit ćemo jedna drugoj društvo. Ali imat ćete krov nad glavom i dovoljno hrane. Ja bih se dobro brinula o vama. Ali moram odmah reći da na svom ranču neću trpjeti muškarce. Jesam li jasna?

– Ah – reče Ann – nemam niti toliko novaca da platim hotel. – Sramila se i šaptala je: – Inače bih rado pošla s vama. Molim jedino za priliku da radom dodem do sredstava.

– Dogovoreno – reče Effie odlučno. – Spremite kovčege. Donijet ću svoju prtljagu. Bila sam u susjednoj sobi, zato sam čula plač.

Effie se okrenula kod vrata i rekla:

– Hotelski račun je moja briga. Čim dovezem kola iz staje, odlazimo kući.

Ann je stajala poput kipa. Suze su joj nehotice ponovo navrle na oči. Maločas je pomišljala na zatvor i na samoubojstvo. Zatim se odjednom, kao nekim čudom, sve promijenilo.

Prije mraka žene su bile na ranču. Sva su zdanja bila u besprijekornu stanju. Stoka je djelovala njegovano. Samo je kuća bila neuredna, ukoliko se uopće moglo govoriti o kući. Sačinjavala ju je jedna jedina prostorija koja je služila za boravak i kuhanje. U malom prigratku nalazio se krevet i pisaći stol.

U pet godina što ih je provela s Effie, Ann nije shvatila njezinu mržnju prema muškarcima. Želja da ima muža i dom s vremenom je jačala. Čeznula je za djecom. S Effie o

tome nije razgovarala. Nadala se da će se jednom nešto dogoditi i pomoći joj da dođe do slobode. Možda će se pojaviti neki mladi čovjek iz susjedstva kojega bi mogla voljeti i udati se za njega. Jedan se mladić zanimao za Ann. Ali Effie ga je zatekla i otjerala. Ann je rekla:

– Ako te još jednom neki klipani posjeti, ubit ću ga!

Tjedan dana poslije toga prodala je Effie Allen ranč i krenula prema Gunnsionu kao i ostali koji su sada čekali da vlasti dopuste naseljavanje indijanskoga rezervata. Ann nije imala drugoga izbora nego da pođe i ona.

VIII

U nedjelju je Ann ustala prije svitanja, kao da je običan radni dan. Naložila je vatru i nalijala vodu za kavu. Bilo je hladno i skutrila se pokraj plamćaka. Effie je otišla na pecanje.

Kad je kava bila kuhana, Ann napuni lončić i sjedne. Dok je polako pila, osjećala je jednako nezadovoljstvo kao prošle večeri. Na jednoj je strani Effie mnogo dugovala, na drugoj se taložila gorčina. Ann se sve više osjećala zarobljenicom. Nade da nade izlaz bilo je sve manje.

– Dobro jutro! – reče muški glas.

Ann se trgnula. Pritom je prolila malo kave.

S puta je silazio Big John Draper.

– Žao mi je što sam vas preplašio – rekao je propovjednik.

Ann se usiljeno osmjehnula. Srce joj je bilo u grlu. Na trenutak je povjerovala da je naišao Dave Rawlins.

– Ah, sve je u redu – rekla je. – Udubila sam se u neke misli.

Gorostasni čovjek spusti zavežljaj s ramena, odloži štap, čučne pored vatre i počeo trljati ruke.

– Hladno jutro – promrsio je. –

Gdje je gospodica Effie?

– U ribolovu.

– Ugodno i korisno – reče Draper. – Sigurno se sjećate da je Gospod među ribarima tražio učenike. Kava lijepo miriše – dodao je.

– Oh, oprostite – reče Ann. – Hoćete li koji gutljaj?

– Vrlo rado – uzdahne propovjednik. – Znate, ja sam neka vrst prosjaka. Ali mislio sam da ovi ljudi ne smiju ostati bez riječi gospodnje i zato sam došao ovamo. Čitavo sam vrijeme zaposlen. No, spavam ispod stabla i jedem gdje mi se ponudi.

– Hoćete li s nama doručkovati?

– upita Ann.

– Osjećao bih se počašćenim – odgovori propovjednik.

– Onda ću brzo ispeći nekoliko palačinki – reče Ann, razmišljajući o tome, što će reći Effie.

Big John Draper svratio je nekoliko puta, ali nikad nije bio pozvan na jelo. Hoće li se Effie ljutiti? Istina je da ona obavlja sve teške poslove. Njezina su kola i konji. Njezin je novac. Ali, mislila je Ann, ipak mogu tom čovjeku ponuditi zalogaj. Ako ne smijem niti to, mora se raskinuti prijateljstvo. Još danas!

Ann duboko udahne i zatrese glavom. Nije li njezino pravo također da razgovara s Daveom Rawlinsonom? Effie joj ga odriče. Dobro je što Davea nije ubila.

Draper je pratio djevojčine pokrete. Ann bijaše toga svjesna. Potreba da s nekim razgovara bila je tako jaka da se jedva suzdržavala.

Effie se to ne bi svidalo. Osim toga, što bi joj Draper mogao reći? Ništa.

Ann stavi mast u tavu i počeo peći palačinke.

Prije negoli je bila potpuno gotova, pojavila se Effie. U jednoj je ruci nosila na šibu nanizane pastreve.

Kad je ugledala Drapera, namrštila je čelo.

Draper uljudno pozdravi:

– Dobro jutro, gospodice Effie. Kao što vidim, danas je posao bio blagoslovljen. Gospod je pomogao.

– Nema on s tim veze – promrsi Effie i doda Ann ribe. – Očistila sam ih i oprala.

– Odmah ću ih ispeći – reče Ann i pogleda prema Draperu. – Imamo gosta – dodala je. – Pozvala sam ga na okrepu.

– Ako vama ne bi uzmanjkalo, gospodice Effie – ispričavao se Draper. – Ne smijete zbog mene ostati gladni.

– Nećemo – promrmlja mrzovoljno Effie. – Rijeka nas može hraniti.

– Gospod se brine za nas – reče Draper.

Ann doda propovjedniku tanjur s palačinkama i stavi mast za pastreve. Dvije su bile tako velike da su repovi stršali preko ruba tave. Ann natoči kavu i doda lončić Effie.

Draper je ustao i podigao ruku iznad glave.

– Zahvaljujemo ti, Gospode, za tvoja dobra – molio je.

Zatim je sjeo i počeo jesti.

Ann osjeti olakšanje. Big John Draper na neki joj je način ulijevao nadu da niti za nju nije sve izgubljeno.

Poslije jela John Draper je ustao i pažljivo obrisao bradu i brkove.

– Zahvaljujem na jelu – rekao je. – Okrijepljen sam za posao koji me očekuje.

– Nadam se da ćete ponovo svratiti – rečen Ann.

– Hoću, hoću, kćeri – reče Draper i okrene se prema Effie. – Zna li već, gospodice Effie, gdje ćete se u rezervatu naseliti? – pitao je.

Effie je pitanje iznenadilo i gotovo ju je malko prestrašilo. Ann je to

opazila i zamalo joj je pobjegao smiješak. Malo je kad doživjela da se Effie zbuni.

– Ne znam – odgovori Effie. – Nikad još nisam bila tamo. Vi ste bili?

Draper zabaci zavežljaj na rame i podigne štap.

– Nisam bio – rekao je – ali sam razgovarao s Markom Manningom, onim čovjekom koji je došao prije nekoliko dana i ulogorio se pokraj Englea. Sinoć sam ga posjetio. Bio je ljubazan i pozvao me na večeru. Pritom mi je pričao kako je oko godinu dana radio u rezervatu.

– I? – radoznalo upita Effie.

– Predlažem vam da razgovarate s njim – reče Draper. – Ne bi trebalo da se u to pačam, ali mislim da tražite dobru zemlju za farmu. Ili namjeravate uzgajati stoku?

– Stoku – odgovori Effie kratko.

– Ali moram vam reći da nisam budala kao što je većina ovdasnjih ljudi. Nemamo pojma, kad će ova mo stići željeznica, a dotle nema tržišta za žito.

– Ako se izuzmu rudarska naselja – reče Draper.

– Tamo se kupuje i stoka – otre-sito će Effie. – A ona može do tržišta doći svojim nogama.

– Zaista sve ste promislili, gospodice Effie – priznao je Draper. – Čini mi se da Mark Manning misli kao vi. Kaže da je zemlja na Uncompahgreu vrlo različita. Ponegdje je loša, drugdje je vrlo dobra. Upravo sam zato mislio da bi savjet bio koristan.

– Hvala – reče Effie. – Ali tajne nitko ne odaje.

Možda bi gospodica Ann ipak nešto saznala – reče Draper. – Kaže se da ljubav ulazi kroz želudac. Dobro jelo moglo bi razvezati i suste-zljiv jezik. – U odlasku, Draper je rekao preko ramena: – Nadam se

da ću vas obadviije prije podneva vidjeti na službi božjoj. Možda bi bilo dobro da ponesete košaricu s hranom, kao što čini većina drugih.

– Doći ću – odmah je obećala Ann.

– Možda dodem i ja – reče Effie – ali bez košarice. – Kad je Draper otišao, rekla je tiho Ann: – Morala si ga pozvati na doručak, je li?

– Pozvala sam ga – reče Ann i prkosno se ustoboči pokraj vatre. U pet godina zajedničkoga života nikad se nije opirala, ali sada je morala pokazati svoju volju. – Postigla si da Dave više ne dolazi – rekla je. – Vjerojatno mi nećeš dopustiti da pozovem Marka Maninga, makar bismo na taj način možda saznale, gdje bismo mogle naći dobar komad zemlje.

– Prokleta si u pravu – reče Effie. – Nećeš ga pozvati! Nikad u životu nisam pitala muškarca za savjet, niti ću ga ikad pitati.

– U redu – reče Ann odlučno, prikupivši svu odvažnost. – Ti kupuješ živežne namirnice koje jedem. Spavam u tvojim kolima. Pokrivam se tvojim pokrivačima. Zato nemam nikakvih prava, je li tako? Zabranit ćeš mi čak i to da na doručak pozovem propovjednika?

Effie je sijevala očima.

– Ah, dušo, ne ljuti se – rekla je umirujućim tonom. – Žao mi je što nisam šutjela, ali nemoj se zavaravati da Big John Draper nije muškarac, zato što je propovjednik. Vidjela sam kako te gleda. Znam ja što se valja u njegovoj glavi. Svi su oni jednaki. Jednoga sakrij, drugoga pokaži! Njima je žena dobra za jednu jedinu stvar.

Ann je pet godina slušala tu govoranciju. Više to nije mogla trpjeti. Prišla je kolima. Effie je viknula:

– Što namjeravaš?

– Uzet ću ružičastu haljinu – odgovori Ann. – Ako me hoćeš otpratiti u crkvu, i ti obući suknju.

– Što je odjednom ušlo u tebe? – reče Effie.

– Teško mi je – reče Ann. – Žao mi je što vječno slušam zapovijedi. Ti odlučuješ, što ću raditi, što ću obući. Žato danas hoću ružičastu haljinu.

Ann se popela u kola. Effie je stajala na svom mjestu otvorenih usta.

Bude li sreće, mislila je Ann, možda sretne Davea Rawlinsa.

* * *

Dave Rawlins bijaše srećković, čega je bio svjestan. Dok je Barney Burris ložio vatru, on je ležao ispod pokrivača i pretvarao se da spava. No Barney bi to uradio i onda kad bi Dave bio na nogama. Pobrinuo bi se za konje, pripremio bi doručak, oprao sude. Daveovo je bilo da prema njemu bude ljubazan, da mu s vremena na vrijeme polaska.

Barney je dohvatio sjekiru i usitnio je komad drveta što ga je naniжела voda. Dave se smješkao promatrajući kako Barney zamahuje sjekiricom. Jačega čovjeka nikad nije vidio.

Barney je imao još jednu zanimljivu osobinu. Privrženost, koja je nerijetko graničila s ograničenošću. Za tu mu je manu Dave bio vrlo zahvalan. Da nije takav, ne bi se dao iskorištavati.

Dave je vraški pazio da taj odnos ne poremeti. Laskanje je bilo pritom najdjelotvornije.

Kad je Barney nacijepao drva, odveo je konje na rijeku i napojio ih. Zatim je pristavio kavu.

Dave je napustio zavičaj u Oregonu kad mu je bilo tek osamnaest. U minulih sedam godina drugovao je s mnogim ljudima, ali ni s kim dulje od nekoliko mjeseci. S Barneyem jaši punu godinu.

Dave nije bio grubijan, no hladna odvažnost pomagala mu je da svlada i ono što bi prosječnoga čovjeka stajalo glave. Izvrsno je baratao revolverom. Dobro je igrao poker. Njegov izgled svidao se većini muškraca i gotovo svim ženama. S Barneyem je sačinjavao par kakav se među muškarcima nije sretao.

Dok je Barney bio zabavljen poslovima, Dave je ležao i razmišljao.

Ako je Dave imao manu koja bi se mogla smatrati opasnom, bio je to ponos. I sam je katkad priznavao da u tome pretjeruje. Zato je pazio da se ne zanese predaleko. No kad je mislio na Lauru Engle i na način kako mu je okrenula leđa, osjećao se kao da pliva u divljoj struji.

Malo kad je Dave nailazio na odbijanje kod žena, čak i kod udatih. Kad bi postigao što je htio, nijedna ga više nije zanimala. Činilo mu se da bi s Laurom bilo drukčije. Upala mu je u oči na prvom koraku. Njegova su slabost oduvijek bile dugonoge i smedokose. Ali nikad osjećaji nisu bili tako jaki. Otupila ih nije niti dotad nezamisliva djevojčina hladnoća.

Da bi sve bilo još gore, Laura je rekla ocu kako je zanima taj novajlija, Mark Manning, koji se ulogorio pokraj njih na obali.

Još je uvijek Davea ljutilo što ga je Effie Allen otjerala batinom, ali pri ljutnji je i ostajao. Kad dode pogodan trenutak, s njom će obračunati. Iskoristit će Ann Collins kao oružje. Jednim ju pogledom može pretvoriti u vosak koji se oblikuje u ruci. Žurba nije potrebna.

S Laurom je bilo drukčije. Njezino je ponašanje bilo više od običnoga izazova. Istodobno nije smio nagliti. Sve je valjalo dobro promisliti. Da makne s puta Marka Manninga? Time problem ne bi bio riješen. Laura nije htjela izaći s njim i prije

negoli što se pojavio Mark Manning. Time je bio jako pogoden. Nijedna žena nije ga nikad tako odbila. Neočekivano odbijanje zbunilo ga je i dirnulo u samo srce.

Kad je Barney bio gotov s pripremanjem doručka, Dave se odlučio za zamisao od koje neće biti koristi, no bit će ipak nešto od zadovoljštine.

Prema Daveovu sudu, slabost u Laurinoj obrani bio je njezin otac, Will Engle. Dosad ga, doduše, nije uspio prestrašiti, no jednom će u tome uspjeti.

– Dodi, gotovo je! – dozivao je Barney.

Dave odgurne pokrivače, navuče čizme i zijevne. Kad se vratio s umivanja, pružio je tanjur i rekao:

– Tovari!

– Počela me mučiti dosada – rekao je Barney. – Muvamo se ovuda kao muhe. Ništa se ne događa. Ti možeš makar s vremena na vrijeme otići u Gunnison i igrati poker, u što se ja slabo razumijem. Moram se zabaviti na svoj način.

– Kako?

– Neprestano mislim na toga prokletog Manninga – reče Burris. – U Central Cityu vraški me opalio revolverom po lubanji. Posjetit ću ga i pokazati mu, kako djeluje njegova vlastita medicina.

U prvom trenutku, Daveu se činilo da zamisao nije loša. Ali dok je pio kavu razmišljao je i došao do zaključka da namjera nije dobra, barem ne dok Manning ne bi bio zatečen sam. Bude li Laura išta vidjela, Dave ju može zaboraviti. – Danas je nedjelja – reče Dave. – Mislim da bismo se mogli bolje zabaviti. Obračun s Manningom može čekati. Znaš kako većina ovdje doživljava nedjelju.

– Briga me za druge – reče Barney.

– Meni nije svejedno – reče Dave – što o nedjelji misli Laura Engle.

– Popuštaš, Dave – mislio je Barney. – Tako te nije odbila nijedna, barem ja to nisam vidio.

– Daj mi vremena – reče Dave, prikrivajući srdžbu. – I ja sam razmišljao o tome, kako da se malko zabavimo. Mislim da je moj plan bolji. Slušaj me, Barney. Laurin otac u jednim kolima ima viski. Sam mi je to jednom spomenuo. Mogli bismo urediti da se u rezervatu ne obogati trgovinom. Što bi tamo sigurno našlo kupce? Viski! Zašto ga ne bismo uzeli i prodali za svoj račun?

– Dovraga, Engle će odmah dovesti šerifa iz Gunnisona – upozoravao je Barney.

– Neće ako ne bude znao da je piće nestalo – reče Dave i pripali cigaretu. – Draper i danas drži propovijed. Engle i Laura slušat će ga, kao uvijek. Vjerojatno će s njima biti također Manning. Kod kola će ostati stari McGivern. Njega ćemo obraditi i on će šutjeti. Engle će razrogačiti oči tek kad bude htio viski istovariti.

– I što da počnemo s njim? – pitao je Barney. – Da ovdje na rijeci otvorimo salun?

– Zašto ne?

– Zato što bi netko sigurno htio znati, odakle nam ta tekućina – gundao je Barney. – Kako smo dovezli robu a nemamo kola! Engle bi odmah posumnjao.

Dave je, dakako, na to već mislio, no povlađivao je Barneyu.

– Točno – rekao je. – No tu je druga mogućnost. Možeš unijeti viski u rezervat. Colorow bi ga kupio. Jute nemaju doduše mnogo novaca, ali možeš dobiti kože, koje bi u Gunnisonu otišle za gotovinu.

– Lud si! – reče Barney. – A vojska?

– Ne mora te uhvatiti – reče Dave. – Tebe da uhvate?

Rezervat ti je poznat. Colorowa znaš. Držat ćeš se šume...

– Tako da me vojnici mogu objesiti na granu – mrmljao je Barney.

– Preslabi su oni za tebe!

Laskanje je, kao i uvijek, dalo ploda.

– Pa, ovaj, mislim da bih to mogao izvesti – rekao je Barney. – Ali vjeruješ li da će stari McGivern držati jezik za zubima?

– Hoće – reče Dave. – Dovoljno je da mu pokažem vršak noža. Možda ću ga njime malko pošakljati po grlu. Šutjet će do kraja života.

– Hm, možda imaš pravo – procijedi Barney. – Stari napuni gaće čim ga pogledaš.

– Prema tome? – reče Dave, potegne dim i baci opušak u vatru. Obrijat ću se. Kad Draper završi propovijed, moraš biti podalje od logora.

Barney je donio kabao vode. Dave napuni lončić i stavi ga na žeravicu da se ugrije. Nije bio siguran, hoće li se to s viskijem isplatiti. Ali druga roba u rezervatu neće imati prođu. Engle bi ujesen ili zimi mogao zapasti u nevolje i pristati na posudbu. Dave bi mu dao novac uz stano-vite uvjete. Možda bi čak uzeo Lauru.

X

Poručnik Jason Mills iz 4. konjičkoga izbio je sa svojom jedinicom na Gunnison malo poslije podneva 28. kolovoza. Odmah je poslao narednika Maloneya s dvojicom vojnika prema sjevernoj strani rijeke da obavijeste ljude kako će sutra moći ući u rezervat. S glavninom je Mills krenuo prema istoku. Zadržao se kod svakoga logora.

Dave i Rawlins upravo su bili gotovi s ručkom, kad se začula vika.

— Kao da dolaze Indijanci — reče Barney.

Dave je smatao cigaretu i osluškivao je.

— Vojska je konačno podigla stražnjicu! — vikao je netko.

— Nisu Indijanci — reče Dave, ustade i popne se na cestu, kako bi mogao vidjeti obalu.

Poručnik Mills razgovarao je s budućim naseljenicima.

— Vojska — reče Dave Barneyu.

— Majmuna sa epoletama već smo vidali u prolazu.

Barney se trgnuo.

— Nisam li ti odmah rekao da je ludo viski...

— Nebesa! — prekinuo ga je Dave. — Ne traži vojska nas. Colorow i njegovi ratnici neće ništa nikome pričati. Da je McGivern htio progovoriti, bio bi odavno razjapio gubicu.

— Što onda radi vojska ovdje?

— Dovraga, jesmo li koga pitali? Možda će nas konačno pustiti u rezervat. Barney, ako nikomu ništa ne kažeš, nitko ništa ne zna, je li tako?

Vojnici su se približili. Čim je ugledao Davea i Barneya, poručnik Mills je zaustavio konja.

— Bez kola? — pitao je.

— Bez kola i bez žena — odgovori Dave. — Hoćemo li konačno moći ući?

— Da — reče poručnik. — Pukovnik Mackenzie predlaže da kola budu ujutro u pokretu. Vi možete još dva ili tri dana ostati ovdje. Brži ste. Povlačenje Indijanaca nije završeno. Pukovnikova zapovijed glasi da se oстане na cesti te da se prolazi pored agencije i straže. Tko se zateće u rezervatu prije službenoga otvaranja, bit će uhapšen i zatvoren.

— Ako ga uhvate — nasmijao se Dave.

— Uхватit će ga — tvrdio je poručnik. — Patrole su neprestano u pokretu a bit će pojačane. Ima li kakvih pitanja?

— Kako daleko smijemo ići? — zanimao se Dave. — Do Ouraya?

Poručnik Mills zaniječe glavom.

— Povukli smo granicu odmah iza agencije — rekao je. — Ta se granica ne smije prijeći prije negoli bude dopušteno. Jute su vrlo loše raspoloženi i poduzimaju sve što je moguće da se naseljavanje odgodi. Vojska mora otkloniti svaku opasnost koja bi dovodila do prolijevanja krvi.

— S nama neće biti neprilike — reče Dave. — Mi hoćemo samo komad zemlje a ne borbu.

— Nadam se da ju ne želi nitko — reče poručnik Mills. — Ali neki bijelci ne shvaćaju da do toga može lako doći. Već smo uhvatili u rezervatu nekoliko doseljenika, a računamo s tim da će ih biti više. — Poručnik je neko vrijeme šutke promatrao Davea i Barneya, zatim je nastavio: — Neki je lopov unio u rezervat viski i prodao ga Colorowu. To bi piće moglo biti skupo plaćeno. Sumnjate li u koga?

— Ne — reče Barney.

Po izrazu poručnikova lica Dave je zaključio kako je Barney bio prebrz u odgovoru. Zato je rekao nehajno, kao usput:

— Poručniče, tražite iglu u plastu sijena. Ovdje je mnogo ljudi. Svaki je mogao prokrijumčariti viski. Možda je to izveo netko iz Ouraya.

— Možda — reče poručnik. — Ali ja ću čačkati po sijenu. Čujem li u Gunnisonu da je tamo u zadnje vrijeme netko prodavao krzna, naći ću čovjeka koji je crvenokošcima uvalio alkohol. Poznato nam je kako je nedavno iz rezervata otjerano stado ponija. Prema tome, viski je mogao biti plaćen jedino kožama.

Poručnik je kratko pozdravio i krenuo je prema drugom logoru.

— Dave, to je tvoja prva pogreška, ali velika je — rekao je Barney. — Trgovac Vance neće imati petlje da šuti.

Dave se smješкао.

— Ne zaboravi, Barney — rekao je — da se pogreška isplatila. Što se Vancea tiče, mislim da će šutjeti. Obećao sam mu više robe, ne bude-mo li otkriveni. Morat će prokleta dugo čekati, ali nada se dobrom po-slu.

Barney je zamišljeno kimao gla-vom.

— Uvijek sam radio što si zahtije-vao, Dave — rekao je. — Ali sada žalim što sam te poslušao.

— Koješta! — reče Dave. — Rekao sam ti da će sve biti u redu. Dakako, ukoliko ne izgubiš živce. Slušaj me. Na toj će granici biti više od tisuću ljudi. Kad bi Vance baš i progovo-rio, tko da nas nađe u toj gomili? — Dave počeo smatati cigaretu. Poslije kratkoga razmišljanja, dodao je: — Najbolje bi bilo da sada spremiš naše stvari. Poručnik se danas neće vratiti, no nećemo ga niti čekati.

— Konačno si opet razuman — reče Barney. — Dat ćemo petama vjetra. To je sigurnije.

— E, nećemo ipak ići glavom bez obzira — rekao je Dave. — Najprije valja obrati vrhnje.

Dave Rawlins počeo smatati novu cigaretu. Mislio je na Lauru Engle. Ali iz dana u dan bila je prema nje-mu hladnija. Izbjegavala ga je. Bilo je to novo iskustvo za Davea. I nov izazov.

— Rekao si poručniku da i mi ho-ćemo uzeti komad zemlje — javio se Barney. — Šalio si se?

— Naravno! — odgovori Dave, razmišljajući o tome, je li Barney pogodio njegove misli.

Laura bi živjela jedino s čovje-kom koji ne izbjegava posao. Dave nije od toga soja. No zašto da ipak ne uzme zemlju? Zašto da je ne uzme upravo Marku Manningu?

— Ako naidemo na komad koji bi nam se svidio, Barney, zašto da ga ne uzmemo, bez obzira na to, je li ga netko zaposjeo — reče Dave cere-kajući se.

— Jasno! — živahnuo je Barney. — To je lakše negoli da se takmiči-mo s ovom ruljom.

Barney je otišao po teretne konje. Dave je zgazio vatru. Nije bio ra-spoložen. Kako je ta dugonoga dje-vojka mogla tako uzdrmatj isku snoga momka?

Dave Rawlins nije znao odgovori-ti na to pitanje. No znao je da Lauru mora dobiti. Bilo kako.

XI

Mark Manning krenuo je u svita-nje. Navečer je bio na graničnoj cr-ti. Na dugom jahanju zaokupljalo ga je razmišljanje o tome, koliko će se kola vratiti zbog prevelikih na-pora. Ponajviše je razmišljao o Wil-lu Engelu. Nije li trebalo da ostane i da mu pomogne?

Ne, reče Mark samomu sebi. To ne bi imalo smisla. Engle bi u svom pretjeranom ponosu odbio pomoć.

Da će mu pomoć biti potrebna, Mark nije sumnjao. Stvarnost se dovoljno jako razlikovala od onoga što je Will Engle zamišljao. Put do rezervata bio je težak. Will Engle možda uopće neće stići na vrijeme da bi sudjelovao u utrci mnoštva koje je tražilo selišta. Will Engle morao bi sam zatražiti ruku po-moćnicu.

Poručnik Mills pokazivao je dose-ljenicima gdje mogu logorovati do trenutka kad se bude smjelo ući u rezervat. Mladi oficir sjetio se da je

dan prije nakratko razgovarao s Markom Manningom.

Mnoge obitelji smjestile su se na riječnoj obali. Kad je Mark stigao, najbolja su mjesta odavno bila zauzeta.

– Ovi su ljudi sišli s Ouraya – rekao je poručnik, pokazujući rukom uzvodno prema rudarskom naselju. – Vi ste prvi iz Gunnisona, ako se izuzmu dva momka, Dave Rawlins i Barney Burris. Poznajte li ih?

– Da – potvrdi Mark.

– Kavgadžije – reče poručnik Mills. – Pogotovu Burris. Odjašili su u Ouray. Ako se tamo naloču i izazovu gužvu, baš me briga. Ali ovdje to neću trpjeti. Po mom sudu, kolima s Gunnisona bit će dovde potrebna tri dana. Tada će nastati krkljanac. Rawlins i Burris mogli bi ga pretvoriti u pakao.

Mark kimne. Šutio je. Neka se vojska brine za red i mir.

– Potražite položaj za logorovanje – reče poručnik.

– Mogu li zauzeti mjesto na kojemu bi se smjestila dvojica kola? – pitao je Mark.

Poručnik zaniječe glavom.

Tko prvi stigne, njegova je djevojka – rekao je. – Takav je pukovnikov nalog.

Mladi oficir je odjašio. Mark je ostao u sedlu razmišljajući o Lauri Engle. Ako njezin otac i stigne prije ulaska u rezervat, sigurno je da će se morati zadovoljiti s nekim od najgorih položaja.

Jašući dolinom, Mark je pozdravljao doseljenike koji su se već ulogorili. Iza njih je zaustavio konja. Skinuo je sedla, napojio konje i vezao ih na bujnom obalnom travnjaku. Mrak se brzo spustio i on je požurio da nakupi granja za vatru.

Poručnik Mills naišao je kad je

kava već bila kuhana. Sjašio je i progundao:

– Noćas i sutra bit će vjerojatno mirno. Ali čim stignu prva kola, imat ćemo pune ruke posla.

– Na Gunnisonu nije bilo neprilika – reče Mark.

Poručnik slegne ramenima.

– Ovaj put će biti. Većina je ljudi veoma dugo čekala. Ovdje će biti pred ciljem. Nestrpljenje će se povećati. Osim toga, u rezervatu će biti lopova spremnih da otimaju ono što im se sviđa.

Mark je znao da će se to dogoditi. Bit će tučnjava i pucnjave. Nevjerojatnije i mrtvih glava. Na kraju će doseljenici zadavati vojsci više brige negoli Jute.

Napunivši lulu, Mark je pripali grančicom i stade ispod vjeda promatrati mladoga oficira. Po njegovu sudu, Jason Mills mogao je imati dvadeset i pet ili dvadeset i šest godina. Bio je visok, vitak čovjek oštrog nosa i tankih usana. Vjerojatno je došao iz akademije u West Pointu. Služio je četiri do pet godina u Teksasu, Novom Meksiku ili u Arizoni. Bio je jako opaljen suncem. U sukobima s Indijancima mladi kadeti brzo su postajali žilavi iiskusni oficiri. Mills je nedvojbeno bio čovjek koji se ne slama lako. No Mark je osjećao da je nezadovoljan i uzenemiren.

Mills je popio kavu i odložio lončić. Kao usput upitao je:

– Znate li štogod o onim ženama što su logovoravle malko više od vas? Jedna je visoka, druga mala. Kako se ono zove? Aha, mislim da se zove Ann Collins.

Mark kimne.

– Točno – rekao je. – Starija je Effie Allen. Ni s kim se nije htjela družiti. Ann je drukčija. Nitko o njoj nije ništa znao, osim da Effie otjera svakoga tko bi se približio

Ann. Djevojka će ostati usidjelica. Kažu da se Effie hvali kako može obaviti sve muške poslove. I može. Promatrao sam jednom kako cijepa drva.

– Šteta za tako zgodnu djevojku kao što je Ann Collins – mislio je poručnik Mills.

– Jeste li oženjeni? – upita Mark.

– Nisam. Vojnički život nije lagan. Žena se mora neprestano seljakati. Zimi zebe u Montani ili Dakoti, ljeti se prži negdje u Arizoni ili Novom Meksiku. U ovom vremenu osobito je loše. Sretao sam sijede poručnike i kapetane, koji bi u ratu prije dvadeset godina bili generali. Neki su i bili, ali zarada je tako mala da se ne može ništa uštedjeti.

Mark je kimnuo i šutio. Mills mu se svidao i nije htio povećati njegovo neraspoloženje. U sebi je mislio kako ga ništa ne prisiljava da ostane u vojsci, ako mu se ne sviđa.

– I još nešto – nastavio je Mills. – Doseljenici proklinju vojsku zbog toga što nije prije iselila Indijance. Pritom zaboravljaju što je bilo s majorom Thornburghom i nekim njegovim ljudima kad su pokušali izvući iz škripca Meekera. Zaboravljaju također da bi ovdje na Uncompahgreu bio pakao, kad ne bi bilo nas.

Poručnik je ustao.

– Sjetite se novinskih lajavaca – rekao je – koji neprestano zavijaju: »Jute moraju otići!« Proklinju pukovnika Mackenziea i tvrde da nema pojma o Indijancima. Vrijeđaju ga. Uspoređuju ga s vojničkom mazgom. Sprdaju se da najtuplje glave nose vojničke kape.

Mladi oficir pljune u vatru i opsuje.

– Mackenzie se borio s Indijancima možda više puta negoli bilo koji oficir – rekao je. – U ratu je

sedam puta odlikovan za hrabrost. Potukao je Čejene pod Dull Knifeom. Sredio je Komanče u Teksasu. No prema nekim novinama ovoga kraja Mackenzie je tup kao mazga, zato što ne prima savjete.

– Novinari su nestrpljivi kao i doseljenici – reče Mark. – Bijes se svaljuje na Mackenziea.

– Jest – potvrdi Mills. – Na Mackenzievu mjestu ne bih bio tako strpljiv. Poznavao sam neke od ljudi koji su pod Thornburghom pobijeni na Milk Creeku. Za mene je dobar Jute mrtav Jute, ali ako dopustiš da nastane gužva, ne možeš znati kako će svršiti.

Poručnik Mills se popeo na konja.

– Opet sam jednom previše govorio – rekao je. – Ali katkad mi je teško štititi bijelu kopilad koja nas zatim udara u stražnjicu. Sada moram na položaj. Vidjet ćemo se ujutro.

Mark je ostao sjediti pokraj vatre. Ponovo se prisjećao vječnoga pitanja svoga oca: Zašto ljudi sve to čine jedni drugima? S mišljenjem poručnika Millsa, da je samo mrtav Jute dobar Jute, nije se slagao već i zbog toga što ih je previše dobro poznavao. Ali među bijelcima je imao vrlo malo istomišljenika.

Novine će i dalje tražiti da Indijanci odu. Poručnik Mills ostat će pri svom stavu. Doseljenici će lakomom grabiti zemlju čim ih vojska pusti u rezervat.

Što će raditi Mark Manning? Sada, kad je samo nekoliko sati udaljen od zemlje koju je izabrao još prije četiri godine? Ni u što nije bio siguran. Ni u kom pogledu.

* * *

Mark je naložio vatru da pripravi doručak. Upravo je u rijeci zahvaćao vodu, kad je čuo na uzvodnoj strani konje. Kad je rezao slaninu u tavu, nije se obazirao na topot. Mi-

slio je da vjerojatno dolaze ljudi iz Ouraya i da traže mjesto, gdje bi se ulogorili.

Iza leđa je odjednom začuo Burrisov glas.

— Gle, Dave, naš prijatelj, glasoviti pomoćnik šerifa u Central Cityu!

— govorio je Burris glasno. — Ovaj put nema u blizini suknje pod kojom bi se sakrio!

— Da — reče Rawlins tiho. — Ti bi sređivao račune?

— Naravno — reče Burris. — Momak nema na prsima zvijezdu kao onomad u Central Cityu.

Mark se uspravio i pogledao došljake. Prekoravao se što nije bio oprezniji. Opasač s revolverom ležao je na tlu pokraj sedla. Mark nije niti pomišljao da bi se Rawlins i Burris mogli pojaviti u tim ranim jutarnjim satima. Koraknuo je prema oružju, no odmah je stao. Rawlins je u međuvremenu sjašio i izvukao je revolver.

— Nemoj pokušavati! — rekao je Rawlins prijateljski. — Barney će objesiti svoj revolver o sedlo.

— Tako je, Dave — reče Barney i spuzne na tlo. — Za ovaj mi posao nije potrebna artiljerija.

Barney je otkopčao opasač i prebacio ga preko sedla. Zatim je skinuo šešir i kaput. Protrljao je dlanove o nogavice i nacerio se. Bio je neumiven. Najmanje tjedan dana nije se brijao.

Polako ali s očitim zadovoljstvom krenuo je prema Manningu.

— Što je, Barney — govorio je Rawlins — kao da se plašiš, ha?

— Vraga! — procijedi Burris. — Uživam!

Mark je koraknuo natraške. Vidio je da Rawlins drži u ruci revolver. Leden pogled njegovih plavih očiju nije dopuštao da posumnja kako bi pucao, ako bi se pokušao domoći svoga oružja. Preostalo je

da prihvati tučnjavu. Kako će proći u tom sudaru s Burrisom nije mogao znati, ali tu je makar postojala šansa.

— Kad te Barney obradi, Manning, Laura Engle neće te više prepoznati — rugao se Rawlins. — Računali smo s tim da si već ovdje. Razumljivo je, brži si od ljudi s kolima.

— Zašto ne pokušaš sam? — pitao je Mark.

Rawlins se nasmijao.

— Barney je u prednosti — rekao je. — Budi siguran da se on u te stvari razumije.

— Vraški si pogriješio kad si me podsjetio na susret u Central Cityu, Manning — reče Burris. — Vjerojatno bih se sjetio i sam, ali ne bih morao slušati kako se hvališ. Kad ti ispustim crijeva, računi će biti sređeni.

— Hajde, Barney, svrši to! — reče Rawlins nestrpljivo. — Inače ću zaista povjerovati da nemaš petlje i da se moram sam prihvatiti posla.

— Vraga! — zagrmio je Burris, ispruživši ruke kao da će Marka zagrliti i zgnječiti.

Mark se bojao. Znao je kako se Burris tuče. Znao je da ga hoće ubiti ili obogaljiti za cijeli život. Znao je i to da raspolaže potrebnom snagom.

Tučnjava je počela. Od toga trenutka Mark je slijedio nagon. Munjevito se malko okrenuo, podigao je ruku i laktom je udario napadača u lijevo oko. Burris je zaurao od bola i zabacio je glavu. Stao je kao da je naletio na zid.

Sljedećega trenutka Mark je bio pokraj njega i udario ga je obadvjema pesnicama nekoliko puta po vratu ispod brade. Burris je načas ostao bespomoćan. Mark je sagnuo glavu i udario njome Burrisa posred nosa. Obojica su bila okrvavljena.

– Dolje s njim, budalo! – vikao je Rawlins bijesno. – Zgazi ga! Dovraga, što je s tobom?

Burris je napola poludio od bola. Unatoč tome uspio je nekako uhvatiti Marka oko pasa, kako bi ga oborio s nogu. Mark se očajnički opirao, ali Burris je bio teži i snažniji.

Pali su obojica. Burris ga je stezao tako da Mark nije uspijevaao doći do daha.

U rvanju protivnici su se pomalo kotrljali prema vatri. Mark je čizmom prevrnuo kotlić. Podigao se bijeli oblačić pare.

Burris je pokušao udariti Marka glavom u lice, no nije uspio ponoviti njegov udarac.

Mark je bio svjestan da se mora osloboditi željeznoga stiska te da mu za to nije ostalo mnogo vremena. Ostajao je bez daha. Uskoro neće moći napuniti pluća.

U prevrtanju uspio je Mark izvući desnu ruku. Odmah ju je upro u Burrisovu bradu i odgurnuo ju. Prsti su se zarili u lice. Burrisov je stisak malko popustio. Dovoljno da Mark pridigne leđa i da se trgne na jednu pa zatim na drugu stranu. Tako je došao do odmaka koji mu je omogućio da protivniku zabije koljeno u trbuh. Burrisove su ruke omlohavile. Mark se otkotrljao u stranu i skočio je na noge.

Do toga trenutka Mark nije znao da borbu promatra velika skupina pridošlih ljudi. Toga je postao svjestan tek kad je netko viknuo:

– Nebesa, a bio je izgubljen!

Burris je također ustao. Iz nosa je jako krvario i morao ga je obrisati rukavom. Bio je izluđen od bijesa i odmah je krenuo na Marka.

Mark je znao da borba mora biti brzo završena. Kako je trenutno bio u prednosti, napao je prvi. Burris ga je ponovo obuhvatio oko pasa,

pokušavajući da ga baci na tlo. Ali taj put više nije imao dovoljno snage. Mark je uspio ostati na nogama. Kako ga je Burris gurao glavom u prsa, lijevom je rukom zagrabio kosu i trgnuo je glavu natrag. Desnicom je dva put pogodio bradu.

Burris je ostao pri svijesti, no ruke su spuznule s Marka. Mark ga udari pesnicom u trbuh i povuče ga naprijed. Burris je pao na lice i ostao je ležati. Mark se odmaknuo dva, tri koraka i borio se za zrak.

– Ako pokušate, Rawlins, ustrijelit ću vas! – rekao je netko.

Mark se okrenuo.

Rawlins je bio iza njega. Podignuti revolver odavao je njegovu namjeru. Htio je Marka udariti drškom. Poručnik Mills ga je opomenuo. Pogled u revolversku cijev nagnao je Rawlinsa da spremi oružje i da ode prema svome konju.

– Naredniče! – doviknuo je poručnik naredniku Maloneyu. – Ne ka dva vojnika odvuku Burrisa do rijeke i prizovu ga k svijesti. Zatim ću njega i Rawlinsa zatvoriti zbog narušavanja reda i mira. Ako koji napravi krivi pokret, pucajte!

– Razumijem! – reče narednik Maloney uz širok osmijeh. – Sa zadovoljstvom!

– Prekoračujete pravu, poručniče! – bunio se Rawlins. – Žalit ću se pukovniku Mackenzieu!

– Imat ćete vremena – uzvratio je Mills. – Pretpostavljam da ste pukovnikov osobni prijatelj. – Poručnik se podboči rukama o pas, pogleda Rawlinsa u oči i reče: – U Gunnisonu nisam, doduše, saznao tko je prodao kože, ali krijumčarenje viskija zacijelo je vaše i Burrisovo djelo. Vama dvojici nije važno hoće li zbog neke zarade biti prolivena krv. Kad bih imao dokaze, ne bih se uopće trudio da vas zatva-

ram. Postrijeljao bih vas tu gdje jeste.

Rawlins je bez riječi uzjašio.

Narednik Maloney promatrao je s obale kako vojnici umaću u vodu Burrisa. Gorostas je frktao i lamatao rukama. Vojnici su ga vukli prema konju. Kad su ga dobili u sedlo, dobacili su mu stvari. Burris još nije pravo shvaćao što se događa.

Poručnik Mills se obratio okupljenim ljudima.

– Vratite s k svojim kolima – rekao je. – Predstava je završena.

Gomila se odmah razišla. Narednik Maloney je odveo zatvorenike.

– Danas ću ja skuhati kavu – rekao je poručnik Marku. – Morat ćete se malko štedjeti.

– Kava bi me okrijepila – reče Mark teturajući prema obližnjem drvetu, ispod kojega je sjeo i naslonio se.

– Promatrao sam borbu od početka – govorio je poručnik Mills.

– Dok je bila poštena, nisam se htio miješati. Ali kad vas je Rawlins pokušao udariti s leđa, prekipjelo mi je.

Poručnik se počeska po zatiljku i osmehne se.

– Znate se boriti, Manning – rekao je. – Isprva mi se nametala slika kako terijer hoće svladati grizlija. Ali Burris nije računao s tim da će dobiti lakat u oko.

– Mogao me zdrobiti – reče Mark.

– Zašto su vas klipani napali? – pitao je poručnik.

– Kad sam bio pomoćnik šerifa hapsio sam Burrisa – odgovori Mark. – Prisilio me da mu revolverom napravim na tjemenu razdjeljak. Momak njegova kova nešto takvo ne zaboravlja. Što se Rawlinsa tiče, smetam mu jer šećem s Laurom Engle.

Poručnik kimne.

– Glupo je što lopove mogu držati u zatvoru samo dvadeset i četiri sata. Vjerojatno će ponovo tražiti zadovoljštinu.

– Hoće – potvrdi Mark.

Poručnik Mills mu je dodao drugi lončić kave.

Mark je pijuci toplu crnu tekućinu razmišljao o tome, kako će se to i kada odigrati.

XII

Oko podneva slijedećega dana počela su stizati kola s Gunnisona. Mark nije bio iznenađen što je među prvima bila Effie Allen. Effie je imala ponajbolju opremu i znala je kako se u gužvi upravlja zapregom. Kad počne utrka, ta žena neće zatajiti.

Effie se ustobočila na vozarskoj klupi i nije se osvrkala na Marka. Ann se smješkala i pozdravljala je rukom. Mark je suosjećao s njom. Ann je bila zgodna djevojka, ali Effie ju je držala na uzici.

– Jeste li vidjeli Engleove? – pitao je Mark.

– Prestigli smo ih jučer ujutro – odgovori Effie ne okrenuvši glavu.

Mark je gledao za kolima dok nisu nestala na kraju doline, gdje su brda stvarala klanac i granicu prostora za logorovanje.

Poslijepodne pojavio se poručnik Mills.

– Kako se osjećate, Manning? – pitao je.

– Zgnječeno – odgovori Mark, osmehnuvši se.

– Djevojku sam jutros morao pustiti – reče poručnik. – Ali opomenuo sam ih. Izazovu li ponovo gužvu, zatvorit ću ih i baciti ključ. Odjašili su u ovom pravcu. Otada ih nisam vidio.

– Niti ja – reče Mark. – Ali ne mičem se nikamo bez oružja.

– Sumnjam da će još jednom pokušati – mislio je Mills. – Rawlins nije razbijač. A Burris je dobio svoje. No kad počne trka, budite vraški oprezni, Manning.

– Kad će početi?

Poručnik slegne ramenima.

– Ne znam – rekao je. – Valjda za dva dana. Ili za tri, kad pukovnik Mackenzie donese odluku. Rezervat neće otvarati odakle god bude postojala opasnost da se Jute sretnu s bijelcima. Colorow je trenutno prilično osoran. Indijanci imaju viskija i piju. Budu li imali dovoljno pića, bit će teškoća.

– Vjerujem da će Mackenzie izaći s tim nakraj – reče Mark.

– Nadajmo se – reče poručnik i pokaže rukom prema doseljenicima. – Ali pogledajte ovu gomilu. Možete li zamisliti, što je u stanju učiniti tucet pijanih Juta?

– Paniku svakako – reče Mark.

– No kladim se da Effie Allen neće ustuknuti niti korak.

– Već je tu?

– Stigla je među prvima – odgovori Mark. – Tamo su obadvije – pokazao je prema klancu.

– Pogledat ću, je li im što potrebno – reče poručnik i potjera konja uzbrdo. Vratio se za pet minuta. – Bože, Manning – govorio je – što je s tom ženom?

– Nemam pojma – reče Mark.

– Žao mi je Ann.

– I meni – reče uzbuđeno poručnik. – Ne znam što, ali nešto ću poduzeti. Ta bi Effie Allen mogla izrešetati čovjeka.

Mladi je oficir odjašao uzvodno. Na plitkom je mjestu pregazio rijeku i uskoro se vratio. Tu i tamo razgovarao je s pojedinim doseljenicima.

Mark je ostatak poslijepodneva proveo u traženju Engleovih. Kola su neprestano pristizala. Do večeri

bila su zaposjednuta sva pogodna mjesta. Prostora je bilo još jedino na istočnoj zaravni.

Malo prije zalaska sunca Mark je odjašao nizvodno. Kad je stigao do agencije, vidio je da su nestali zadnji indijanski vigvami. Ne bude li nepritika s Colorowom, pukovnik Mackenzie vjerojatno će ujutro otvoriti rezervat. Prekosutra svakako.

Pola milje daleko od agencije Mark je konačno naišao na kola Willa Englea. Laura je jašila ispred njih. Na prvim je bio Will Engle, na drugima Charley McGivern.

Engle nije bio raspoložen za razgovor.

– Već sam bio zabrinut – reče Mark Lauri.

Laura je neko vrijeme šutjela. Bila je umorna. Prašnjava. Zbog nečega je dospjela do ruba plaća.

– Bilo je teško – rekla je konačno. – Poslije ću vam pričati.

Zatim je ponovo šutjela, zagledana u agencijsko zdanje.

– Nismo niti sanjali da bi između Gunnisona i rezervata, put mogao biti tako težak – žalila se Laura kad je sredila misli. – Kad sam ugledala dolinu, zaplakala sam. Nisam se mogla suzdržati. Isušena, gola zemlja! Poneko obogaljeno stablo. Niti grmlja na riječnoj obali. Očaj!

Mark kimne.

– I ja sam se osjećao tako kad sam došao prvi put – rekao je. – Ali ako idete uzvodno i skrenete od rijeke, naići ćete na prekrasnu zemlju.

– Neprestano razmišljam o tome, zašto se ljudi zlopate da bi došli ovamo. Ne isplati se, Mark, nipošto se ne isplati.

– Za godinu dana dolinom će možda prolaziti željeznica. Doći će još više doseljenika – reče Mark.

– Zašto, Mark? Radi čega?

– Radi obećane zemlje – reče Mark. – Jeftina zemlja, koja svakomu od nas obećava nešto drugo.

Laura nije mogla uzvratiti smijeh. Još se borila s plačem. Rekla je tiho:

– Mene je ova zemlja već iznevjerila. Možda sam i ja ipak sanjar kao i otac. Zamišljala sam lijepe predjele s mnogo drveća, sočnom travom, potocima i rijekama. Ne vidim ništa od toga.

Mark je šutio. Stvarnost je raspršila djevojčine snove. Mnogo je dalekovidnosti i mašte bilo potrebno da se stvori predodžba, kakva će ta zemlja biti za dvadeset godina. Ili možda već za deset. Ako to ne uspijeva zamisliti Laura, Will Engle sigurno ne može. Mark je sumnjao da će on tu izdržati zimu.

Mark je zaostao i rekao Willu Engleu:

– Sva su dobra mjesta zauzeta. Morat ćete skrenuti s puta, tamo prijeko, ispod brda. Negdje ćete se ugurati. Mjesto je doduše prilično daleko od rijeke, ali ništa bolje nećete naći.

Engle napravi rukom krug u zraku i reče:

– Dovraga, zašto ne bismo logorovali ovdje?

– Zato što je vojska označila granicu – odgovori Mark. – Ne smijete ju prijeći.

Will Engle nije vjerovao Markovim riječima. Kao što je radio uvijek u životu, potražit će zacijelo pogrešno mjesto.

Pedesetak metara daleko od granične crte, Engle je povikao:

– Laura! Skrećemo prema rijeci! Tamo ćemo logorovati.

– Ne – reče Mark Lauri. – Vojska vam to neće dopustiti. Kola koja vidite pred sobom poredana su na grnaci. Morat ćete se smjestiti

iza njih. Objašnjavao sam to ocu, ali bilo je uzaludno.

Laura pogleda Marka. Suze su pokuljale niz obraze, stvarajući brazde u prašini koja se na njima nakupila, kao i jad u Laurinu srcu.

– Otac ne vjeruje nikome, ne sluša nikoga. Mi ne možemo na zelenu granu – govorila je otirući suze.

Will Engle je skrenuo, Charley McGivern za njim.

Trenutak kasnije dogalopirao je narednik Maloney.

– Ne smijete ovdje logorovati! – vikao je i pokazivao palcem prema ostalima. – Tamo!

– Dovraga – bunio se Engle – ovdje ima dovoljno mjesta.

– Radit ćete što vam se kaže – ljutio se narednik. – Ili ćete prenoćiti u stražarnici.

Engle je šutio. Kad se Mark okrenuo, vidio je da su kola ponovo na putu.

– Eto, vidjeli ste – govorila je Laura. – Tako to ide otkad znam za sebe. Zato smo tako kasno stigli. Big John Draper rekao mu je da na nekim mjestima udvostruči zapregu. Otac je tvrdio da ne želi gubiti vrijeme. Nije mu padalo na um da su njegova kola jače natovarena nego li većina ostalih. Dakako, nekoliko puta je zapeo i prepriječio put. Ljudi su negodovali. Mislila sam da će nasmrt prebiti konje. Nisam ga mogla spriječiti. McGivern također. Srećom se ponovo pojavio Big John Draper. On ga je primirio. Na strminama smo preprezali konje. Ostali su nas prestizali gdje se god moglo. Nikome ne smije pred oči. Ti će ljudi radije gladovati nego li kupovati kod nas.

– S vremenom će se sve zaboraviti – reče Mark.

– Ja neću zaboraviti – reče Laura. – Nikada!

Mark je šutio. Što da kaže?

Skrenuo je s Laurom prema doseljeničkim kolima. Kad su našli dovoljno prostrano mjesto, Mark je sjašio i pomogao Lauri. Kad je djevojka dodirnula nogama tlo, uhvatila se za sedlo. Inače bi pala.

Mark je čekao da Engle i McGivern ispregnu konje te da ih odvedu na pojenje. Tada je rekao Lauri:

— On je kao dijete koje jednom mora prohodati. Samo. Žao mi vas je, Laura. Volim vas. Udajte se za mene.

Laura je stajala otvorenih usta. Tad je odjednom pokrila rukama lice i počela plakati.

— Oh, Mark — govorila je u zagrljaju. — Oh, Mark! Volim te od prve večeri kad sam te vidjela.

— Znači, prihvaćaš ponudu?

— Naravno, Mark!

— Reći ćemo odmah ocu.

Laura je nijemo kimnula.

Kad se Mark vratio s pojenja konja, vidio je da je Laura već razgovarala s ocem.

— Dakle, vi biste se vjenčali! — reče Engle neraspoloženo. — Znao sam da će do toga doći. Manning, o vama ne znam ništa, ali vam preporučam da prema mojoj kćeri budete dobri.

— Svakako — reče Mark kratko.

Engle je grickao donju usnicu. Na njemu se vidjelo da nije zadovoljan. Možda se bojao Davea Rawlinsa. Ili jednostavno nije htio ostati bez Laure.

— Što se mene tiče — rekao je Will Engle otegnuto — uzmite se. Ali moram vas zamoliti da pričekate barem tako dugo dok otvorim dućan. Dotad će mi Laura biti potrebna.

— Dobro, Mark, toliko možemo čekati — reče Laura.

Mark se iznenadio, no šutio je. Valjda ju otac neće uvjeriti kako

mora biti uz njega do kraja života, mislio je.

* * *

Dok se poslije večere Effie htjela uvući u rezervat, Ann je ostala kod vatre. Razmišljala je o svom položaju. Tako je došla i do pitanja, zašto ne bi uzela komad zemlje za sebe? Na taj bi način Effie najjasnije pokazala i dokazala da ima svoja prava, pravo na svoje želje i svoj život.

Nikad još Ann nije bila tako uzbudena. Nije više mogla mirno sjediti. Ustala je i pošla prema rijeci.

Mark Manning, mislila je, on će joj sigurno reći ono što bi trebalo da uradi.

Zatekla ga je pri večeri. Vidjelo se da ga je neočekivana posjeta iznenadila.

— Htjela bih s vama minutu, dvije razgovarati — rekla je Ann bez oklijevanja. — Effie je otišla. Osjetila sam se osamljenom.

— Sjednite — reče Mark prijateljski. — Hoćete li gutljaj kave?

— Hvala, ne, i ja sam upravo večerala — zahvalila se Ann. Duboko udahnuvši, nastavila je: — Big John Draper mi je rekao da ste vi radili u rezervatu.

— Jesam — reče Mark Manning.

— Oko godinu dana.

— Gospodin Draper kaže da biste vi mogli znati, gdje ima dobre zemlje. Možete li mi to reći?

Mark nije žurio s odgovorom. Najprije je izvadio lulu, napunio ju, pripalio i otpuhnuo nekoliko dimova.

— Ne smatrajte me sebičnom — rekao je — iako pomalo jesam. Ali ako vam to kažem, i ako se to raspriča naokolo, može se desiti da ostanem bez komada kojih bih želio imati. Ljudi bi navalili kao veprovi. Ako ostane kako jest, vjerojatno neću imati neprilika. Držim da nisam

ovdje jedini kojemu je rezervat poznat, ali sumnjam da nas ima mnogo.

– Prema tome, nećete mi reći? – pitala je Ann pokunjeno.

– Žao mi je – reče Mark, izvadi lulu iz usta i nasmiješi se djevojci.

– Tu je još nešto. Vi biste bili izvrsna susjeda, ali pokraj vaše prijateljice ne bih htio živjeti.

Ann se okrenula i potrčala je prema logoru. Izabrala ga je Effie. Njezina su kola. Njezini su konji. Njezina je hrana. I odjeća koju je Ann nosila. I nju je kupila Effie. Ne, tako to ne može ostati! Ann to više nije htjela trpjeti. Možda će joj pomoći Dave Rawlins. Ili taj zgodni poručnik Mills.

No Ann je znala kako nema snage da bilo kojega od njih moli za pomoć. Te je noći zaspala plačući.

Effie se nije vratila. Ann je spavala dulje negoli inače. Kad je istimala konje, naložila je vatru i pristavila doručak. Zatim je čučala pokraj ložišta i buljila u lončić s kavom.

– Neka je gospod s vama, gospodice Ann! – javio se iznenada muški glas.

Ann se trgnula i zamalo je ispustila lončić.

– Smijem li vam ponuditi kavu?

– rekla je čim se pribrala.

– Unaprijed zahvaljujem – reče Big John Draper.

Ann natoči kavu i doda lončić propovjedniku.

– Gdje je gospodica Effie? – pitao je Draper.

– Sinoć je otišla – odgovori Ann – ali nije mi htjela reći, kamo ide.

– Vjerojatno je negdje u rezervatu – mislio je John Draper. – U potrazi za dobrom zemljom. Loš čin. Vojska zatvara svakoga koga uhvati.

– Neka – reče Ann.

Big John Draper pogleda djevojku začuđenim pogledom i upita blagim glasom:

– Ne žalite Effie?

– Ne – odgovorila je odlučno. – Morala bih s nekim razgovarati – nastavila je. – Da li biste me saslušali?

– Naravno, gospodice Ann – pristade Draper.

Iz Ann je navrla bujica riječi. Pričala je o majčinoj smrti, o životu s Effie i, na kraju, o namjeri da osigura za sebe komad zemlje. Spomenula je također da joj Mark Manning nije htio odati, gdje je zemlja dobra.

– Shvatite, gospodine – ako Effie hoće tako živjeti, neka živi, ali ja ne mogu. Bila sam kukavica i zato sam trpjela. Ako ne nađem zemlju za sebe, morat ću raditi za druge.

– Vi biste svakom bili velika pomoć – reče John Draper.

– Ali najradije bih imala svoj dom – nastavila je Ann. – Htjela bih se udati. Imati djecu. Nije li prirodno da želim zasnovati obitelj?

– Jeste – reče Draper. – Međutim, zasad bi bilo teško naći posao. Možda bi bilo najbolje da još neko vrijeme živite s Effie. Mnogo se krećem među ljudima i vidjet ću možda bi se našlo nešto za vas.

Začuo se konjski topot. Ann je podigla pogled. Pojavili su se Dave Rawlins i Barney Burris. Ann je ustala. Srce joj je počelo brže kućati. Već se bila bojala da Dave Rawlins nikad više neće doći, a sad je tu. Došao je upravo kad nema Effie.

– Dobro jutro, gospodine Rawlins – reče Ann. – Nećete sjašiti?

Na Barneya Burrisa Ann se nije osvrćala. U njegovoj se blizini uvijek osjećala nelagodno. Nikad nije razumjela, kako se Dave Rawlins hoće družiti s njim.

– Dobro jutro – uzvratiti Rawlins i viteški podigne šešir. – Trpite me nekoliko trenutaka.

Dave Rawlins sjaši i pride k vatri.

Draper je ustao i podbočio se štapom. Nepovjerljivim je pogledom promatrao došljaka.

Burriss je ostao u sedlu. Njegov je pogled lutao između Ann i Drapera.

– Prošeci, stari! – rekao je.

– Mene ne možeš plašiti kao druge – reče Draper. – U vama dvojici vidim trag zla. Jašite dalje! Ostavite djevojku u miru.

– Ma nemoj? – podrugne se Barney i klizne sa sedla. – Ako je i od propovjednika, previše je! Da vidimo najprije, kakvo si ti muško!

– Ostavite nas u miru! – reče Ann uzbuđeno. – Gospodine Rawlis! On je vaš prijatelj. Recite mu da ode.

Rawlins je odmahnuo glavom.

– Žao mi je – rekao je – ali kad ne sluša.

Burriss je polako krenuo prema Draperu.

Draper nije uzmicao, no Ann je vidjela na njemu da se boji. Pritrčala je i uhvatila Burrisa za ruku.

– Ne dirajte ga! – vikala je. – Ne usudujte se! Idite! Ništa vam nije učinio!

Burriss se oslobodio grubim pokretom. Napravio je još dva koraka i odjednom je stao.

– Ako ga dirneš, Burrisa, ubit ću te! – javio se Mark Manning. Pogledavši Rawlinsa, rekao je: – Vi možete pokušati, pa čak i uspjeti, ali poručnik će vas strpati iza brave.

Ann je od olakšanja kriknula.

Mark je mirno stajao. Desnu je ruku držao iznad revolverskog drška i podrugljivo se smješkao.

O Rawlinsu je Ann dotad mislila kao o vitezu kralja Arthura. Iako je slabo poznavala muškarce, na Raw-

linsovu je sada licu vidjela nešto, što je govorilo da nije ništa bolji od Barneya Burrisa.

– Posjetit ću vas ponovo, gospođice Collins – reče Dave Rawlins.

– Dođi, Barne! Manninga ćemo također uskoro vidjeti.

Kad je dvojka odjašila, Big John Draper je rekao:

– Bio bi me gadno premlatio.

– Gadno – reče Mark. – Prepoznao sam glasove i zato sam zavirio ovamo. Jučer sam se tukao s Burrissom i prebio sam ga. Sada vjerojatno traži nekoga da kome bi iskalio svoj bijes. Slučaj je htio da najprije naleti na vas.

– Dugujem vam zahvalnost – reče John Draper. – Mislim da bih morao ostati kod gospođice Ann. Ona dvojica sigurno se neće brzo vratiti, niti bih bio osobito koristan ako dođu, ali za gospođicu Ann ne bi bilo dobro da ostane sama.

Kad je Mark Manning otišao, Ann se zagledala u propovjednika. S mukom je zadržavala suze. Prvi put poslije mnogo vremena osjetila je tuđu brigu a da ne ovisi o Effie.

– Hvala, gospodine Draper! – rekla je.

– Nemate na čemu zahvaljivati – rekao je Draper. – Ostat ću kod vas dok se vrati gospođica Effie.

XIII

Malo prije šest sati navečer došao je poručnik Mills do položaja i nešto je rekao naredniku Maloneyu. Narednik je odmah pojašio duž granice.

– Na znak trube, ujutro u pet, otvaramo rezervat – govorio je stražarima.

Vijest se brzo širila. Konačno je došao odlučujući trenutak, mislio je Mark Manning. I on će krenuti s

ostalima da zauzme svojih stotinu i šezdeset jutara zemlje.

Malo kasnije zaustavio se kod njega poručnik Mills. Mark mu je ispričao što se ujutro dogodilo s Rawlinsom i Burrisom i dodao je:

– John Draper ostao je kod Ann Collins. Ne bi bilo loše da navratite.

– Dobro – reče Mills. – Odmah ću krenuti. Priznajem, Manning, djevojka mi je prirasla srcu.

– Nešto me plaši – reče Mark Manning. – Znate, ako se pretjeruje kao što je pretjerala Effie, moglo bi se dogoditi da Ann kod nekoga potraži pomoć. Recimo kod Rawlinsa. On se svida ženama.

– Zakrenut ću mu šiju! – zaprijetio je poručnik Mills. – Ann je neiskusna kao djevojčica. Ako bi taj klipan to htio iskoristiti, ubit ću ga.

Oficir je odjašio. Kad je nekoliko minuta kasnije Manning prolazio pokraj logora, poručnik Mills, Ann i Big John Draper čučali su uz vatru i pili kavu. Mark je otišao prema Engleovima. Laura ga je pozvala na večeru. Kad je stigao u logor, Will Engle još se nije bio vratio. Mark je kimnuo Charleyu McGivernu i upitao Ann, kako se osjeća.

– Bolje negoli jučer – odgovorila je. – Odmorila sam se. Ali bojim se sutrašnjega dana.

– Ako se otac ne vrati do jutra – reče Mark – preuzet ću jedna kola.

– Ne! – odbijala je ponudu Ann.

– Imaš dovoljno svojih briga. Moraš misliti ne sebe, ovaj... na našu budućnost. Ti nisi kriv što otac nije poštovao zapovijed da se ne ulazi u rezervat.

– Nisi kriva niti ti – reče Mark i upre prst u kola. – Kako da se s ovolikim teretom utrkuješ s ostalima.

– Na utrku uopće ne mislim. Reče Laura. – Ali upravljati kolima umijem kao i svatko drugi pa ćemo,

prema tome, stići do cilja. To je sve što je otac htio. Mjesto nam je već poznato. Nalazi se dolje pokraj rijeke. Nije daleko. Tata misli da će svi drugi ići dalje. Prema tome, možda uopće nećemo imati neprilika.

– Poručnik Mills mi je rako da se Effie Allen također još nije vratila iz rezervata.

Laura je samo kimnula.

Poslije jela, Mark je rekao:

– Najbolje bi bilo da sada legneš i pokušaš zaspiti. Noć će biti kratka.

– Pokušatću – reče Ann u zagrljaju.

Mark ju je poljubio i rekao:

– Ujutro budi oprezna!

Vraćajući se u svoj logor, Mark je bio zaokupljen mišlju kako je Will Engle križ, koji sada mora nositi i on, htjela to Laura ili ne.

Do deset sati navečer spavao je, ali tada je već posvuda vladala galama. Ljudi su se pripremali za pokret. Vojnici su s mukom održavali kakav, takav red.

Mnogo prije određenoga vremena ljudi su bili u sedlima ili na kolima. Mark je još jednom poljubio Lauru i zaželio joj sreću. Will Engle se još nije vratio.

Mark je čekao znak jednako napeto kao i svi ostali. Kad se javila truba, velika je trka počela. Na čelu su bili jehači, iza njih laka jedno-prežna kola, zatim teretnjaci, vlasnici kojih će morati uzimati ono što ostane.

Mark je čekao da Laurina kola stignu na put, zatim je skrenuo i pojašio uz gusto obrastao brežuljak. Gore je bila provizorna cesta koju su koristile kolone kad bi voda poplavila dolinu.

Sunce se polako penjalo. Postajalo je vruće. Poslije jednoga sata Mark je mogao jasno vidjeti glineno brdo na drugoj strani rijeke. Oblaci prašine pokazivali su kuda

se kreću doseljenici. Mnogi su daleko odmakli i uskoro će stići do strazarskih položaja.

Mark nije bio sasvim siguran, kad je osjetio da ga netko prati. Često se osvrtao, no ništa nije uspijevaio otkriti. Tek kad je skrenuo prema cesti u dolini, ugledao je prašinstvo oblacić. Rawlins i Burris? Mark nije htio dobiti metak u leđa i ušao je u gustiš. Izvadio je oružje i čekao. Čekao je dugo. Iznenadio se kad je ustanovio da mu je za petama bila Ann Collins a uz nju je jašio Big John Draper.

Mark spremi revolver i izade na cestu.

– Zaintačili ste se da živite u susjedstvu? – reče Mark.

Ann Collins i Big John Draper jašili su na neosedlanim konjima Effie Allen.

Ann pogleda Marka u oči i isprsi se prkosnije negoli je Mark mogao očekivati.

– Jest – rekla je – ali samo zato što mi je potrebna dobra zemlja. Effie se nije vratila i vjerojatno neće dobiti ništa. Možda će htjeti živjeti kod mene. Razumijete li me?

Mark pogleda Johna Drapera.

– Ja ne tražim zemlju – reko je propovjednik. – Obećao sam gospodici Ann da ću joj pomoći.

– Dobro – reče Mark Manning.

– Jašit ćemo do vrha. Tamo nema ceste. Sutra ćete se jedva micati.

– Morat ću – reče Ann.

– Preplašili ste me – reče Mark.

– Mislio sam da su mi za petama Rawlins i Burris.

– I jesu – reče Draper.

– Sigurni ste?

– Potpuno.

– Ako je tako, valja odmah krenuti – reče Mark.

* * *

Laura nije pokušavala ulaziti u trku jer je znala da su njezina kola

pod prevelikim teretom. Na cestu je stigla zadnja. Charley McGivern bio je negdje naprijed, no u gustom prašini nije ga bilo moguće vidjeti.

Po djevojčinu sudu, otac je bio zatvoren, no nije uspijevala smoci odvažnost da se raspita kod poručnika Millsa.

Više od dva sata bilo je Lauri potrebno da priđe položaj voničke straže. Malo kasnije ugledala je prvi kolac s bijelom krpom na vrhu. Sa žaljenjem je ustanovila da se radi upravo o mjestu koje je htio zauzeti njezin otac. Ili je u međuvremenu pušten na slobodu, ili je kolac zabio Charles McGivern, mislila je Laura tješeći se.

Koliko se god ogledala naokolo, nigdje ih nije mogla otkriti. Uskoro je iza riječnoga zavoja naišla na čovjeka koji je stajao pokraj jednogrega s puškom u ruci. Bio je visok, koščat i bradat. Laura ga je vidjela na Gunnisonu, no nijednom nije s njim razgovarala niti je znala kako se zove.

– Vozite dalje! Vozite dalje! – ponavljao je čovjek.

– Tko ste vi? – pitala je Laura.

– Whit Bailey, ako vas zanima – odgovorio je bradonja mrgodno. – Ovo je moja zemlja. Ne zadržavajte se!

Will Engle je opet jednom lakomisleno, svojom krivnjom propustio priliku.

– Trebalo je da ovdje bude moj otac – reče Laura ljutito.

– Ali nije – promrsio je bradati Bailey.

Lauri nije preostalo drugo nego da nastavi put. Pola sata kasnije stigla je do drugih kola. McGivern je skrenuo s ceste prema riječnoj obali. Nedaleko od njega sjedio je Will Engle. Oteklina mu je zatvorila jedno oko. Na lijevom uglu usana vidjela se rasjekotina.

Laura je skočila s kola i pritrčala k ocu.

– Tata, vojnici su te tukli? – Pitala je.

Will Engle isprva nije odgovarao. Djelovao je slomljeno.

– Nisu, Laura – rekao je poslije oduže stanke. – Vojnici me nisu uhvatili, iako su prolazili tik pored mene. Čim je svanulo, označio sam naše mjesto. Ali pojavio se Whit Bailey, prebio me i... Previše sam pričao o tom mjestu i Baileyu je došlo do uha.

– Zaboga, imao si oružje, zašto nisi branio svoje? – žestila se Laura.

– Bailey bi me ustrijelio – reče Will Engle. – Otišao sam i ovdje sam dočekao Charleya.

– Uzet ću »Foxa« i potražiti Marka – reče Laura istodobno pokunjena i razdražena. – Ovdje ti nisam potrebna.

– Ne smiješ otići! – protivio se Will Engle. Ustao je i pokazao rukom prema sjeveru i zapadu. – Bit ćemo ovdje – rekao je. – Vojska nije daleko. Možemo otvoriti trgovinu.

Laura se okrenula. Otac ju je uhvatio za ruku.

– Obaćala si da se nećeš udavati prije negoli proradi trgovna. Ne sjećaš se? – vikao je Engle.

Nebesa, mislila je Laura, zar nikad neće stati na svoje noge? Zagleđala se u daleke vrhove, iznad kojih su se skupljali tmasti oblaci. Ali tamo nije bilo odgovora.

– Dobro, tata – rekla je – održat ću obećanje.

– Dodi, Charley – živahnuo je Will Engle. Da nademo nekoliko kolaca i obilježimo zemlju.

* * *

Podne se približavalo kad je Mark Manning stigao do svoga cilja. Sjašio je, razrovao je petom mal-

ko crvene zemlje i propustio je između prstiju. Zatim se okrenuo prema Ann i pružio joj ruku.

Ann se spustila s konja. Na trenutak se činilo da pada u nesvijest.

– Ovo nije dječja igra – reče Mark. – Niti kad se jaši u sedlu.

Ann izvuče ruku i ogleda se naokolo. Bila je umorna ali zadovoljna onim što je vidjela.

– Lijepo mjesto – rekla je.

– Zaista je lijepo – doda John Draper. – Ne znam mnogo o zemljoradnji, ali vidim da je zemlja ovdje bolja od one uz rijeku. No tko ovo nije vidio, neće vjerovati.

Mark se udaljio. Htio je na trenutak biti sam. Osjećao se kao da je stigao kući.

– Poslije jela postavit ću oznake – rekao je kad se vratio. – Tada možete obilježavati svoje. Tu ima oko stotinu i šezdeset jutara.

– Samo stotinu i šezdeset jutara – reče Ann. – Ja zapravo nemam pojma o tome, koliko je to i kako da postavim oznake.

– Nitko od nas nije mjernik – reče Mark. – Ja ću mjeriti koracima.

– Mislim da bi najbolje bilo sići nizvodno od vas – rekla je Ann.

Mark kimne glavom, iako ga je bockala misao da će se pojaviti Effie Allen i ostati u susjedstvu.

– Pomoći ću vam čim obavim svoj posao – reče Mark. – Je li vam poznato da se plaća dolar, dolar i četvrt po jutru?

– Znam, ali nemam novaca – reče Ann i poče brisati suze.

Draper se vratio sa suvarcima. Položio je ruku djevojci na rame i tješio ju.

– Nemojte plakati – govorio je. – Ovo je čist božji dar. Gospodica Effie nije tako tvrdoglava da to ne bi priznala. Pomoći će vam.

– Ali tada ću joj još više dugovati.

– Nije baš tako – javio se Mark.
– Vi ćete postaviti oznake. Nastaje partnerstvo.

– Na to nisam mislila, nisam se toga sjetila! – radovala se Ann.

Big John Draper namigne Marku Manningu i prihvati se loženja vatre. Svatko bi pomogao Ann, mislio je Mark, ali nitko joj ne bi htio biti susjedom. Partnerstvo s Ann također joj se zacijelo neće svidjeti.

* * *

Odmah poslije jela Draper se popeo na konja. Drugoga je poveo na uzici. Htio je dovesti kola. Effie Allen zateći će vjerojatno kako kipi od bijesa i razbija glavu, kamo je Ann nestala s konjima.

– Najbolje je da ostanete ovdje – rekao je Mark djevojci. – Budete li milju daleko, neću se moći brinuti za vas.

Do večeri postavili su kolce i privezali na njih bijele krpe. Mark je razmišljao o podizanju brane, koja bi omogućila navodnjavanje. U njezinoj blizini podigao bi kuću. Ann je preporučio blago uzvišenje na njezinom zemljištu.

Poslije večere, Mark je rekao:

– Rawlins i Burris nisu se pojavljivali, ali ujutro nas sigurno nisu pratili radi zabave. Držim da bi se mogli pojaviti noćas.

– Mislite li da su nas promatrali? – pitala je Ann zabrinuto.

– Jesu – odgovori Mark. – Čuo sam tamo nizvodno konje. Ako začujete pucanj, sakrijete se pod obalom. Bolje je da smočite noge nego da budete otkriveni.

– Zašto dosad nisu ništa pokušali? –animalo je Ann.

Mark slegne ramenima.

– To je teško reći. Možda se pomalo boje. Kod mene dosad nisu bili najsretniji pa žele biti oprezniji.

Mark pripali lulu. Razmišljao je o Willu Engleu. On nikomu ne bi nanio zlo, ali s takvim se slabićima teško živi.

Ann kao da je odgonetnula Markove misli.

– Hoćete li se oženiti Laurom? – pitala je oklijevajući. – Oprostite, nije trebalo da vas to pitam – ispričavala se.

– Vjenčali bismo se kad otac dođe na rijeci otvori dućan – reče Mark. – Zato ću odmah početi s gradnjom kolibe. Možda bismo se mogli uzeti za nekoliko dana.

– Krasno! – reče Ann. – Zavidam Lauri. Ah, oprostite, molim vas, ali Laura će imati dom, muža i djecu.

Mark ja ustao. Otresao lulu na peti čizme i zagledao se u vatru. Vjerovao je da zna, kako se Ann tih trenutaka osjeća. Ništa na svijetu nije željela tako žarko kao djecu.

Mark spremi lulu u džep i reče:

– Morat ćete se odvojiti od Effie. Inače nikad nećete imati svoj dom.

– Gospodin Draper mi je rekao da ostanem kod Effie jer je ovdje teško naći posao – reče Ann tužno.

– Pogotovu ove zime neće biti lako.

– Poslije oduže stanke, Ann je nastavila: – Tu je još nešto. Ništa ne znam o muškarcima. Eto, Davea Rawlinsa smatrala sam dobrim čovjekom.

– Umorni ste – reče Mark. – Lezite i spavajte.

Mark je odnio na obalu svoje sedlo i pokrivač.

– Ležaj će biti prilično tvrd – rekao je – ovaj hotel ne može ponuditi ništa bolje.

– A vi? – pitala je Ann.

– Sumnjam da će biti što od mog spavanja – reče Mark.

– Onda ću vam praviti društvo – prodloži Ann.

Mark odmahne glavom.

– Ne – rekao je. – Do ponoći se vjerojatno neće ništa dogoditi. Rawlins će čekati trenutke uoči svitanja. Računa s tim da ljudi tada najtvrdje spavaju.

Kad se spustila noć, Mark se odmaknuo od vatre. Sjeo je i položio vinčesterku preko koljena.

Mark je naglo podigao glavu. Ipak je zakunjao. Vatra je još tinjala. Kad je na žeravicu nabacao suho granje, ponovo se povukao. Ovaj put naslonio je pušku na noge. Čvrsto je vjerovao da ga san neće prevariti. Ipak je zadrijemao. Toga je postao svjestan kad ga je trgnuo šušanj. Netko je u blizini slomio grančicu. Zatim je odjeknuo vrisak Ann Collins. Mark dohvati pušku, no odmah ju je ponovo spustio. Htio je izvući revolver. Već ga je imao u ruci, kad je Burris rekao:

– Ne pokušavaj! Ili ću djevojci prosvirati lubanju!

Mark je stajao kao ukopan i proklinjao samoga sebe. Burrisove obrise jedva je zamjećivao. No koliko je mogao vidjeti, djevojka je uistinu bila u njegovim rukama. Držao ju je ispred sebe kao štit.

– U redu, tako je bolje – govorio je Burris. – Sada baci revolver, ali polako, sasvim polako. Djevojka će tada biti sigurna. Što se tebe tiče, Manninge, ti si već napola mrtav. Još nisam zaboravio ono iz Central Citya.

– Valjda niti batine što si ih nedavno dobio – reče Mark.

Burris je šutio. Te se borbe nerado prisjećao. On je, doduše, počeo ali precijenio se. Zato je došao da ubije čovjeka koji mu je nanio tu sramotu.

Mark je nastojao da dobije na vremenu. Nadao se da će podrugljava opaska protivnika odmamiti kakvu pogrešku. Ali Burris je odjednom upitao:

– Hoćeš li prije svoje smrti vidjeti djevojku mrtvu? To čekaš?

Polako i oprezno izvuče Mark revolver i ispusti ga na tlo. Možda bi za Ann Collins bilo bolje da je Burris odmah ubije, mislio je, ali kod takvoga tupoglavca uvijek može iskrsnuti prilika.

– Dobro – reče Burris. – Oklijevaš, ali čini se da si svjestan toga što je za tebe bolje. Tako, a sada ćeš baciti na vatru malo granja. Neka djevojka vidi kako umire muškarac. No jesi li ti uopće muško, Manning? Spavao si prokleta daleko od ženske?

Mark polako pride k vatri, pojača je i počeo koračati natraške. Stao je na nepun metar od oružja. Sada je Burrisa mogao jasno vidjeti. Snažnom dlakavom rukom obujmio je djevojku oko grudi. U drugoj je držao spreman revolver. Možda Burris nije namjeravao djevojku, ubiti, ali i sama pomisao da bi to mogao učiniti sprečavala je Marka da se skokom izgubi u tami.

Kad je Mark pogledao Ann, ugasla je u njemu posljednja iskra nade. Djevojka je bila potpuno slomljena. Njihala je glavu lijevo, desno kao da nije pri pravoj svijesti.

Mark je grozničavo tražio mogućnost da nešto poduzme.

Tada je odjednom Ann eksplodirala! Zarila je zube u Burrisovu ruku tako snažno da mu se oteo krik. Zatim ga je počela udarati petama čizama po nogama i otimati se.

Burris je pucao, ali nije pogodio cilj.

Mark se munjevito sagnuo i podigao je revolver. Burris je opalio po drugi put, no ponovno je promašio.

Burrisova glava i ramena jasno su se raspoznavala iznad Ann Collins, ali pri oskudnom svjetlu vatre i titranju plamena cilj je ipak bio slab. Burris to nije shvaćao. Bilo mu

je jasno jedino da zbog djevojčina žestokog otimanja ne može dobro pucati. Zato ju je odgurnuo tako snažno da je tri metra daleko od njega pala na tlo.

Kad je Burris podigao revolver, Mark je pucao. Prvi je metak pogodio gorostasa u prsa i zabacio ga natrag. Mark je pucao po drugi put. Zrno je pogodilo Burrisa ispod brade. Bio je mrtav prije negoli je pao.

Mark je stajao u mjestu. Drhtao je. Znoj mu se slijevao niz lice. Tada je naglo odskočio od vatre. Bio je umalo zaboravio na Davea Rawlinsa. Gdje je on?

Ann se nije micala. Mark je vjerovao da se onesvijestila. No Ann ga je iznova iznenadila.

– Je li mrtav? – pitala je.

– Burris? Jest! – odgovori Mark.

– Ali ne znam, gdje je Rawlins. Možda je negdje u blizini. Najbolje je da ostanete tu gdje jeste.

Držeći se podalje od odsjaja vatre, Mark je prišao Burrisu. Opipao mu je bilo. Srce nije više kuvalo. Da ga Ann ne bi vidjela, Mark je leš odvuкао uzvodno, podalje od nje. Osluškivao je. Kad je čuo kako se brzo udaljava konjski topot, vratio se ka vatri.

– Rawlins je potprašio pete, Ann – rako je. – On se ne izlaže bez potrebe.

Ann je ustala i prišla je bliže. Odjednom se više nije mogla svladavati. Počela se tresti i plakati. Mark ju je pokušao smiriti, no ipak je najbolje bilo da se isplače. Kad je htio otići po pokrivač, djevojka se priljubila uz njega i preklinjala ga je da bude uz nju.

– Bojim se, Mark! Ne mogu biti sama!

Kad se u Markovoj blizini primirila, Ann je zaspala. I Mark je sklopio oči. Probudio se po bijelu danu.

Big John Draper stigao je s kolima oko podneva. Mark se iznenadio. Pokraj propovjednika sjedila je Effie Allen, očito zadovoljna što ne mora držati uzde.

Čim su kola stala, Effie je skočila i zagrlila Ann.

– Je li te dirao, dušo? – pitala je. Ann je uzdahnula.

– Luda si, Effie – rekla je:

– Nisu svi muškarci čudovišta.

– Misliš? – reče Effie. – Recimo, Dave Rawlins, je li? Njega si smatrala dobričinom.

– Prevarila sam se – priznala je Ann. – Ali gospodin Manning mi je spasio život. Ubio je Barneya Burrisa.

– Hm – promrsila je Effie. – No, zadovoljna sam što si načistu s tim Rawlinsom.

– Ako je Burris mrtav – reče John Draper – Davea Rawlinsa još bismo mogli čuti i vidjeti.

– Ako se pojavi, odbit ću mu glavu – prijetila je Effie.

Poslijepodne pokopali su Mark i Draper Barneya Burrisa. Kad su podigli humak, Mark se nasloni na lopatu i reče:

– Zašto ne biste zimu proveli kod mene, John? Volio bih imati društvo. Kad bi vam se dalo, mogli biste za mene raditi. Ili ćete propovijediti. Kako budete htjeli.

– Rado prihvaćam ponudu – reče John Draper. – Ne znam čovjeka, kod kojega bih radije živio. Jeste li mi time rekli sve što vam leži na srcu, Mark?

– Pa, baš i nisam – prizna Mark.

– Mislim da ćete biti potrebni Ann. Vi ćete s Effie lakše izaći na kraj negoli ja.

– Hvala – reče Draper.

– Hvala vama! – reče Mark. – Unaprijed! Kad se god bude pojavila Effie, prepustit ću vama da s njom razgovarate.

Potom su Markove misli odlutale k Lauri Engle. Kad će se ona odvojiti od oca? Kad će se konačno moći vjenčati?

XIV

Bilo je sunčano svibanjsko jutro 1882. Marka Manninga probudio je ugodan miris kave i pečene slanine.

— Ako se hoćeš okupati, moraš požuriti! — dovikivao je John Draper od ognjišta. — Preostaje ti još pet minuta.

Mark je ustao i obukao hlače.

— Daj mi deset — rekao je i požurio prema brani što ju je zimi podigao i obrisao se.

Minulo vrijeme bilo je uspješno, mislio je. I jesen i zima. John Draper je pomogao u poslu, izuzevši nekoliko dana propovijedanja u doseljeničkoj dolini. Godinama uprkos Draper bijaše dobar radnik i spretni majstor.

— Ne vjerujem da si kovač, John — rekao mu je jednom Mark. — Ti si tesar ili stolar.

Draper se nasmijao i odgovorio:

— I to sam bio, no ipak sam kovač. Neka ne zvuči neskromno, ako kažem da se razumijem u različite zanate. Ne zaboravi da je apostol pavao šivao šatore. Ali najvažnije mu je bilo da propovijeda riječ božju. Tako je i sa mnom.

Mark je s ponosom promatrao branu, malu ali dobro građenu drvenjaru, ostavu i poravnan, čist obor.

Da, bila je to plodonosna zima. Vrijeme je bilo blago. Uz Draperovu pomoć Mark je napravio mnogo više negoli je bio zamislio.

Ipak, zadovoljstvo je bilo donekle pomućeno. Dave Rawlins se nije pojavljivao. Ann i Effie bile su izvrsne susjede. Ali Laura je još bila kod oca. Volio ju je više negoli ikada, no vjenčanje se i poslije devet mjeseci odgađalo.

Trgovina Willa Englea bila je čist promašaj. Laura mu je još bila potrebna. U Marku se počela javljati bojazan da mu Laura nikad neće postati ženom.

Za lijepoga vremena dolazila je Laura u posjete svake nedjelje. Vjerojatno je bila zadovoljna što može na nekoliko sati ostaviti oca, ali konačnu je odluku izbjegavala.

— Hoćeš li danas propovijedati u Montroseu? — upitaj Mark Johna Drapera kad su doručkovali.

— Hoću — odgovorio je Draper. — Vjerojatno ćemo do jeseni sagrađiti crkvu.

Montrose je bio doseljenički grad na drugoj obali. Mark je malo kad odlazio tamo. Smatrao je da mora kupovati kod Willa Englea, iako ga je sve teže podnosio.

Laura je to osjećala i nikad od Marka nije tražila da ju posjeti kod kuće.

— Znači, kad sagrađite crkvu, otići ćeš od mene, Johnn? upita Mark.

— Pa, vjerojatno — reče John Draper i odmah upita: — Hoće li danas ponovo doći poručnik Mills k Ann?

Mark kimne.

— Oženit će ju?

— To me ne bi čudilo — reče Mark. — Prošle je zime redovito dolazio. Kad pomislim na Effie, dao bih mu medalju.

— I ja — reče Big John Draper i ustade. — Mark, morao bih prije mise posjetiti nekoliko ljudi — dođao je. — Ne ljuti se što ostaje sude.

— Sve je u redu — reče Mark.

Mark je upravo završio posao i pogledao kroz prozor na sjevernoj strani kolibe. Kad je vidio da uobičajenim dugim koracima dolazi Effie Allen, stavio je ponovo kotlić na vatru.

— Dobro jutro, susjedo — pozdravio je Mark. — Vidio sam da dolazite i pristavio sam vodu za kavu.

Effie je sjela za stol i duboko udahnula.

– Hvala, ljubazni ste – rekla je. – Gutljaj kave dobro bi mi došao. – još je jednom predahnula i zatim rekla: – Mislím da sam se previše ugojila.

– Rješenje je u radu – osmijehne se Mark.

– Vraga! – otresito će Effie. – Rintam kao mazga.

– Znam – reče Mark. – Šalio sam se.

Mark je natočio kavu.

– Trava je već prilično visoka – rekla je Effie. – Kad ćemo konačno otići u Gunnison i kupiti stoku?

O tome su već bili razgovarali i složili se da bi se stoka morala odgnati prije negoli što sve bude naseljeno. Dakako, pašnjake u brdima neće moći zadržati zauvijek. Kad se popuni dolina, doseljenici će se pojaviti i ovdje gore. Ali Mark je računao da će dotad imati toliko stado da bi mogao zaposliti nekoliko ljudi.

– Ne znam – reče Mark. – Možda bi bilo najbolje da to uradimo sljedećega mjeseca.

– Slažem se – reče Effie, gutne kavu i odloži lončić. – Ali nisam došla zapravo zbog toga. Muške savjete mrzim kao kugu. Ipak, vi ste najbolji čovjek u okolici. Recite mi, kakav je taj poručnik Mills koji se neprestano pojavljuje kod nas?

– Hrabar, Effie, inače se ne bi usudio dolaziti u vašu blizinu – bockao je Mark susjedu – I zaljubljen. U Ann, dakako.

– Aha – reče Effie. – Ann jedva čeka nedjelju. Oči joj se cakle od jutra. Vi znate, Manning, da ne vjerujem muškarcima. Svi misle samo na jedno.

– Znam, Effie – reče Mark. – Ali varate se. Ima muškaraca koji su jednako pošteni kao vi. A što se

Ann tiče, ona želi svoju obitelj.

– Nisam slijepa – razdraženo će Effie. – Ali ne shvaćam ju. Sigurno je da bi se moglo spomenuti nekoliko poštenih muškaraca. Recimo, Draper. Ali on je tako star da ne može biti drukčiji. Vi volite Lauru i ne biste ju htjeli ljutiti. – Effie je neko vrijeme grickala donju usnicu. Zatim je nastavila: – Brinula sam se za Ann zaista zdušno. Otjerala sam mnoge muškarce, ali čini mi se da jednom i tome mora doći kraj. Zato bih htjela znati, kakav je taj poručnik Mills. Ako je takav kao većina muškaraca, ako bi htio samo ono jedno, prvom ću mu prilikom prosvirati lubanju.

– Držim da prema Ann gajite majčinske osjećaje i da ste zato tako žestoki – reče Mark. – Ann je to bilo potrebno. Ali sada bi ona htjela imati muža i djecu. Htjela bi biti majka. Budete li ju sprečavali da to ostvari, jednoga će vas dana napustiti.

– Nebesa, Manning – razestila se Effie – vi ste takvi kao i drugi. Kao da sve znate. K vragu, zašto sam..., čemu uopće...

Effie Allen poče zamuckivati. Niz opaljene obraze počele su teći suze. Brzo je otrla oči rukavom. Htjela je još nešto reći, no usnice su prejako drhtale i Effie je šutjela.

Prvi put vidio je Mark kod te žene znak slabosti. Znao je da je rekao ono što se jednom moralo reći, istinu koju je Effie Allen shvaćala ali ju još nije mogla prihvatiti.

– Effie – reče Mark – dopustite da se Ann uda za poručnika. Vojnici imaju pritom teškoća, ali to će se dvoje boriti.

Effie ponovo obriše rukavom oči.

– Ne znam, zašto sada cmizdrim, kad nisam baba – rekla je.

– Niste – reče Mark.

– Ništa vi o meni ne znate, Man-

ning – uzvрати Effie Allen. – Niko-
ga nikad nisam voljela. Ali Ann je
onomad u Pueblu bila tako bespo-
moćna da se netko morao za nju
pobrinuti. Uzela sam ju k sebi i za-
voljela. Mislím da i ona voli mene.
No sada se hoće udati i otići. Pono-
vo ću biti sama kao što sam bila
prije.

– Ann će vas voljeti, Effie – reče
Mark – ako ne ometate njezinu
udaju.

Effie još jednom pogleda Marka i
krene kući. Mark je gledao za njom
i razmišljao. Zaista nije mogao zna-
ti što se s njom i u njoj zbivalo. Ann
je pukim slučajem ušla u njezin ži-
vot i to je vjerojatno bilo ono najbo-
lje što se toj starijoj ženi ikada desi-
lo. Bilo je prirodno što je djevojku
htjela zadržati, ali Mark je vjerovao
da će Effie pobijediti samu sebe.

Kad se Laura u nedjelju probudi-
la, mislila je na Marka. Zaokupljena
njime naložila je vatru i počela pri-
premati doručak za sebe i za oca.

Poslije doručka Will Engle je oti-
šao u dućan. Laura je žurno oprala
sude, odjenula se, otišla u obor i
osedlala »Foxa«. Bila je sretna što je
otac podigao brvnaru, tako da zimu
nije morala provesti pod šatorom
kao što se događalo prije.

Will Engle je najprije sagradio
dućan. U stražnjoj je prostoriji i
spavao. U kolibu je dolazio gotovo
samo na obroke.

Laura je mahnula ocu. Will Engle
je sjedio ispred dućana na otesanoj
klupi i odgovorio je mlohavim podi-
zanjem ruke.

Trgovina bijaše vrlo slaba. Nasu-
prot tome, Whit Bailey, koji je bio
bliži vojničkim položajima, pravio
je dobre poslove.

Laurin otac označio je nekoliko
mjesta. Postavio je čak i ploču s nat-
pisom »Engle City«, ali nitko se nije
javljao da bi kupio zemlju i naselio

se. Ljudi su uradili ono što je Mark
spominjao ljeti prošle godine.
Osnovali su grad Montrose na mje-
stu gdje su se spajali Cedar Creek i
Uncompahgre. Tu se zemlja lako
prodavala.

Will Engle se obeshrabrio. Više
nije pomišljao na osnivanje grada.
Trgovinu je gotovo sasvim zapustio.
Zalihe s polica većim je dijelom pot-
rošio s kćerkom. Katkad bi ponešto
i prodao, pretežno Marku Mannin-
gu i Effie Allen. Ponekad bi svratio
putnik koji je tražio vojsku ili išao u
Ouray. Ali to je bilo takoreći sve.

Obadvoja kola Engle je prodao
zajedno sa zapregama, ne rekavši
prije toga Lauri što je nakanio. I taj
je novac potrošen. Kad je zadnji put
bio u Montroseu, Engle je potražio
sreću u kocki i napio se. Noć je pro-
veo ležeći negdje uz rub ceste. Kad
je ujutro doteturao, bio je prljav i
djelovao je bolesno. Laura je oćaja-
vala.

– Ne pokazuj se dok ne budeš
oprán kao čovjek! – vikala je.

Na policama je bila zaliha još sa-
mo za dva tjedna. Laura je još imala
svojih petsto dolara. Will Engle se
nadao da će taj novac dati za ku-
ćanstvo. Laura je bila uvjerena da
se otac neće promijeniti dok se god
ona bude o njemu brinula. Zato je
odlučila da danas Marku kaže neka
odredi dan vjenčanja. Sljedećega
tjedna.

Mark je čekao na dvorištu. Zagr-
lio je Lauru i poljubio ju strastveno,
gotovo divlje. Na nekoliko trenuta-
ka Laura je sve zaboravila. No kad
je otvorila oči, sve je naokolo bilo
kao i prije.

– Volim te, Mark! – rekla je.

Mark je odveo »Foxa« u obor.

– Sram me kako sam te spopala

– govorila je Laura.

– Volio bih da je moja žena po-
malo silovita – reče Mark.

– Kao... kao Effie?

– Rakao sam: pomalo...

Kad je rasedlan »Fox«, Mark je poveo Lauru na jezerce što je nastalo iza brane. Opružili su se u travi i neko vrijeme šutke uživali.

– Zašto se ne bismo okupali? – reče Mark. – Jutros je voda bila prilično svježa, no sada je sigurno dovoljno topla.

– Nemam kostima. To ti je poznato – reče Laura.

– Što će ti? – reče Mark. – Nema nikoga.

– Mogle bi me vidjeti tvoje susjede – reče Laura.

Mark joj je pričao o tome kako je protekla jutrošnja posjeta Effie Allen.

– Nadajmo se da će s poručnikom biti sve u redu – reče Laura, klekne i ovjesi se rukama o Markov vrat. – Ali, znaš, Ann nije jedina žena koju muči osjećaj da stoji na putu praznoruka. To muči i mene. Raci Johnu Draperu da nas sljedećega tjedna vjenča. Tada ćemo otići po stoku. Dat ću ti novac da možeš kupiti što više grla.

– Ovaj put misliš ozbiljno? – upita Mark.

– Ozbiljnije negoli ikad u životu. Znam, dosad sam tražila izgovore. Ne bih ti bila smjela zamjeriti da si našao drugu. Tako se ne može dalje.

Laura je krenula kući kasno poslijepodne. Prvi put poslije mnogo mjeseci bila je zadovoljna sa sobom i sa svijetom. Marku dotad nije pričala, zašto je cijele zime ostala s ocem. Sada je razmišljala o tome.

Prošloga rujna Will Engle i Charley McGivern dovršili su brvnaru za trgovinu. Napravili su police i poslagali robu. U jednom kutu namjeravao je Engle držati burence s viskijem. Kad ga je htio donijeti iz kola, ustanovio je da nema ničega. Isprva nije htio vjerovati očima. Sve je raskopao, ništa nije našao.

– Laura, znaš li ti što o tome? – pitao je kćer.

– Ne – odgovorila je Laura.

– Ne – rekao je Charley McGivern oborene glave.

On zna, mislila je Laura.

– Tata, pogledaj pažljivo Charleya – rekla je.

McGivern je htio otići, no Engle ga je sustigao, uhvatio ga za rame i prodrmao. Začas je istresao iz Charleya priču o tome kako su jedne nedjelje za vrijeme mise viski odnijeli. Dave Rawlins i Barney Burris. Ako progovori, zaprijetili su, prerezat će mu vrat. Piće je prodano u rezervatu.

Nikad još Laura nije doživjela kod oca takvu provalu bijesa. Poludio je. Da se nije umiješala, možda bi McGiverna bio zadavio. Dok se Laura borila s ocem, McGivern je pobjegao. Nikad ga više nisu vidjeli. Da je ostao, Will Engle bi mu bio oprostio. Starac mu je bio potreban. Pred njim se mogao hvaliti. McGivern se pretvarao da mu vjeruje i povlađivao mu je. S tim je bilo svršeno.

S McGivernom kao da je nestao dio Willa Englea. Te je noći plakao kao dijete koje je shvatilo da je sve izgubio. Zato Laura čitave zime nije spominjala udaju. Razgovarat će o tome danas.

Kad je stigla na cestu, sreća je Johna Drapera. Vraćao se iz Montrosea.

– Pozdrav i blagoslov, gospodice! – rekao je propovjednik. – Proveli ste lijep dan?

– Prekrasan – reče Laura. – Ali Mark mi se požalio da ćete ga napustiti.

Big John kimne.

– Planovi su konačni – rekao je. – Gradit ćemo crkvu i morat ćemo otići.

– I moja je odluka konačna –

nadovezala se Laura. – Udat ću se za Marka.

– Kada? – upita John Draper.

– Dan još nismo odredili – odgovorila je Laura. – Večeras ću razgovarati s ocem. Mark i ja mislimo da bismo se vjenčali za tjedan dana. Dogovorit će se još s vama. Dakako, oboje želimo da nas vi vjenčate.

– Dobro – reče John Draper. – Sa zadovoljstvom. Hoćete li biti sretni ovdje u rezervatu?

Laura pogleda naokolo.

– Mrzim ovaj kraj – rekla je. – Ali ako Mark hoće, živjet ću s njim ovdje.

– Marka muči savjest – reče propovjednik. – Na ovoj su zemlji živjele Jute.

– Razumijem – reče Laura. – Ali da sada sve ostavimo?

– Razgovarajte jednom o tome s Markom. Ne bi imalo smisla da se trapi još pet godina i da onda ode.

Laura je nastavila put. Razmišljala je o razgovoru s Johnom Draperom i Davea Rawlinsa je ugledala tek kad je tik pred njom zakoračio na cestu.

– Dobra večer, Laura – rekao je uljudno. – Otac mi je rekao gdje ste. Čekao sam vas ovdje.

Laura zaustavi konja. Nije znala, što da čini.

– Idem kući – rekla je. – Nisam za razgovor.

– Morat ćete razgovarati – reče Rawlins i uhvati uzde. – Ono što ću vam reći, tiče se vašega oca. Izgubljen je. Oporaviti ga može jedino uspjeh. A u tome mu ja mogu pomoći.

– Što?

– Radim na nečemu što može donijeti dobrobit svima nama – govorio je Rawlins. – I vašem ocu. Ali on će se oslanjati na vas. Slušajte me pažljivo. Sljedećih godina ovaj će kraj doživjeti neslućen raz-

voj. Dobit će željeznicu. S njom će stići mnogo ljudi. Rudnici u San Juanu počinju raditi. Ne hvalim se ako kažem da ću rasti s ovim krajem.

– Bilo vam sretno – reče Laura ravnodušno. – A sada bih krenula.

– Trenutak – reče Rawlins. – Ne bih htio rasti sam, Laura. Volim vas! Nije bilo prilike da vam to kažem... Hoćete li se udati za mene?

Laura se zagledala u tog stasitoga čovjeka u besprijekornoj odjeći, ozbiljna lica i upitna pogleda.

– Neću – rekla je odlučno.

– Tako? Ali morat ćete – reče Rawlins kao da je u to potpuno uvjeren. – Neće proći tjedan dana a odlučit ćete se za mene. U nedjelju održavamo skupštinu u šumici na posjedu vašega oca.

Laura je pognala konja. Rawlins se maknuo s puta. Kakva skupština? mislila je Laura. Na kakvoj to velikoj stvari radi Rawlins? Što ima s tim njezin otac? Ako ga pita, možda joj neće htjeti ništa reći. Ali i ona može šutjeti o udaji. Ona i Mark mogu još čekati. Odakle Rawlinsu takva sigurnost da će se morati udati za njega, kad ga zaista ničim nije osokolila?

Dawe Rawlins sjede na obalu i pripali cigaretu. Razmišljao je o tome, zašto hoće baš Lauru? Odgovor nije bilo lako naći. Možda je tu djevojku utkao u planove? Ili je njih stvarao misleći na nju? U svakom slučaju, otkako je Mark Manning ustrijelio Barneya Burrisa, Rawlins je svakako htio imati Lauru.

Burrisa mu nije bilo žao. Uskoro bi se ionako od njega odvojio. Nova zemlja bila je velik izazov za dalekovidna i proničljiva čovjeka. Život kakav je provodio s Burrisom pripadao je prošlosti. Novi odnosi u novoj zemlji Burrisu bi bili strani.

S Markom Manningom bio bi se Rawlins rado obračunao, ali ne za-

to da osveti Burrisovu smrt. Burris je bio glupan. Poginuo je zato što nije razmišljao, što se prenaglio, što nije mogao ništa valjano procijeniti.

Rawlins je htio i morao je maknuti Manninga s puta jer je stajao između njega i Laure. Ali bio je strpljiv. On je mogao čekati pogodnu priliku.

Jašući prema Montroseu razmišljao je Rawlins o tome kako je prošle jeseni došao do velike zamisli. Promatrao je kako jedan farmer pokušava dovesti u red jarak za navodnjavanje. Skrenuo je previše vode i stvorio je močvaru.

Glupost, mislio je Rawlins. Glupo bi bilo da pedeset doseljenika na pedeset mjesta zajažuje rijeku. Izazvat će poplave. Voda će im prelaziti preko pragova. Dolini je potreban valjan plan za navodnjavanje. Poduzeće koje će imati dovoljno novaca da uredi kanale. Uz doprinose pojedinaca i bankovna ulaganja mogao bi se ostvariti unosan posao.

Od toga dana Rawlins se preobrazio u ozbiljna, poštena čovjeka. Otmjeno se odijevao. Izbjegavao je svaki korak koji bi mogao izazvati sumnju da nije častan građanin kojemu je na srcu napredak sredine. Čak je posjećivao crkve različitih sekti, članovi kojih su se u međuvremenu naselili u dolini.

Ako bi posjetio javnu kuću, činio je to kasno noću. Ako bi tamo sreo kojega uglednika, obojica su o tom susretu šutjela. Kad je igrao poker u Ourayu, sjedao je za stol bankara i vlasnika rudnika, uglavnom parajlija što su tek pridošli s istoka. Salun u kojemu bi popio piće morao je biti prvorazredan.

Bio je to za Davea Rawlinsa potpuno nov život, život koji mu je go-dio. Sam se sebi čudio, kako je mogao tolike godine potratiti s ljudima kao što je bio Barney Burris.

Među farmerima Rawlins se izvrsno snalazio. Sklapao je prijateljstva. Ustanovio je da zna govoriti njihovim jezikom. Farmeri su ga smatrali svojim čovjekom i znal-cem poslova na zemlji. Kad se ukazala kakva iznenadna potreba, Rawlins se nije ustezao da zasuče rukave, da uprlja bijelu košulju i hlače.

U ophođenju sa ženama bio je pažljiv i suzdržan, iako je znao da mnoge farmerske kćeri uzdišu za njim, što su i pokazivale pogledima. Bio je ponosan kad bi ustanovio da može dobiti koju udatu ženu, no bilo mu je jasno da mu mnogi ljudi brakolomstvo ne bi opraštali.

Ljudi koji su ga poznavali odranije zaboravljali su da je još prošloga ljeta bio na Gunnisonu poznat kao ispičutura i kartaš, kao i to da je prijateljevao s Barneyem Burrisom.

U Montroseu je Rawlins konja smjestio u najamnu staju. Večerao je u restoranu a poslije večere odlazio je u salun na piće. Tako se upoznao s jednim bankarom i gradskim ocima. Jednom je kao usput nabacio pitanje:

– Doći ćete u nedjelju na sastanak u Engleovu šumarku, zar ne? Potrebni su nam mudri i vrijedni ljudi.

Bankar Luke Mack prijateljski ga je potapšao po ramenu i rekao:

– Potreban je naš novac, je li tako?

– Naravno – potvrdi Rawlins. – Bez novca se ne može stvoriti sistem za navodnjavanje, kao što se bez njega ne može dobro iskoristiti ova zemlja.

U pravu je, Luke! – rekao je gradski otac Abner Day. – U navodnjavanju je budućnost ovoga kraja. Sav sam novac uložio u grad, ali život Montrosea ovisi o farmerima.

– Možete li kupovati akcije kompanije za navodnjavanje? – pitao je Mack.

– Nešto bih mogao kupiti – reče Day. Uložit ću sve što imam. Mislim da je Dave pravi čovjek za taj posao. I on će uložiti svoj novac.

– Tako je – reče Mack i ponovo udari Davea Rawlinsa po ramenu.

– Banka će pratiti posao. Ići će, recimo, do deset tisuća dolara. Hoćete li u nedjelju osnovati kompaniju, Dave?

– Tako je – odgovori Rawlins. – Izradio sam kartu, na temelju koje možemo raspravljati. Izrađen je također proračun troškova. Ako prodamo dovoljno akcija, radovi mogu početi uskoro.

– Čuo sam da ćete iz Ouraya dovesti glazbu – rekao je Day.

– Točno – potvrdi Rawlins. – Muškarce častim pivom, žene i djecu limunadom. Domaćice će sigurno doći s košaricama.

– Tu priliku neću propustiti – reče bankar.

Rawlins se oprostio i otišao je u svoju hotelsku sobu. Bio je zadovoljan.

Te je noći sanjao o Lauri Engle.

XV

S praga svojega dućana promatrao je Will Engle kako se u njegovu šumarku okupljaju ljudi. Sa žaljenjem se pitao, zašto se nešto slično nije događalo prošle jeseni, kad su još police bile pune. Prije nekoliko minuta Engle je prodao zadnje konzerve i preostalu vreću šećera. Sada je imao još samo nekoliko sitnica, jedno kolsko rudo, dva pokrivača, sve zajedno malo vrijedno. Prvi put poslije nekoliko tjedna imao je Will Engle ponovo u džepu nešto novaca, no premalo da nabavi robu.

Will Engle nije više imao dovoljno vremena da počne ispočetka. Tako dugo neće živjeti. Danas je htio sav novac predati kćeri Lauri. Nije joj mogao vratiti čita-

vu pozajmicu, ali više od onoga što ima neće vjerojatno nikad niti imati.

Odjednom je Englea preplašila pomisao da bi u toj gomili ljudi moglo biti razbojnika koji pretpostavljaju da bi se možda isplatila pljačka. Zato je otišao u prostoriju u kojoj je spavao, izvadio je revolver ispod jastuka i položio ga tako da mu kod stola za posluživanje bude pri ruci.

Bolovi u grudima bili su toga dana jači negoli ikad. Jednoga se trenutka morao nasloniti na zid jer nije mogao doći do daha. Takav napadaj jednom će donijeti kraj. Srce će stati. Liječnik mu je rekao da neće više dugo živjeti. Smrt bi ga dakle mogla zateći danas. Ili sutra. Ili sljedećega tjedna. Svakoga dana.

Kad je prošli put izašao iz ordinacije, Will Engle se prepustio ludoj zamisli da okuša sreću u partiji pokera. Nadao se da će dobiti koji dolar i vratiti se s novcem k Lauri. Ali sve je izgubio. Napio se do besvijesti, nadajući se da će umrijeti prije negoli što se otriježni. Međutim, ostao je živ. Na putu kući negdje se onesvijestio. Kad mu se vratila svijest, krenuo je dalje. Laura ga je natjerala da se najprije okupa u rijeci. Tada joj je to zamjerio.

Engle se sjetio one noći u Goldenu kad je na povratku našao u kolima mrtvu Laurinu majku. Sjetio se kako je položio ruku na rame i zakleo se da ona neće stradati i zepsti, da će postati otmjena dama.

Will Engle otare rukavom oči i zagleda se u mokru mrlju. U zadnje vrijeme plakao je kao stara žena čim bi se prisjećao prošlosti. Sada se i sam čudio da je Laura izdržala s njim tako dugo.

Pomisao na Marka Manninga bila je za Willa Englea bolna. Mrzio ga je. Bože, kako ga je mrzio! Zato što je u njemu bilo utjelovljeno sve što Will Engle nije bio ili nije imao: odvažnost, odlučnost, snagu, promišljenost i mudrost; k tome sposobnost da ostvari sve što je naumio. Engle je mrzio Manninga i zato što ga je Laura

voljela. Od samog početka on ju je htio odvesti od njega. Uskoro će to moći nismetano učiniti.

I Dave Rawlins bio je među ljudima. Hodao je naokolo i rukovao se. Milovao je djecu po glavicama kao političar. To je on i bio. Čak dobar političar. U svakom slučaju dovoljno dobar da farmerima i zvjerkama u Montrose ubaci dovoljno pijeska u oči. Nekoliko put navratio je također k Willu Engleu. Pritom mu je natuknuo kako bi mogao sudjelovati u ostvarivanju velikoga projekta za navodnjavanje, ako bi mu učinio jednu uslugu. Kakvu, to dosad nije objasnio.

Engle se u sebi smijao kad je mislio na to, što bi ti ljudi u šumarku rekli, kad bi znali da su Dave Rawlins i njegov tadašnji prijatelj Barney Burris ukrali njegov viski i prokrijumčarili ga u rezervat. Time su mogli izazvati krvoproliće, prema kojemu bi slučaj s Meekerom bio bezazlena čajanka. Kako ti ljudi mogu biti tako naivni da vjeruju Daveu Rawlinsu?

Engle je promatrao kako Rawlins zagleda u sat i kako kreće prema dućanu. Još uvijek nije uspijevaio proniknuti njegove namjere, iako je o tome mnogo razmišljao otkako mu je rekao da će od njega stvoriti bogataša kad skupi dovoljno novaca za ostvarivanje svoga velikog plana.

Prije nekoliko mjeseci Engle bi se bio uzbuđivao. Sada je ostajao ravnodušan. Bilo mu je stalo jedino do toga da u miru proživi nekoliko posljednjih dana i da Laura bude uz njega.

Kad je Rawlins stigao, Will Engle je upravo prebrodio napadaj bolova.

– Onda, kako se jutros osjećate? – pitao je Rawlins vedrim glasom. Kad je opazio da Engle nije dobro, pitao je: – Nešto vas boli?

– Ništa, ništa – reče Engle.

– Dobro – reče Rawlins. – Htio sam s vama razgovarati, tako da među nama bude sve jasno prije negoli počne skupština. Vjerujem da ću uspjeti. Danas je ovdje nekoliko mogućnika iz Ouraya i

Montrosea kojima se sviđaju planovi. Novcima što ih mogu prikupiti farmeri i mojim vlastitim sredstvima uskoro ćemo dostići svotu koja omogućuje početak radova. Slušajte me dobro, Engle. Htio bih ovdje, na vašem posjedu, podići nisku branu, visoku upravo toliko da voda poteču u glavne kanale koji bi išli preko vašega zemljišta. Predložiti ću da vam se u to ime isplati tisuću dolara. Slažete li se? Tim bi novcem mogli svašta započeti, zar ne? Dućan bi ponovo bio popunjen robom, je i tako?

Engle je slušao Rawlinsa samo s pola uha. Zamišljao je poručnika Jasona Milisa s Ann Collins i Lauru s Markom Manningom. Pokraj njih je zabrinuta lica stajala Effie Allen. Nametala mu se misao da je u stanovitom smislu bio jednako loš prema Lauri kao ta žena prema Ann.

Rawlins je počeo gubiti strpljenje i rekao je:

– Ako me nećete slušati, Engle, bit će najbolje da sve zajedno odmah zaboravimo. Rijeku možemo zajaziti na bilo kojem drugom mjestu, je li tako?

– Slušam vas – reče Engle umorno – samo nastavite.

– Dobro – reče Rawlins. – Ali sada budite pažljiviji. Spomenuo sam vam već da od vas nešto očekujem. Sigurno je da odavno znate kako volim Lauru. Htio bih se s njom vjenčati. Svatko vam ovdje može potvrditi kako me čeka uspjeh. Lauru čeka lijep i bezbrižan život. Izvući ću je iz siromaštva u kojemu je odrastala. Podići ću lijepu kuću, u kojoj će imati sve što bude željela. Ne tražim ništa osim da mi se pruži prilika da se Lauri predstavim u pravom svjetlu. Hoćete li u tom smislu razgovarati s njom?

Engle isprva ponovo nije pažljivo slušao, no tada su Rawlinsove riječi ipak prodrle do svijesti. Planuo je kao slama. Začas se više nije mogao svladavati.

Laura je dosad živjela u siromaštvu, ali da si klipan kao što je Rawlins umišlja kako će je uzeti za ženu...?!

Engle je znao kako je Rawlins opasan čovjek, no toga je trenutka bio odviše razjaren da bi se na to obazirao.

– Prije negoli bih vam dao Lauru, Rawlinse, zavrnuo bih vam vrat – rekao je drhtavim glasom. – Poslije ću onim ljudima tamo ispričati da ste vi i vaš prijatelj Barney Burris ukrali moj viski i prodali ga Colorowu. Na Gunnisonu je zbog toga mogao nastati pokolj.

Rawlins je od iznenađenja razjapio usta. Spopao ga je bijes i posegnuo je za revolverom.

– Prokleta gnjido! – ciknuo je. – Usudi se pisnuti!

Engle je shvatio što je učinio, no bilo je prekasno. Nije htio umrijetio od Rawlinsova metka. Možda srce izdrži još koji dan.

– Dobro, dobro! – Zamuckivao je. – Šutjet ću.

Ali Rawlins je već podigao ruku.

– Engle pokuša doseći svoje oružje. Već je dodiruno držak. Tada ga je Rawlinsov metak pogodio u prsa, odbacivši ga tako da je leđima udario u rub stola. Ali to ga više nije boljelo. Pritisak u pršima bio je takav da ga je umrtvljivao. Više nije mogao disati.

Rawlins se naglo okrenuo i htio je pobjeći.

Engle je nesvijesno privukao revolver i pritisnuo okidač. Metak je udario u pod ispred njegovih nogu. Oružje je ispalo iz šake. Engle je koraknuo preko praga, zatvarajući rukom ranu. Pao je ispred vrata i smirio se.

* * *

Mark se čudio kako se Ann Collins promijenila. Promatrao je kako veselo korača pod ruku s poručnikom Millsom. Tako sretnu i zgodnu nije nikad vidio.

– Poručnik ju je isprosio – rekla je Laura.

– Čula si od nje? – pitao je Mark.

– Ne – odgovori Laura. – Naprosto znam.

– Kako?

Laura ga zaigrano povuče za ruku.

– Misliš da ću ti odati sve svoje tajne?

– Ja ih pred tobom nemam.

– Takve tajne mogu imati samo žene – reče Laura i nasmije se. – Ništa nećeš čuti, dragi moj!

Mark je promatrao Effie Allen.

– Čini mi se da se pomirila s onim što više ne može promijeniti – rekao je.

– Effie nije glupa – reče Laura i pogleda prema očevu dućanu. – Ne sviđa mi se što se Rawlins tako dugo zadržava u dućanu.

– Danas neće praviti gluposti – reče umirujuće Mark. – Prevelik je ulog u igri.

– Ah, ne znam – uznemirivala se Laura. Prošle me nedjelje zaustavio na cesti kad sam se vraćala od tebe. Rakao mi je da će od oca stvoriti bogataša i ponudio mi je brak.

– Tako?

– Sve mi se to nikako ne sviđa, Mark – rekla je Laura. – Reci, zašto mu ovi ljudi vjeruju?

– Zato što ne znaju o njemu toliko kao mi. On zna biti privlačan. Osim toga, navodnjavanje je za ovaj kraj zaista važno.

U dućanu je odjeknuo pucanj. Rawlins je skočio napolje. U ruci je držao revolver.

Još jedan pucanj. Pojavio se Will Engle i pao je odmah ispred vrata.

Ljudi su se zbunjeno okretali.

Dave Rawlins je dugim koracima hitao prema svome konju.

– Stoj! – viknuo je Mark.

Rawlins je stao i naglo se okrenuo. Desnom je rukom podigao revolver.

Poludio je, pomisli Mark i trgne oružje.

Pucnjevi su odjeknuli gotovo istovremeno. Rawlins je pucao djelić sekunde prije negoli Mark. Ali Mark je bio u pokretu, dok je Rawlins stajao kao ukopan.

Mark osjeti kako ga je metak okrznuo po rebrima na lijevoj strani. Pucao je još jednom, iako je tog trenutka shvatio da to više nije potrebno.

Udarac velikokalibarskoga zrna odbacio je Rawlinsa natraške. Tlo mu je nestalo pod nogama.

Žene su počele vrištati. Zatim je zavladao grobna tišina.

Mark spremi revolver i pođe preme dućanu. Laura je u krilu držala očevu glavu i tapšala ga po licu. Još je bio živ. Mark je kleknuo pored njega.

– Manninge – šaptao je jedva čujno Will Engle – uzmite Lauru. Neka bude sretna. Rawlins ju je htio... Zaprijetio sam mu da ću svima ispričati kako je s Burrisom... moj viski...

Mark pridigne glavu. Prišao je bankar Luke Mack.

– Rawlins i Burris ukrali su Engleu viski i prodali ga Indijancima – reče Mark bankaru.

– Kada, Engle? – upita Luke Mack, nadnjevši se nad umirućega.

– Kad smo logorovali na Gunnisonu... Svi smo bili na misi...

Na rubovima Engleovih usta pokazala se krv.

– Volite Lauru – prošaptao je. – Brinite se za nju.

Will Engle je umro.

Neko vrijeme je vladala tišina. Tada je netko rekao:

– Da vojska nije bila budna, na Gunnisonu bi bilo doseljeničko groblje.

– Tom sam lopovu mislio dati sav novac! – žestio se neki farmer.

Luke Mack je glasno udahnuo.

– Ova će se zemlja morati navodnjavati – rekao je. – Ali danas ne možemo o tome raspravljati. Morgane, dovezite kola. Prenijet ćemo leš u grad.

Poručnik Mills pomogao je Marku Manningu da mrtvoga Englea unesu u dućan. Pokrili su ga preko lica i izašli. Laura je stajala ispred kolibe i buljila u brda. Ann Collins ju je uhvatila ispod ruke i šapnula joj:

– Plaćite, Laura. Bit će vam lakše.

Laura kao da nije ništa čula.

– Poručniče – obrati se Mark Jasonu Millsu – da li biste potražili u gradu Jo-

hna Drapera? Vručina je i najbolje bi bilo da pogreb obavimo poslijepodne. Engle bi sigurno najradije počivao tamo ispod drveća, zar ne, Laura?

Laura kimne.

Jason Mills je rakao:

– Naći ću Johna Drapera, makar prevrnuo cijeli Montrose. Ann, ostani danas uz Lauru.

– Hoću – reče Ann: – Reći ću Effie.

Mark je odveo Lauru u brvnaru. Kad je legla, sjeo je pokraj nje na rub kreveta.

– Možda je trebalo da mu budem bolja – uzdisala je Laura. – Sada je kasno.

– Brinula si se za njega – reče Mark.

– Majka me u smrtnom času molila da budem uz njega. Rekla mi je da se kao dobrovoljac borio na strani Unije i bio je ranjen. Danas je po drugi put pokazao odvažnost, Mark. Borio se s Rawlinsom, iako je znao da u tom sukobu nema izgleda.

– Ponosi se ocem, Laura – reče Mark.

Laura je šutjela. Mark ju je pažljivo promatrao. Znao je da se ponosi.

XVI

Kasno poslijepodne bio je Will Engle pokopan. Kad je John Draper izmolio posljednju molitvu, prišao je Lauri i pružio joj ruku.

– Nije moje da sudim ljudima – rekao je: – ali pričali ste mi da je bio kršten, prema tome ne sumnjam da je našao mir među anđelima.

– Hvala vam na utjehi – reče Laura.

Mala skupina počela se razilaziti. Effie Allen uzela je na kola Johna Drapera. Ann je išla s poručnikom Millsom.

– Čim Jason nađe kuću, vjenčat će se – rekao je Mark Lauri.

– Bit će sretni – reče Laura. – kada ćemo se mi vjenčati, Mark? – pitala je i zagledala se u gola brda na drugoj strani rijeke.

– Mladenka određuje dan – reče Mark. – Dugo sam čekao. Reci, kada?

– Sutra – odgovori Laura. – Nema više razloga da se išta čeka. Ocu nisam potrebna. Ali ti si potreban meni. Jako, Mark!

– Prema tome, sutra – reče Mark.

– Hoćeš li me uvijek voljeti, Mark? I onda ako se meso preprži? Ili ako ti rodim djevojčicu umjesto dječaka?

Mark se osmjehnuo.

– Uvijek – rekao je.

– Sjećaš li se još našega prvog izlaska? – pitala je Laura zamišljeno. – Razgovarali smo o tome kako je rezervat obećana zemlja. Kako različiti ljudi različito sanjaju.

– I mi smo imali svoje snove – reče Mark.

Dugo su šutjeli. Mark je razmišljao o tome, kako se malo snova ostvarilo.

Will Engle je sanjao o unosnoj trgovini, o salunu, o gradu koji bi se zvao Engle City. Doživio je samo razočaranja. Na kraju je morao umrijeti.

Effie Allen čeka ponovo osamljenost.

Pred Ann je naprotiv bila ljepša budućnost negoli što se nadala. Konačno će imati dom i obitelj.

John Draper nije bio nezadovoljan. Okupio je dovoljno ljudi da počne graditi crkvu i da ima kome propovijedati.

Burney Burris i Dave Rawlins dobili su u novoj postojbini grobove.

On i Lura? Potrude li se, zemlja ih neće iznevjeriti. Moći će uzgajati stoku. Ali Marku više nije bilo do toga. Morao je to reći Lauri.

– Još nešto... – počeo je.

– Znam – prekinula ga je Laura. – Ti ne bi htio ostati u rezervatu, je li?

Mark se iznenadio

Odakle ti ta misao? – pitao je.

– John Draper mi je jednom rekao da si ti kao Jakob, koji se jednom čitave noći prepirao s Bogom. Ali kod tebe bi to trajalo koliko i boravak u ovom kraju.

– Vjerojatno – reče Mark. – Stari John je mudriji negoli što sam mislio. Možda će zvučati ludo, ali otkad sam vidio ovu zemlju, bio sam razapet između dviju strana. Uvjeravao sam se da nisam odgovoran za ono što radi vlada i zato sam došao na Gunnison. Zato sam sudjelovao u zauzimanju rezervata. Zato sam se naselio tamo gore. To ne želim. Htio sam biti u tvojoj blizini. Da sam prošle jeseni otišao, vjerojatno bih te izgubio. Ali teško je biti rastrzan. Ništa lakše nije donijeti konačnu odluku. Moram to priznati.

– Misliš li da je kod drugih drukčije?

– upita Laura. – Čitave zime odlučivala sam da ostavim oca i da odem k tebi. Uvjeravala sam se da ću to učiniti, da ocu zapravo ništa ne dugujem, da... A nisam dolazila. Makar sam se bojala da ću te izgubiti.

Mark pripali lulu.

– Mene nisi mogla lako izgubiti – osmjehnuo se Mark.

– Znaš – rekla je Laura – sada sam zadovoljna što nisam napustila oca. Shvati to.

Mark kimne. Znao je da će i to biti jedan od zaloga sretnog života.

– Najlude je od svega – rekao je – što me muči osjećaj da gore kod mene lutaju duhovi Jute. Čini mi se da govore kako su svi bijelci lašci, da smo Jutama obećali miran život u staroj postojbini a nismo održali obećanje. Osjećam se sukrivcem.

Mark pripali ugaslu lulu i nastavi:

– Ja nemam vjeru Johna Drapera, za kojega su krštenja i ispovijed nebeska vrata. Meni se čini da bismo zlo morali zatirati u sebi, da spas zaslužujemo onim što činimo. Prema tome, ako sada činim nešto prema pravu države, a znam da činim nepravdu, gubim dušu. Razumiješ?

– Vrlo dobro – odgovori Laura.

– Ne mogu ostati ovdje, Laura. Toliko ranč nije vrijedan. Možda bih ga osnovao negdje drugdje, ali ne ovdje u rezervatu. Ne znam što ti o tome misliš, ali...

– Ne muči se, Mark, – reče Laura. – Mrzim ovaj kraj. Mislila sam da to odavno znaš. Mrzila sam ga od prvoga dana, kada smo išli uz Ceder Creek. Htjela sam da živimo negdje uz Gunnison, ili Tunitchi Creek, gdje ima vode, trave i drveća.

– Zastavši, Laura je pokazala rukom prema golim brdima. – Vidiš, ta me slika progoni – rekla je. – Jedva je podnosim. Možda zato što me ta pustoš nagoni na mučna razmišljanja o životu, koji me nije mazio.

– Naći ćemo negdje mjesto koje će nam se svidati – reče Mark. – Tražit ćemo ga.

– Zašto ne prepustiš ranč Johnu Draperu? – reče Laura. – on je s tobom zdušno radio. Možda bismo sa svojom stokom mogli pomoći i Effie Allen.

Mark kimne, osmijehne se i reče:

– Duhovi Jute neće staroga Johna smetati u snu. Effie bi sigurno prihvatila ponudu i bila bi zadovoljna.

Mark poljubi Lauru i doda:

– Spavaj mirno, draga! Vrijeme je da krenem. Vidimo se sutra, je li?

– Sutra – reče Laura.

Pritom se osjećala gotovo svečano.

K r a j

U pripremi:

Tom West
Velika dolina

PRETPLATA U SFRJ: Sve informacije o pretplati u tu-
zemstvu na telefon 041/341-277

Uplate se šalju na žiro račun NIŠPRO VJESNIK ZA-
GREB, 30101-833-2052 sa naznakom »za pretplatu na list
LASO«. U slučaju poskupljenja lista u toku pretplatnog
perioda pretplatniku se priznaje stara cijena do isteka
pretplate:

Cijena inozemne pretplate za šest mjeseci: DEM 33,00,
ATS 234,00, SHF 27,00, HLG 37,00, SEK 116,00, FRF 109,00,
USD 17,00, (avionom USD 20,20), CAD 24,00 (avionom
CAD 28,30), Australia AUD 12,00, (avionom AUD 15,00).
Uplata na devizni račun 30101-620-16-25731-3296911 kod
Udružene banke Hrvatske, Zagrebačka banka, Zagreb
(za »Laso«, izdanje OOUR-a IRI).

Ekonomska propaganda: »Vjesnik«, Agencija za marke-
ting, Zagreb, Trg bratstva i jedinstva 6.

Zadnja kolor stranica 1/1 4,000.000 d, c/b stranica 1/1
3,000.000 d.

Oslobodeno plaćanja poreza na promet mišljenjem Re-
publičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku
kulturu SRH broj 2935/7-1973. od 16. XI. 1973.

Rukopisi se ne vraćaju.

LASO idućeg petka

